

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -12-

Karga Bana

Dedi ki:

Mizah Yazıları

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları - 12-

Karga Bana Dedi ki: Mizah Yazıları

Karga Bana Dedi ki: Mizah Yazıları / Refik Halid Karay

© 2016, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 10614

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Genel yayın yönetmeni Ahmet Bozkurt

Editör Burcu Bilir Agalar

Kapak uygulama Cengiz Duhan

Sayfa tasarım Yasemin Çatal

ISBN: 978-975-10-3689-6

16 17 18 19 8 7 6 5 4 3 2 1

İstanbul, 2016

Baskı ve Cilt

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İNKILÂP Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8

34196 Yenibosna – İstanbul

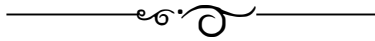
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

Faks : (0212) 496 11 12

posta@inkilap.com

www.inkilap.com

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -12-

Karga Bana Dedi ki:
Mizah Yazıları

Hazırlayan
Tuncay Birkan

Refik Halid Karay

1888 yılında Beylerbeyi'nde Serveznedar Mehmed Halid'in oğlu olarak doğan Refik Halid'in anne tarafı Kırım Giraylarına dayanmaktadır; baba tarafı ise 18. yüzyıl sonlarında bir kolu Mudurnu'dan İstanbul'a göçen Karakayış ailesindendir. Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta okuyan yazar, Meşrutiyet sıralarında gazeteciliğe başlamıştır. Kısa sürede hiciv yazılarıyla üne kavuşmuş, "Fecri Âti" edebiyat topluluğunun kurucularından olmuştur. "Kirpi" adıyla yazdığı taşlamaları ve siyasal yazıları sonucu İttihat Terakki hükümetince Anadolu'nun çeşitli illerinde beş yıl sürgüne gönderilmiş, ancak I. Dünya Savaşı'nın son yılı İstanbul'a dönebilmiştir. Dönüşünde Robert Koleji'de öğretmenlik, *Sabah* gazetesi başyazarlığı, iki kez Posta-Telgraf Genel Müdürlüğü yapan Refik Halid, bu süreçte *Aydede* mizah dergisini çıkarmıştır.

Siyasal yazıları ve görüşleri nedeniyle memleketten ayrılmak zorunda kalan yazar, Halep'e yerleşerek yayımladığı *Vahdet* gazetesindeki yazıları ve çalışmalarıyla Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1938'de yurda dönen Refik Halid, dergi ve gazetelerde günlük yazılar yazmış ve 20 kadar roman kaleme almıştır.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e uzanan zaman dilimini, güçlü gözlem yeteneği ve dilinin zenginliğiyle farklı türlerdeki eserlerine taşıyan Refik Halid, *Memleket Hikâyeleri*'nde Anadolu gerçeğini; *Gurbet Hikâyeleri* ve *Sürgün* gibi eserlerinde, derin memleket hasretini edebiyatla buluşturmuştur. Yazarın, *Ago Paşa'nın Hatıratı*, *Kirpinin Dedikleri* gibi mizah eserlerinde; *Bir Avuç Saçma*, *Makyajlı Kadın* gibi kroniklerinde; *Minelbab İletmihrab* ve *Bir Ömür Boyunca* adlı hatıratlarında, çok yönlü ve renkli anlatımı, sosyal-siyasal ortamın resimlendirilmesini sağlar. *Anahtar*, *Nilgün*, *İki Cisimli Kadın*, *2000 Yılın Sevgilisi*, *Bugünün Saraylısı* gibi romanlarında ise sürükleyici kurgular içinde tasvir yeteneğiyle yaratıcılığını birleştirerek, genel olarak bireysel ilişkileri ve özel olarak da kadın-erkek ilişkilerini mekân-zaman boyutlarında derinlemesine ele alır, romanların geçtiği dönem ve mekânlara ait ince detaylara yer vererek anlatımını zenginleştirir.

18.7.1965 tarihinde İstanbul'da ölen yazar Refik Halid, muhalif kaleminin keskinliği, temiz İstanbul Türkçesi, renkli anlatımı, tasvir gücü ve yaratıcılığıyla, Türk edebiyatının en güçlü isimlerinden biridir.

Memleket Yazıları serisini oluşturan yazıların izini
sürerek, uzun ve yorucu bir yolculuk sonucu bu örnek
projenin hayata geçirilmesini sağlayan
Tuncay Birkan 'a değerli ve titiz
alışmaları için Karay Ailesi olarak
gönülden teşekkür ederiz.

İçindekiler

Memleket Yazıları 1938-1965.....	9
----------------------------------	---

Önsöz

BİR MİZAH ÜSTADI – Mustafa Apaydın.....	11
---	----

Karga Bana Dedi ki	23
--------------------------	----

İkinci Meşrutiyet Dönemi Refik Halidi'nden

İki Mizah Hikâyesi

Suyu Bulunmayan Odada Yatmamalı	81
---------------------------------------	----

Bir Teftiş!	86
-------------------	----

Mizah Üzerine Yazılar ve Bir Söyleşi

Frenk Fıkraları	93
-----------------------	----

Nasreddin Hoca'yı Bekletiyoruz	98
Harp, Mizah ve Hiciv	100
Fıkraların İyisi ve Kötüsü	102
Bektaşî Fıkraları Birer Hicivdir	104
Mizah ve Edebiyat	110
Hor Gözle Baktığımız Hazne	112
Nasreddin Hoca'yı "Restore" Etmek Yüzünden	114
Bir Şehir Eksiktir	120
Gülümsetici Fıkralarımız	122
Yeni Kelime: Espri Sever	128
Eski ve Yeni Espriler	130
Mizahta Adaptasyon	137
Nasreddin Hoca Hikâyeciliğinin Esas Vasıfları	139
Bektaşî Fıkraları	143
Cem'e Dair Bazı Hâtıralar	147
İki Fıkra Birkaç Nükte	151
Akbaba'nın Mizah Anketine Cevap	156
İçinde Pirincinden Çok Taşı Olan Bir Kap	157
Refik Halid Karay'la Bir Konuşma – Meral Çelen	159
Yayımlanmış Mizah Yazıları	167

Memleket Yazıları 1938-1965

Edebiyat tarihi kitaplarında ve üzerine yapılan çalışmaların çoğunda Refik Halid Karay'la ilgili değerlendirmeler genellikle yazarlık kariyerinin ilk dönemi diyebileceğimiz 1908-1922 arasına yoğunlaşır. İkinci sürgünlük döneminde (1922-1938) Halep'te çıkan iki gazeteye yazdığı çok sayıda yazıya ulaşılabilmiş değildir; bu yazıların sadece *Bir Avuç Saçma* ve *Bir Yudum Su* kitaplarında toplanmış küçük bir kısmına ulaşılabilirdi için bu dönem halen araştırmacıların ciddi ilgisine muhtaç durumdadır.

Refik Halid'in yazarlık ve gazetecilik hayatının son ve en uzun dönemi, yani 1938 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren af kanunu sayesinde memlekete dönmesiyle başlayan dönem ise esasen romanları üzerinden değerlendirilir. "Muharrirlik" kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturan gazeteci ve fıkraçı yanı büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Halbuki Refik Halid geçimini sadece kalemiyle kazandığından, 1965'de ölene kadar *Tan*, *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Zafer* gibi dönemin en çok ses getiren gazete ve dergilerinde sayısız yazısı yayımlanmıştır. 1940'ların ilk yıllarında kitaplarına girme şansı bulmuş bazı yazılar hariç bunların çok büyük bir kısmı okurlarla buluşamamıştır.

Bu yüzden de Türkiye tarihinin bu belki de en hareket-

li döneminde memleketin geçirdiği siyasi, kültürel, kentsel dönüşümler konusunda Refik Halid'in neler düşündüğü, Osmanlı geçmişini nasıl değerlendirdiği ve hatırladığı, tek parti iktidarı sırasında ve demokrasinin tesis edilmeye çalışıldığı yıllarda memleket gündemine nasıl baktığı belirsiz kalmıştı.

Halen tam da bu konular üzerine bir kitap çalışmasını sürdüren Tuncay Birkan'ın editörlüğünde hazırladığımız **Memleket Yazıları 1938-1965** dizisinde işte bu boşluğu doldurmaya amaçlıyoruz. 18 kitap olarak planlanan bu dizide Refik Halid Karay'ın bu dönemdeki yazılarından İstanbul, Edebiyat, Hatıra, Tarih, Dil, Yemek, Doğa, Mizah, İç ve Dış Siyaset, Sanat gibi temalar etrafında yapılacak kapsamlı seçkiler ve ikisi gezi kitabı olmak üzere üç tefrikası yayımlanacak. Yayın tamamlanıldığında, *Memleket Hikâyeleri*'nin unutulmaz yazarının artık “Memleket Yazıları” ile de anılmaya başlayacağını umuyoruz.

Bu dizide yayımlanacak bütün kitaplarda Refik Halid'in kendi imlası büyük ölçüde korunacak, sadece günümüz okurlarının takip zorluğu çekmemeleri için özel isimlere gelen ekler kesme işaretiyle ayrılacak, bazı özel isimlerin imlası günümüze uyarlanacak, Refik Halid öyle yazmadığı halde uzun zamandır bitişik yazılan bazı kelimeler birleştirilecek (“hiçbir”, “birkaç”, “birdenbire”, “basmakalıp” gibi) ve Osmanlıcadan miras alınan, vurguları parantez içine alarak yapma uygulamasının yerine italik veya tırnak içinde yazma seçeneği kullanılacaktır: Örneğin “(Akşam) gazetesi” yerine “*Akşam* gazetesi”; “(Hakk-ı Sükut) hikâyesi” yerine “Hakk-ı Sükut” hikâyesi.

Önsöz

BİR MİZAH ÜSTADI

Mustafa Apaydın

Türk mizahının köklü ve incelenmeye değer bir tarihi vardır. Bununla birlikte Türkiye aydın muhitinde de akademik camiada da mizah, çok kez edebiyat dışı sayılmış; çarpıtan veya abartan ayna olarak nesnesine yaklaşımı, herkesin içinde bir parça bulunan zaafılara gülünçleştirerek neşter vuruşu, kimi zaman kullanılan dilin rahatsız ediciliği dolayısıyla çekinilen, hakkında söz söylenmekten imtina edilen bir alan olarak kabul edilmiştir. Edebi eserlerde bir doz olarak mizahın bulunmasına, yaşamın veya toplumun gülünç yanlarının temsil edilmesine hoşgörülle bakılabilmektedir ancak bir yazar mizah yazarı, bir eser mizah eseri olarak kodlanınca her nedense edebiyat dışına atılabilmektedir. Türk mizah edebiyatına önemli katkıları bulunan yazarların ve eserlerin akademide tez üretilmeye nadiren değer görülmeleri, *Güldiken* gibi mizah kültürü dergilerinin yaşama şansı bulamaması mizahın ülkemizde yeterince ciddiye alınmadığının birer göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Türk mizah edebiyatının en güçlü temsilcilerinden Refik Halid hakkında söz söyleyebilmek, bazı önyargılardan kurtulmayı ve muazzam bir külliyatı hakkıyla bilmeyi gerektirmektedir. Türk mizahının incelenmesi konusundaki genel ilgisizliğin dışında Refik Halid'in Türk mizahındaki yerini belirleme çabaları da, birkaç çalışma dışında yetersiz kalmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri Refik Halid'in Türk sanat-kültür dünyasında ilgisizliğe yol açan özel konumudur. Onun önce İttihat ve Terakkî'ye ardından Milli Mücadele'ye muhalif bir mizaha sahip oluşu, bazı hassasiyetler yaratmıştır. Özellikle Milli Mücadele'yi İttihatçı bir organizasyon olarak kabul edip İzmir'in kurtuluşuna kadar ısrarla Ankara'ya muhalefet etmesi ve ardından yurtdışına çıkışı ve sürgünlüğü, onun 1938'e kadar adının Türk edebiyat çevrelerinden adeta silinmesine yol açmıştır. Oysa 1908 sonrası Türk mizahı Refik Halid olmadan düşünülemez. Refik Halid'i sadece bir mizah yazarı olarak nitelemek doğru değildir kuşkusuz, ama onun diğer edebi üretimleri mizahının gölgesinde kalmıştır denebilir. Akademinin Refik Halid analizleri ise genel itibarıyla onun mizahını görmezden gelmekle malul olmuştur. Edebiyat dünyasında daha çok *Memleket Hikâyeleri* yazarı olarak adlandırılan Refik Halid'in Yüzellilikler listesine alınmasına, yurdunu terk etmesine mizah kariyeri, yani *Kırpi*'nin, *Aydede*'nin yazdıkları sebep olmuştur.

Refik Halid'in mizahını dört farklı dönemde değerlendirmek mümkündür. Mizah yazarlığında kullandığı gülünçleştirme teknikleri, mizah yazılarının yapısal özellikleri zaman içinde kendine özgü ve az çok tanınabilir bazı özellikler

taşımasına karşılık, tematik tercihlerde ve mizah nesnesine yaklaşımlarda Meşrutiyet'ten 1940'lı, 1950'li yıllara gelinceye kadar bazı dikkate değer değişimler görülmektedir.

Türk tarihinin çok önemli dönemeçlerine denk gelen ilk iki dönem, yani İttihat ve Terakki'ye yönelik muhalefetin belirlediği Mütareke'ye kadar olan dönem ve Mütareke'den Milli Mücadele'nin sonuna kadar, özellikle *Aydede* üzerinden yürüttüğü etkin muhalefet dönemi, Refik Halid'in Türk mizahına damgasını vurduğu yıllardır. Refik Halid, politik mizah ve hicvin en başarılı örneklerini verdiği bu iki dönemde zengin mizah kültürünün ve yaratıcı dehasının ürünü olan onlarca mizah eseri ortaya koymuştur. *Kalem*'de "Kirpi" imzasıyla başlayan ve *Cem*'de başyazarlıkla süren mizah yazarlığı ile İttihat ve Terakki hükümetlerini, zaman zaman hiciv silahını kullanmak suretiyle epeyce hırpalamıştır.

Refik Halid'in İttihatçı kadrolara yönelttiği hiciv okları, eski hiciv eserlerinde olduğu gibi kişiyi hedef alma, onu insan içine çıkamaz hale getirme anlayışıyla oluşturulmuştur; kişilerden ziyade zihniyete yönelmiştir ve günlük yaşamın içinde İttihat ve Terakki politikalarının yol açtığı ekonomik ve toplumsal sorunlar, yeni zenginler, yolsuzluklar teşhir edilmiştir. İttihat ve Terakki iktidarlarının politikalarını doğrudan hedef alan yazı ve öykülerin yanında toplumsal yaşam üzerinde yarattığı olumsuzluklar da Refik Halid'in temel sorunsallarındandır.

Refik Halid'in İttihat ve Terakki icraatını hedef alan mizah ve hiciv yazıları o kadar etkili ve İttihatçı çevreleri o ölçüde rahatsız edicidir ki, İttihatçılar onu Mahmut Şevket Paşa suikastıyla ilişkilendirip diğer muhaliflerle birlikte sürgüne

göndermekten, bu yolla susturmaktan başka bir yol bulamamışlardır. Sinop, Çankırı, Ankara, Bilecik gibi yerlerde geçen sürgünlük, Refik Halid'e *Memleket Hikâyeleri*'ni kazandırmıştır ama sürgün yıllarında da Ziya Gökalp'ın yardımıyla affedilip İstanbul'a döndükten sonra da bir süreliğine politik mizah yapmayı askıya almak zorunda kalmıştır. Mondros Mütarekesi ile yenilgi resmen kabul edilince, *Zaman* gazetesinde savaşa girilmesinden ve devletin bütünlüğünü yitirme tehlikesinden birinci derecede sorumlu tuttuğu İttihatçı kadro hakkında çok ağır ve bir o kadar da meşhur "Sakin Aldanma, İnanma, Kanma", "Ortada Kabahatli Yok" ve "Efendiler Nereye" gibi hiciv yazılarını kaleme almıştır. Bu yazılar, ona büyük şöhret kazandıracak, hatta yazıların yayımlandığı gazete nüshaları karaborsaya düşecektir.

Meşrutiyet yıllarında İttihat ve Terakki'nin muhaliflerine karşı baskısı artıkça ve savaş yıllarındaki yanlış politikaların ülkeyi felaketin eşiğine götürdüğü anlaşıldıkça Refik Halid'in hiciv yazıları da şiddetlenmiştir.

Refik Halid'in mizahının ikinci dönemi Milli Mücadele yıllarına denk gelmektedir. Sanatçı, Mütareke sonrasında işgal ve işgali izleyen süreçte Hürriyet ve İtilaf cephesiyle birlikte hareket etmiş, iki kez Posta Telgraf Umum Müdürlüğü yapmış; Anadolu'da örgütlenmeye çalışılan Milli Mücadele'ye başından itibaren kuşkuyla yaklaşmış, dahası bu hareketi İttihat ve Terakki organizasyonu olarak kabul etmiştir. İzmir'in kurtuluşuna kadar da bu görüşünde ısrarcı olmuştur. Milli Mücadele süresince Refik Halid'in mizah yazılarının ana yönelimi de Ankara ve Ankara'da örgütlenen kurtuluş mücadelesini İttihatçılıkla ilişkilendirmek ol-

muştur. Mütareke sonrasında Refik Halid, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın üyesidir ve bu dönemde İtilafçı cephenin en belli başlı süreli yayınlarından olan *Sabah* ve *Alemdar* gibi gazetelerde İttihatçıları ve sonra da Anadolu hareketini eleştiren yazılar yazar. “Aydede” müstear adını da ilk kez *Alemdar*'daki yazılarında kullanmaya başlar.

Refik Halid'in çıkardığı ve 2 Ocak 1922'de ilk sayısı yayımlanan *Aydede*, Milli Mücadele'ye muhalefet eden tek mizah dergisidir ve yayımlandığı sürece Ankara tarafından da yakından takip edilmiştir. Mustafa Kemal'e nadiren uzanan Refik Halid mizahı, Ankara hükümetinin icraatına, görevlendirmelere, yolsuzluklara, Ankara'nın önemli simalarına, Ankara yanlısı basına karşı ısrarlı bir gülünçleştirme politikası izlemiştir. Özellikle eski arkadaşlarına, eskiden İtilafçı olduğu halde Ankara saflarına katılan şahıslara karşı daha ısırmacı bir hiciv üretmiştir. Ama en sert hiciv yazılarında bile eski hicvin hiçbir saldırı enstrümanına başvurmamıştır.

“Aydede”, “Kirpi”, “Refik Halid” imzasıyla Ankara'da olanlar kadar, İstanbul'da olanlarla da ilgilenmiş; gündelik yaşamın akla hayale gelmez birçok gülünesi çarpıklığını, en vazgeçilmez konusu olan kadınların moda tutkusunu veya müsrifliğini, belediye hizmetlerindeki aksaklıkları kimi zaman öykü kimi zaman gazete kroniği formunda yazmıştır.

Aydede'nin kendisi, mizah dergiciliğinde bir dönüm noktasıdır. Mizanpajıyla, baskı kalitesiyle, karikatürleriyle ve elbette çoğu Refik Halid'e ait yazılarıyla yepyeni bir mizah dergiciliğini başlatmış; *Akbaba* gibi Türk mizahına damgasını vuran bir dergi bile baştan sona *Aydede*'yi taklit ederek yayın hayatında tutunmuştur. *Aydede*, kuşkusuz Refik

Halid'in en önemli eserlerinden biridir; ama aynı zamanda mimlenmesine, sürgün yıllarına sebep olan da Posta Telgraf Umum Müdürlüğü'ndeki eylemleriyle birlikte bu dergideki yazılarıdır. Mizah yazarlığı kariyerinin en velut, en parlak, en başarılı ve üstünde dikkatle durulması gereken dönemleri Mütareke'ye ve Mütareke'den 9 Kasım 1922'ye kadarki iki dönemdir.

Ali Kemal'in başına gelenlerden sonra can güvenliğinden ciddi endişeye düşerek 9 Kasım 1922'de Türkiye'yi terk eden, ardından da Yüzellilikler listesine alınıp 1938'e kadar devam edecek olan sürgünlük hayatına başlayan Refik Halid, yeni kurulan cumhuriyeti uzaktan takip etmek zorunda kalmıştır. Bu yeni dönemde Beyrut'un Cünye kasabasına yerleşmiş, eski yol arkadaşlarının bir kısmıyla, ilk yıllarda yeni rejime muhalif bir çizgide yayın faaliyetlerine dahil olmuştur. Celal Kadri'nin Halep'te çıkardığı *Doğru Yol* isimli Türkçe gazetede Ankara aleyhinde yazılar yazmıştır. Zaman içinde Atatürk'e ve Cumhuriyet yönetimine karşı görüşleri önemli ölçüde değişmiş ve yine Halep'te çıkan *Vahdet* gazetesinde yeni rejimi ve Atatürk'ü destekleyen, hatta Hatay sorununa Türkiye Cumhuriyeti'nin tezleri çerçevesinde yazılar yazmıştır. Daha sonra *Bir İçim Su*'da bir araya getirilecek olan *Vahdet*'teki yazıları Ankara'nın da dikkatini çekmiştir.

Refik Halid'in sürgün yıllarında, Meşrutiyet ve Mütareke yıllarında görüldüğü oranda ve ölçüde mizaha ve hicve başvurduğu söylenemez. İlk olarak *Vahdet*'te yayımlanan ve Atatürk'ün de dikkatini çekerek af kanununun çıkarılmasına neden olan *Deli* piyesi, bu dönemin mizah alanındaki en önemli üründür. Atatürk'ün Türk dev-

rimini yücelttiğini düşündüğü bu komedi, daha sonraki yıllarda Cumhuriyet rejiminin kuvvetli bir hicvi olarak alınılanmıştır. Meşrutiyet'ten iki gün önce akli dengesini yitiren Maruf Bey'in yirmi bir yıl sonra uyanıp aradan geçen zaman içinde ülkede meydana gelen muazzam değişiklikleri anlayamayıp yeniden aklını yitirişini yansıtan bu bir perdelik komedi, Cumhuriyet'e övgü olarak okunabileceği gibi özellikle Dil Devrimi, Şapka Kanunu gibi meselelerde Cumhuriyet hicvi olarak da okunabilir. Refik Halid'in *Vahdet*'te Cumhuriyet ve Atatürk yanlısı tavrı düşünüldüğünde *Deli*'nin Cumhuriyet hicvi olmadığı; yirmi yıl içinde ülkede, toplumda ve ailede inanılması adeta olanaksız değişmelerin yaşandığını gösteren bir metin olduğu düşünülebilir. *Deli*'nin yazıldığı yerden bakıldığında Refik Halid'in gazetelerden okuduğu Türk devrimine dair haberler yoluyla bu piyesi kaleme aldığı söylenebilir. *Deli*, Refik Halid'in dünyaya mizah penceresinden bakmaktan vazgeçmediğinin göstergelerinden biridir.

Sürgün yıllarında yazdığı kurmaca eserlerde de zaman zaman mizah öğelerine yer vermekle birlikte Refik Halid'in ilk iki dönemine göre sürgün yıllarında mizahı, özellikle de politik mizahı bir hayli geri plana attığı söylenebilir.

Af Kanunu üzerine 13 Temmuz 1938'de Türkiye'ye döndüğünde Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinden bambaşka bir ülke ile karşılaşır; *Deli*'de kurguladığı gibi yeni Türkiye kendisini şaşırtmış mıdır, bilmiyorum ama ülkeye döndükten kısa süre sonra *Tan*'da ve dönemin belli başlı süreli yayınlarında imzası sıklıkla görülmeye başlar. Refik Halid yurda döndükten sonra, yeniden politikaya bulaşma-

yacaktır; hatta Adnan Menderes'in teklifini reddettiğine dair tanıklıklar da vardır, ama bu, mizahtan vazgeçtiği anlamına gelmez. *Tan*'daki yazılarında mizah kültürü üzerinde düşünce üretir; zaman zaman da kendi bilinen mizah söylemiyle mizah yazıları kaleme alır.

Refik Halid külliyyatının ve özellikle mizah yazarlığının yakın zamana kadar belki de en az bilinen dönemi 1938-1965 aralığıydı. Bunun sebebi, aydın muhitindeki merak eksikliği olduğu kadar, bu külliyyatın muazzam bir yekûn oluşturması ve Refik Halid'in 1938 sonrasında yazdığı süreli yayınların çeşitliğidir. İnkılâp, Refik Halid'in bu dönemde yazdıklarını ciltler halinde yayımlamaya başladıktan sonra ne kadar inanılması güç bir yazı üretimiyle karşı karşıya olunduğu daha iyi anlaşılmıştır sanırım.

8 Mayıs 1948'de *Aydede*'yi yeniden çıkarmaya başlar; ortam da müsaittir; çok partili sisteme geçilmiştir; iktidar el değiştirmemiştir henüz ama savaş yıllarının sıkı, baskıcı yönetim anlayışı bir ölçüde gevşemiştir. Bununla birlikte *Aydede*, kendini taklit ederek yayın hayatına başlayan *Ak-baba* karşısında tutunamaz; dergi 1 Ekim 1949'da kapanır. *Aydede*'nin 125 sayılık bu ikinci yayın serüveninde de sayfaları dolduran en önemli yazar elbette Refik Halid'dir. Suya sabuna dokunmayan bir dergi değildir *Aydede*, İsmet Paşa'ya ve kurucu kadroya hemen hemen hiç değinmez ama Hasan Saka hükümetinin icraatını çeşitli yönlerden mizah konusu yapmaktan çekinmez. İsmet İnönü'nün ülkeyi savaşa sokmamasını övgüye değer bulmuş; ancak savaş yıllarında parti içinde Almanya yanlısı olan, Hitler'e hayranlığını gizlemeyen yönetici kadroyu da eleştirmekten geri durmamış-

tır. Bütün bu eleştirilerinde ölçülüdür yine de. Mütareke dönemindeki hatasını tekrarlamaz; DP'ye de mesafelidir ve aslına bakılırsa CHP'den pek farklı olduğunu da düşünmez. İlk iki dönemin aksine bu son dönemde Refik Halid, hicve hemen hiç başvurmamıştır.

Ağustos-Kasım 1954 Aralığı'nda *Tef*'te yayımlanan ve *Memleket Yazıları*'nın 12. cildi içinde yer alan “Karga Bana Dedi ki” yazıları, bir taraftan Ago Paşa'yla başlayan *hayvan sevgisini* sürdürürken bir taraftan da birçok başka konuyla birlikte DP iktidarındaki yozlaşmaya da dokunur. “Karga”nın ilk gördükleri arasında politikacılar ile onların dalkavukları vardır. Güncelliğini hiç yitirmeyecek gibi görünen satırlar, Refik Halid'in keskin gözlem ve mizah gücünü de yansıtır: “... *Methiyeler karşısında kendilerini kaybedenler, kaplarına sığamayanlar, ‘Küçük dağları biz yarattık; büyüklerini de üç, dört yıla kadar biz kuracağız’ diye övünenler asıl sizler değil misiniz? Politikacılarınız o pohpohlayıcılara kendi ağızlarındaki peyniri kaptırmıyorlar, amenna! Fakat nice dalkavuk farelere peynir tulumu gibi yerler dağıtıyorlar; bir tulumu az bulup ikisine, üçüne el koyan kimi yaşlı, kimi genç açığözlüler de çok! İsim söyletme bana!*” Karga isim vermez ama zaten muhatabı da bunu yeni kanun dolayısıyla yazamayacaktır. DP'deki yozlaşmaya işaret eden bu satırlar, yeni basın kanununu da iğneler. Yazar, iktidar çevrelerine de muhaliflere de mesafelidir; karga ile 6 Kasım 1954 tarihli diyalogunda “muhalif-muvafık” olmadığını “Karga”nın tanıklığıyla vurgular; ancak DP'nin kendine yakın olanları kayırdığı, muhalifler üzerinde baskı uyguladığını da ima eder.

Demokrat Parti dönemidir; iktidar herhangi bir kalkış-

ma olmadan, seçimler yoluyla el değiştirmiştir; DP gün geçtikçe gücüne güç katmaktadır; bir bakışa göre demokrasi gelmiştir ama Refik Halid, yeni iktidarın da özgürlükler konusundaki uygulamaları karşısında kuşkusunu sürdürür. Siyasal tercihlerinin, geçmişte başına getirdiklerinden dolayı güncel siyasaya dokunmakta çekingendir. 18 Eylül 1954'te *Tef* te yayımlanan Kargalı sohbetlerinden birinde “Karga”ya söylediği şu sözler hem çekingenliğini hem de her şeye rağmen dilini tutamayacağını ima edişiyle manidardır: “*Biliyorum zülfüyare dokunmak istemiyorsun. Vaktiyle çok dokundun, çok zararını gördün; başına gelmeyen kalmadı, bedava yaşıyorsun. Kısacası sen –siyasi manada söylüyorum, fenaya alma– ipten kızıktan kurtulmuş bir zâtsın. Fakat büsbütün dilini yutup süt dökmüş kedi gibi durmanı da tavsiye etmem, insanı unuttururler.*”

Karganın anlattıkları içinde kadınlar, kadınların moda düşkünlüğü, israf, eski-yeni şiir, İstanbul'daki belediye hizmetlerinin yetersizliği, konut ve kira sorunu, vergi adaletsizliği gibi konular da öne çıkar.

Refik Halid, mizah kültürü üzerinde düşünmüş sanatçılardandır. Yine bu kitapta “Mizah” başlığı altında sıralanan yazıların önemli bir kısmı 1940'lı yıllarda kaleme alınmış yazıları bir araya getirmektedir. Nasreddin Hoca fıkralarıyla Bektaşî fıkralarının arasındaki temel farkları ayırt edecek ölçüde Türk mizahını iyi bilmektedir; yazılarında özellikle Nasreddin Hoca fıkralarının unutulmadan yaşatılması, gerçek hoca fıkralarının ayklanması konusunu tartışır. Hoca fıkralarının genç nesillerin ilgisini çekebilecek bir üslupla, sunumla yayımlanması gerektiğini savunur ve bu bağlamda Orhan Veli'nin manzum Nasreddin Hoca fıkralarını takdire değer bulur.

Nasreddin Hoca ve Bektaşı fıkralarının temel bileşenlerini ve farklarını yetkinlikle ortaya koymuş, Osmanlı edebiyatında ince mizahtan ziyade laf sokuşturmaya dayalı, espriden yoksun bir öz bulmuş; bu geleneğin en son temsilcilerinden Eşref'i de bu yönleriyle eleştirmiştir. Divan ve Tanzimat edebiyatlarında mizahın ciddiye alınmadığını, o yüzden de güçlü bir mizah edebiyatı ortaya çıkmadığını, Direktör Ali Bey'e gelinceye kadar da gerçek bir mizah yazarımızın bulunmadığını ileri sürmüş; aşırı macılığı bırakıp halkın mizacına ve ruhuna uyarak ilhamını yerli unsurlardan aldığımızda bir mizah edebiyatımızın olacağını savunmuştur.

Mizah üzerine yazıları içinde belki de en dikkate değer olanlar, İkinci Dünya Savaşı'nın bütün ağırlığı ile yaşandığı dönemde Türk mizah dergiciliğini eleştirdiği, mizah üretiminin niteliğini sorguladığı yazılardır. "Harp, Mizah ve Hiciv" başlıklı yazı, çağcıl mizah dergilerini, adaptasyonla, özgün ve yerli mizah üretememekle suçlamaktadır. Savaş zamanlarında insanları güldürmenin çok zor olduğunu, daha da önemlisi böyle zamanlarda mizah yapılamayacağını iddia eder: "*Harp ile mizah, ateşle su gibidir; birbirleriyle uyuşamazlar. Harp zamanlarının geçer akçesi ve yaraşığı mizah değildir; hicivdir!*"

Refik Halid, zengin bir mizah kültürüne sahip olmasının yanında mizah kavramına kuramsal yaklaşımlarıyla da önemsenmesi gereken bir mizah düşünürüdür. Ama o, özellikle ve öncelikle bir mizah yazarıdır ve Türk mizah edebiyatının gelmiş geçmiş en büyük mizah yazarlarından biridir. Bizde pek örneği olmayan modern politik mizahın ve

kaba söze başvurmayan politik hicvin Türk edebiyatındaki en başarılı örneklerini Refik Halid külliyyatında buluruz. Refik Halid'in mizahı üzerine yazarlar da onun en çok bu yönünü öne çıkarır; ancak güncel siyasaı didikleıen mizahın yanı başında duran, kanımca en az onun kadar değeri olan gündelik yaşamın mizahı, Refik Halid mizahının en renkli, en zengin ve en keyifli tarafını meydana getirmektedir. Yakın tarihi Refik Halid'in kroniklerinden, öykülerinden okumak, benzersiz bir okuma deneyimi sunar okura.

Yaşamının toplumun kriz anlarıyla kesiştiğı dönemlerinde Refik Halid'in mizahı, mizahın otoriteye karşı nasıl yıpratıcı bir silah olabildiğini göstermiştir; bunun bir bedeli olduğunu da...

Karga Bana Dedi ki

Bu, benim tam on altı senelik dam komşum adamcıl bir kargadır; süt mavisi pırıl pırıl, dikkat kesilmiş, zekâ kumkuması gözleriyle yazı odamı tecessüs etmekten zevk alır; bir de dişisi vardır, daha ciddi işlerle yuvasında meşguldür. Erkeğiyle dostuz, kendisi de buna emindir ama yine de ihtiyatı elden bırakmaz, pencereye fazla yanaşmaz. Bakışlarımızla uzaktan konuşuruz.

Malûm a, kargalar aile ananemiz mucibince getirmeği severler; bilhassa çocuklarımızın kabahatlarını, yaramazlıklarını, evde bulunmadığımız zamanki münasebetsizliklerini kargalardan öğreniriz, “Karga haber verdi,” deriz.

Benimki daha ziyade büyüklerin nerede olursa olsun işledikleri kusurları görüp duyarak yetiştirmek merakındadır. Yani insanların hatalı, gülünç, garip taraflarını araştırmağa ve tefe koyup çaldırmağa can atar.

Nedir cinsimize adaveti ve bizden alıp veremediği? Günün birinde sordum; dedi ki:

“Epeyce sebep var. Birincisi kargayı ahmak ve pohpohlanınca kendisini kaybeden bir mahlûk yerine koymanız!”

“Estağfurullah! Bilâkis sizleri zeki kuş olarak tanırız. Çok uzaktan bile insanın elindeki, yaklaşılmadıkça işe yaramayan sopa mıdır yoksa ateş menziline girdiğiniz takdirde canınıza okuyan tüfek midir, hemen sezersiniz. Sopa ise ve hele kaba saba korkuluksa aldırılmaz, tarlaya iner, toprağı eşeler, yeni atılmış ve kâfi derecede yumuşayıp kıvama gel-

miş tohumları birer birer, Çinlilerin çöplerle pirinç tanelerini yemeleri gibi siz de gagalarınızla acele acele toplar, mideye indirirsiniz.”

“Gözlerimiz keskindir.”

“Ben de bunu demek istiyordum. Ayrıca sizlerin arasında insanlarınkinden kuvvetli bir tesanüd, bir yardımlaşma mevcut olduğunu da bilirim. Karga yuvasını bozmağa yeltenen çocuğa hep birden hücum edersiniz; yumurtalarınız çalınırsa sürüler halinde oraya koşar, toplanır, ötüşür, haykırır, havada helezonlar çizer, günlerce protestodan bezmezsiniz. Kısacası sosyal dâvada ileri gitmiş bir cemaatsınız. Cesaretinize de sözümüz yok, kartala bile saldırdığınız olur.”

“Evet, gözümüzü budaktan sakınmayız. Peki ama nedir o La Fontaine bunağının *Karga ile Tilki* tezviri? Bütün mektep kitaplarına geçirdiğiniz; çocuklarınıza o saçmayı özke bir şey imişçesine ezberletiyorsunuz, cinsimizin karakteri aleyhinde neşriyatta bulunuyorsunuz. Okul damlarına kondukça dinliyoruz, ateş püskürüyoruz.”

“Bir hatadır olmuş! Ötedenberi insanlar, yavrularına hayat ve ahlâk dersini hayvanları misal tutarak vermeğe alışmıştır. Sizler böyle şeye tenezzül etmezsiniz.”

“Uydurduğunuz hikâyeye bakılırsa sesimizin güzel olduğuna inanırmışız, şarkı okumağa kalkışmışız. Ayol, seslerinin güzel olduğuna inananlar sizin her ötüşüne avuç dolusu para verdiğiniz muganniye hanımlarınızdır. Gazinolar civarında tüneyen kargalar bu seslerden rahatsız olup uzaklara hicret ediyor, haberiniz yok! Yine o saçma hikâyede karga aklınızca pohpohlanmağa bayılır, dalkavukluktan hoşlanır, parlak medihlerden şaşırıp peyniri gagasından düşürür-

müş. Ömürsünüz billâhi! Medhiyeler karşısında kendilerini kaybedenler, kaplarına sığamayanlar, ‘Küçük dağları biz yarattık; büyüklerini de üç, dört yıla kadar biz yaratacağız; hattâ Cenneti yeryüzünde bizler kuracağız’ diye övünenler asıl sizler değil misiniz? Politikacılarınız o pohpohlayıcılara kendi ağızlarındaki peyniri kaptırmıyorlar, amennâ! Fakat nice dalkavuk farelere peynir tulumu gibi yerler dağıtıyorlar; bir tulumu az bulup ikisine, üçüne el koyan kimi yaşlı, kimi genç açığözlüler de çok. İsim söyletme bana!”

“Söylesen de yazamam. Yeni kanun...”

Kargam sözümü kesti, üç defa bed sesiyle öttü; sanırım bir kahkaha idi bu! Sordum!

“Gülüyorsun galiba?”

“Eeh, biraz! Bizim dernekte de dün bir kanun çıkardık da...”

“Karga derneğinde mi?”

“Yok, Dil Kurultayı’nda! Başka nerede olur? Elbette bizim dernekte. Haâ bak, kargaları kızdıran sebeplerden biri de budur: Lûgat kitaplarınız karga derneğini “Aşağılık kim-selerin toplantısı” diye aleyhimize tarif ediyor. Rica ederim, siz bizim toplantılarımızda hiç bulundunuz mu? Filvâki azıcık yüksek sesle konuşur, şamata ederiz ama işi küfürbazlığa, sille tokata kadar götürdüğümüz görülmemiştir. Sizler gibi çekmece kapağı yerine kanat da çarpmayız ve ayak patirtısı yerine ağaçlara gagalarımızı vurmamız; bütün kusurumuz haykırmaktan ibarettir.”

Hak verdiğimi belli etmemek için sordum:

“Ne idi dün çıkardığınız kanun?”

“‘Yırtılmış kanatlılar teşkilâtı’ denilen enternasyonal!..

Pardon enteranimal hayvanlar topluluğuna girmekte! Leylekler, balıkçılar, kondorlar, albatroslar ve serçelerle arıkuşları bizim grupta. Zira biz de maalesef iki grup halindeyiz.”

“Arılar hangi tarafta?”

“Onları öteki taraf bizden atık davranıp kendisine peyk yaptı. Şimdi de sarı çekirgeleri yanına çekmekle meşgul. Biz de karasinekleri kandırmağa çalışıyoruz ama yanaşmıyorlar. Akıllarınca aralarında kuracakları birlikle dünyaya meydan okuyacaklarmış. Demin buna gülüyordum. Bir de devekuşlarının kendilerini kanatlı yerine koyup teşkilâtımıza girmek istemelerine nasıl gülünmez?”

“Bari, ‘Birleşmiş kanatlar’ teşkilâtınız yürüyor mu?”

“Elbette yürüyor. Zira biz sizlerden daha dirayetli davrandık, aklı selim ile hareket ettik: ‘Veto’ hakkını kimseye vermedik.”

“Bravo!”

Ellerimi alkış mânasına çırpmışım. Kargam ürktü, kanatlarını açıp havalandı. Lâkin hafta içinde yine gelecektir. Bakalım nelerimizi çekeştirecek bu sefer. Onları da kısmetse yazarım.

Tef, No. 1, 7 Ağustos 1954

“Ooo! Sen misin, dostum? Günaydın! Bir müddettir meydanlarda görünmüyordun.”

“Burada değildim. Şöyle komşu memleketlere doğru uzanıvermişim. Bizler için seyahat zorluğu yoktur; ne döviz, ne pasaport, ne vize! Keyfimiz isteyince el etek öpmeden, şuna buna, “Anan yahşî, baban yahşî!” demeğe lüzum görmeden, ne sakala minnet, ne bıyığa, pırr der, uçarız. Yalancıkıktan sebepler ileri sürüp gizli para kaçırmak için hileler düşünmeyiz. Karaborsa da sökmez, bizde!”

“Bahtiyarsınız doğrusu.”

“Kürk kaçakçılığı yapmaya ihtiyaç duymuyoruz ki! Kürkümüz sırtımızda daima yenileniyor. Sizler hanımlarınıza kürk giydiremezseniz evinizde dirlik düzenlik kalmaz. Bunu pencerelerden dışarıya taşan kavga seslerinden öğreniyoruz; dişilerimizle gaga gagaya verip karga yaratıldığımızdan dolayı Allah’a şükürler ediyoruz.”

“Ne yapalım? Kadın süse, gösterişe muhtaçtır.”

“Onlara tabiat süslerin en güzelini vermiş; fakat kıymetini anlamıyorlar, kesip atıyorlar, güdük kalıyorlar; üstelik bununla da övünüyorlar. Çektikleri çile, harcadıkları para da cabası!”

“Neymiş o süs?”

“Saç! Bizlerin kadınlarınızda en hoş bulduğumuz, gıpta ile baktığımız süs, saçtı, uzun saçlar, uzun bıraktıkça gelip güzelleşen, fakat kestikçe, berber elinde yanıp kavruldukça,

zehirli eczalarla boyandıkça, feyzi de, bereketi de, lâtafeti de mahvolan saçlar! Sen Allah vergisi öyle bir süsü makasla, yak, kavur, kıtığa çevir, ense kökünden buda... Sonra vah-şi hayvanların postu ile övünmeğe kalk! Ne akıl bu? İnsan zekâsı, dirayeti dediğiniz bu mudur, dostum? Hayret, valla-hi! Dediğiniz gibi:

Zekî tasavvur-u batıl, zekî hayal-ı muhal!”

“Maşallah, eski edebiyata da vakıfsın.”

“Elbette, seninle yaşıttım ben. Kargaların uzun ömürlü olduklarını bilmez misiniz? Hocalarım çok bilgin insanlardı.”

“Kimlerdi bunlar?”

“Bir zamanın Mekteb-i Hukuk hocaları... Seni zaten oradan tanırım, derslerin ağırlığına, hele Arapçaya, Mecelleye dayanamayıp kaçtı, galibâ... Cezanı buldun: Bilhas-sa Arap memleketlerinde bu lisanı gece gündüz dinlemeğe mahkûm oldun!”

“Sen Hukuk Mektebi’nden mi mezunsun?”

“Alay etme. Kuşlar mektepten mezun olmazlar ama insanlardan nice kuş beyinlilerin birkaç diploma sahibi oldukları görülmüştür. Ben Topkapı Sarayı avlusundaki bir servi tepesinde doğmuşum. Yani yumurtadan çıkmışım. Hukuk Mektebi o devirde Cağaloğlu semtinde değil miydi? Boş zamanımı bu irfan ocağının damında, bacasında, bahçesinde geçirirdim. Daha sonra modaya uydum, alafrangalık taslayıp Şişli tarafına taşındım. Neyse bunu bırakalım; demin şehir içinde azıcık dolaşmağa çıkmıştım; tabîî damdan dama,

ağaçtan ağaca, minare tepesinden medrese bacasına kona kalka geziniyordum. Yine hamdolsun sizler gibi ne yürümek mecburiyetindeyim ne de dolmuşa, otobüse, tramvaya binmek zorunda!”

“Sahi, bir üstünlük bu!”

“Hem ne üstünlük! Tepenizden sizleri seyrediyoruz, ayaklarımızın altundasınız. Çektiğiniz çileye vallahi insanlardan başka hiçbir hür mahlûk, hür oldukça katlanamaz. Dün, akşam üzeri Yeni Cami’nin sağlam duran minare âlemine kondum, aşağıya göz attım. Aman Yarabbi! Neydi o hal? Benî Âdeme pek merhametim olmamakla beraber acıyasım geldi.”

“Haklısın; bir facia, bir felâket orası...”

“Baktım ve düşündüm: İnsanlar sirlere gidip de para vererek hayvanların marifetli numaralarını seyretmeğe koşarlar. Biz de –hem bedava tarafından– sizlerin o marifetlerden daha hünerli, daha korkunç, öğrenmesi çok daha zor ve tehlikeli, âdeta ölümle mücadele numaralarınızı minare ve kubbe tepelerinden temaşa edip hayretler içinde kalıyoruz. Böyle bir şehirde iki ayaklı ve insan olmak meğerse bir talih-sizlikmiş. Zengini bir türlü, fakiri bir türlü... Herkes azapta!”

“Uzun etmeyin, çok minareli, çok kubbeli ve çok servili bir şehirde, İstanbul’da yaşıyorsunuz. Benzerini dünyanın hiçbir yerinde bulamazsınız.”

“Amenna! Zaten bizler de uçar konar, o eserleri ve servileri bırakan dedelerimize hayır dua ederiz. Akşam vakit mezarlık servilerinden hep bir ağızdan haykırışmalarımız ruhlarına kendi dilimizden fatiha okumaktır ama anlamıyorsunuz ki!”

“Başka yerlere, meselâ at yarışlarına, stadyumlara, mesirelere, plâjlara, git de nasıl eğlendiğimizi gör!”

Kargam fena fena yüzüme baktı; yaptığıım falsoyu anladım, hafifçe kızardım. Belli ki acı bir cevap verecekti, tuttu kendisini... Hafifinden dedi ki:

“Açma kutuyu, söyletme kötüyü! Maamafih mademki sen başladın, günah benden gitti. Bugünlerde yine uğrar, fikrimi söylerim. İşitmedin mi? Uzaktan sert bir karga sesi duyuldu; bakan beni çağırıyormuş; hususî kalem müdürünün sesidir o. Gecikmeye gelmez, emekliye sevk ediverirler adamı! İşin şakası yok.”

“Ay, sizde de böyle bir kanun mu var?”

Sualimi cevapsız bırakarak dostumun acele uçup gidişine bakılırsa galiba kargalar hükûmetinden de öyle bir kanun çıkarılmasına lüzum görülmüş. Ancak biz mi onlardan ilham aldık, onlar mı bizi taklide kalkıştılar, bu nokta meçhul!

Tef, 14 Ağustos 1954

“Bu sabah neşeli görünüyorsun, dostum karga.”

“Evet, biraz evvel mahalle aralarında dolaşıyordum, bir ninni dinledim de o hoşuma gitti.”

“Sizin üzerinize söylenmiş bir ninni olacak. Acaba şu mu?

*Karga da seni tutarım aman
Kanatlarını yolarım aman
Yelpazeler yaparım aman.*

Üst tarafı neydi unutmuşum; küçükken beni de bu ninni ile uyuturlardı.”

“Üst tarafı, yeni işittiğim için aklımda kaldı:

Minimini hanımlara satarım aman.”

“Oh, ne âlâ! Kanatlarınızdan yapılan yelpaze ile minimini hanımlar serinleyecek.”

“Nerede yelpazelenen minimini hanımlar, şimdi? Zamanı kızlarının başında kavak yelleri esiyor, yelpazelenmeğe ihtiyaçları yok. Hem yelpazeyi eskiden hanımlar biraz da utanılacak bir şey oldu mu kızaran yüzlerini kapamak veya erkekten gizlenmek için kullanırlardı. Bugünün bayanı plâjda vücudünde ancak bir yelpazelik yerini örtüyor da utanmayı aklına getirmiyor. Yelpaze onun nesine?”

“Ama yine utanıyor; kendisini çırılçıplak görmekten utandığı için koyu renk gözlükler takıyor! Gzlk modasının hikmet-i vcud budur, azizim: Kendisini hiç değilse loşlukta sanmak, fazla aydınlık hissetmemek. Hani eskiden zıfâf geceleri püf diye mumu, lâmbayı sndrrlermiş ya...”

“Artık o âdet kalktı. Nereden mi biliyorum? Aramızda hâlâ inşaatı yerinde sayan opera damına konup geceleri apartıman pencerelerini gözetleyen kargalar söylüyorlar. Yeni veya eski çiftler ne elektrik sndryorlarmış ne de perde kapatıyorlarmış.”

“Ne ahlâksız kargalar var içinizde!”

“Hâşâ! Bizimkiler sadece doğuştan mütecessis olduklarından dolayı bu işi yaparlar; nöbetçilik de vazifeleridir. Hem biz yle Şeylere fazla ehemmiyet vermeyiz; ayıp sizlerin icadınızdır. Gazetede okumadın mı? Opera damına gizlice çıkıp pencere gözetleyen delikanlılardan birini polis yakalamış. Maamafih bizde de apkın kargalar yoktur, diyemem.”

“Tamam, ben de bir romanımda sizlerden bahsederken...”

“Biliyorum; iki hanım yüksek sesle birbirlerine okuyorlardı; kulak misafiri olmuştum. Hele bir yerine gülecektim, dikkati çekmemek için kendimi tuttum. Diyorsun ki: ‘Saaklara konarak mütecessis erkek gözleriyle komşu kızları gözetleyen kargalar... Ha, bir Şey daha yazmışsın: İstanbul kargaları muhakkak servi kocar,’ demişsin. Hoşuma gitti; sen bizi seven nadir insanlardan birisin. Zaten eşim seni göstererek bana bir gün demişti ki: ‘Dikkat et kocacığım, Şu adamın gagasında bizimkine az çok bir benzerlik yok mu?’ Tabii, ‘burun’ demek istiyordu.”

“Hanımın iltifatından mahzuz oldum; kendisine teşekkürler. Neye gülüyorsunuz?”

“Şu ‘Mahzuz oldum’ sözüne! Hamiyetli Sultan Mahmud Reşat da hep bu tâbiri kullanırdı, papağan gibi tekrar eder dururdu, aynı mânada başka bir kelime bulmaktan âcizdi.”

“Fakat Çanakkale zaferi hakkındaki gazeline ne buyursun?”

“İkına sıkıla yazılmış bir şeydi; ‘tahmis’ azıcık daha iyi idi, armalı tuğralı bir altın saate değerdı.”

“Sahi, tahmin ettiğim gibi komşu kızlara damdan bakar mısınız?”

“Eskiden kaçgöç, kafes ve peçe devrinde onlarla daha fazla meşgul olurduk. Zira hanımları çıplağa yakın vaziyette yakalamak zordu, ele nadir geçen bir fırsattı bu! Ayda yılda bir kere kafes nasılsa kalkmış olacak da giyinen yahut soyunan hanımı şöyle, teşehhüd miktarı göreceğiz! Şimdi canımız böyle bir şey istedi mi ver elini... Daha doğrusu aç kandanı doğru plâja! Siz de farkındasınız, tabii; seyrinden gına geldiği için plâjlara uğrayan karga pek yoktur. Hem zaten kapkara derili kadın merakımızı tahrik etmiyor; bu renge bıkmışız. Kendi rengimize yakın olduğundan, galiba! Fakat bizim tüylerimizdeki parlaklık sizin hanımlarınızın lutr diye giydikleri tavşan boyaması o çürük kürklerde var mıdır, sanki! Osmanlı tarihindeki samur kürk düşkünlüğünün nelere mal olduğunu kitaplarınız yazıp duruyor; bakalım sonradan yazılacak eserler bu asırdaki kürk merakını nasıl tahlil edecek? Ne kadar, aile geçimsizliğine, boşanmaya, kaçakçılık, yüzünden mahkûmiyete, hattâ ırz ve namusa, dolayısıyla, ahlâk fesadına ve içtimaî felâkete sebep oldu? Anlaşılacak.

Tarihiniz ikinci bir kürk devri rezaleti kaydediyor, farkında değilsiniz.”

“Amma da yaptın ha!”

“Bir de balıklar hakkında ‘O mahîler ki derya içredir, deryayı bilmezler,’ dersiniz, siz yaşadığınız dünyayı bilseniz, bari! Zaten eski şairleriniz bizim hakkımızda da ne saçmalar yumurtlamışlardır.”

“Yenileri beğeniyorsun, demek?”

“Onlara da sıra gelecek. Meselâ eskiler ‘Taklid-i zag kebk-i hirâmani güldürür’ sözünü uydurmuşlar; gûya salıntılı yürüyüşlü keklik, onun yürüyüşünü taklit eden kargaya gülerlermiş. Bir kere keklik kaba, hantal bir mahlûktur, bizdeki çeviklik ve endam güzelliği onda yoktur; hakikatte o bizi taklide yeltenir de beceremez. Ama siz eti lezzetli olduğundan keklîğe taraftarlık ediyorsunuz. İnsan budur, işte! Yüksek hissiyat evvelden şiirde bile menfaat gözetirdi! Nedir divan edebiyatı? Bütün kuvvetlere karşı kuyruk sallama! Önce Allah korkusuyla ‘tevhid’, peygamberden şefaât ümidiyle ‘naat’, padişah ile sadrazamdan ihsan ve memuriyet umarak ‘kaside’, yine hoşâ gitmek için bina ve çeşme tarihleri... Ölenlere de vereseden bir şey koparırım diye ‘mersiye!’ Ayıp, edeb yahu! Şiir bu mudur?”

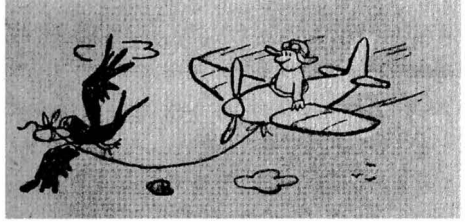
Beni bir düşünce aldı. Tam o sırada kargam başıyla selâm verip havalandı. Bakalım yeni şiir ve şairler için başka bir konuşmamızda ne cevahir yumurtlayacak?

Tef, 21 Ağustos 1954

Dam kenarından beni gözetlediğini görünce kargamı bir gülümseyişle selâmladım. O, dudakları olmadığından aynı şekilde mukabele edemedi. Ama yüzüme çevrilmiş olan gözünün içi güldü; selâmımı bu suretle cevaplandırdı. Sordum:

“Şehirde ne dedikodular dönüyor? Hepsinden haberin vardır, biraz anlatsana! Gazeteler pek üstünkörü geçiyorlar.”

“Şu Tarsus meselesini mi söyletmek istiyorsun? Ben o gün Deniz Bankası’nın bayrak direği ucuna konmuş, manzarayı seyretmiştim. Bir fevkalâdelik göremedim. Her vapurun dönüşünden azıcık daha yüklü ve kalabalık bir vaziyet vardı ortada... Fark bundan ibaretti.

Üst tarafı Amerika seyahatini çekemiyenlerin, gidemedikleri için kıskananların mübalâğası! Ben şimdiye kadar hiçbir seferden elini kolunu sallaya sallaya boş dönen yolcuya, kürk getirmeyen kadına rastlamadım ki!”

“Sahi, ben de ne gördüm ne işittim.”

“Ukalâlık etmek gibi olmasın ama –biz, kargalar mı size akıl öğreteceğiz?– meselenin ruhu ahlâk ve zihniyete dayanıyor. Seyahate çıkacak birine bakınca, ‘Kim bilir neler getirecek, ne kadar çok kaçak eşya?’ diye düşünüyorsunuz. Erkek iseniz gözünüzün önüne saf ipekten kravatlar, fotoğraf ma-

kineleri, şimdi bir de ses alma makinesi, yepyeni bavullar, bir sürü cicili bicili gömlekler, kostümler, filân geliyor. Kadın kadına içinden söyleniyor: ‘Vizon kürkle dönecek hıncır karı!’”

“Doğru! Sen bir psikologsun azizim karga!”

“Ağzımda peynir olmadığından iltifatlarından kuşku lanmağa sebep yok; mersi. Sözüme devam ediyorum: Hele devlet, hele devlet hesabına seyahat edenlere karşı fikrinizden geçirdiklerinizi ne ben söyliyeyim, ne sen dinle! Kimse- nin asıl seyahatten beklenmesi lâzım gelen görüp gezmeye, manevî faydalanmaya metelik verdiği yok. Seyahat denince kafanızın içinde valizler tecessüm ediyor; her yolcu sizler için boş gidip yenilenerek dolu dönen bir valizdir; daha doğrusu irili ufaklı, hepsi de şişkin valizler serisi! Eğer yüz liranızın gerçekten bu derece satın alma kabiliyeti mevcut olsaydı altın ve plâtin madenlerinin esham ve tahvilâtı sıfıra düşerdi; yerini sizin kâğıt paralarınız alırdı.”

“Artık dövizsiz seyahat yasak; işi önledik.”

Kargam, eski bir İstanbul çocuğu olduğundan canımı sıkmamak, sohbet âdabına aykırı bir harekette bulunmak için susmayı tercih etti. Fakat sükûtunun sözümü tasdik mânâsına gelmediğini halinden anlamıştım; bahsi değiştirdim.

“E,” dedim, “yaz mevsimi geçmek üzere. Sıra kış eğlencelerine geliyor. Sizler, hep kapalı yerlerde yapıldığı için bunları göremezsiniz.”

“Tiyatrolar mı? Haberim var. Komedi ve dram kısımları yine eski binalarda oyun verecekmiş. Vallahi bilmem ama biz bu salaşların damına konmaktan korkuyoruz; sizler içlerine dolup saatlerce kalmağı nasıl göze alıyorsunuz şaşı-

yoruz. Abdülhamid bile, elli sene evvel malûm Direklerarası tiyatrolarını ahşaptır, yanar, yıkılır diye yasak etmişti de kâgirlerini yaptırmıştı. Bu mu modern belediyeciliğiniz? Eline sağlamca binalar geçmişken onları yüzüstü bırakıp yine salaşlarda oyuna devam! Bilirkişi olarak ikisini de temellerinden tavan aralarına kadar tetkik eden sendin; verdiğiniz raporlar da meydanda. Bizleri imâ ederek ‘Kuş beyinli’ diye târize kalkışırsınız. Şimdi biz de aramızda yeni bir tâbir kullanmağa başladık, hesapsız kitapsız hareketlerde bulunan kuş cinsdaşlarımıza ‘Belediye beyinli’ diyoruz. Kendisine böyle dediğimiz kuş pek kızıyor, küplere biniyor, katiyen kabul etmiyor, üstümüze saldırıyor!”

“Gelecek seçimde şehir meclisine en kaliteli hemşireleri seçeceğiz. Reis de intihapla getirilecek, işler yoluna girecek. Sen o zaman seyret belediyemizi!”

Sözümü bitirmiştım ki kargamın dişisi komşu damından “gak gak” diye iki defa haykırdı. Dostuma sordum:

“Ne söylüyor? Seni çağırıyor galiba. Telâşlı bir halde!”

“Evet, beni çağırıyor. Yeni yavrularımız demin ‘Karpuz!’ diye haykıran satıcının bed sesinden muhakkak ürkmüşlerdir. Bütün gün bu seslerden ötleri patlıyor zavallıların! Maşallah gürültü ile mücadeleniz iyi gidiyor. Hele sabahları radyoların karga yemini yemeden yurttan sesler programına başlamasına hiç diyecek yok.”

Sokaktan bir feryat daha koptu: “Çavuş!”

Boş bulundum, yerimden hopladım. Kargam da sıçradı, uçup gitti.

Tef, 28 Ağustos 1954

Bu sabah, erken saatte baktım ki kargam komşunun damında bir şey gagalamakla meşgul. Sordum:

“Nedir o yediğin?”

“Ekmek... Bir ekmek parçası. Demin dama attılar; güvercinlerin önünden kaptım. Bütün evlerden her sabah böyle damlara kilolarca artık ve kırıntı bayat ekmek atarlar; kuş tayfasını memnun ederler; biz de Allah’a şükrederiz. Fakat şu ekmek israfına şaşmaktan kendimizi alamayız. Hele lokantalardaki âdeta küfran-ı nimet halini almıştır. Süprüntü tenekeleri ekmekle doluyor. Günah, vallahi!”

“Haklısın dostum. Buna bir çare bulmalı.”

“Bulamazsınız. Ben kendimi bildim bileli, altmış beş senedir bu, böyledir. Böyle gelmiş, böyle gidiyor. Ekmek üzerine neler söylemişsiniz, hâlâ söyler durursunuz. Halk, ‘Yediğim ekmek gözüme, dizime dursun’, ‘Eli ekmek tuttu’, ‘Ekmeğini taştan çıkarıyor’, ‘Şu nimet çarpsın’ gibi sözleri dilinden düşürmez. Hocalar rafta duran ekmeği almak için Kur’an’a basmak caiz midir, değil midir diye muamma haline çalışırlar. Yere düşen ekmek parçasını alıp öperek başına koyan kadınlar vardır. Eski şairleriniz ‘İnsanın ihtiyacı ki bir lokma nânedir’ şeklinde ne nâneler yemiştir! Yeniler ise sade ekmekten, daha doğrusu ekmek bile bulamayan hayali açlardan, açlıktan ölenlerden bahsetmeği bir marifet sanıyor. Lâf ola!”

“Nereye gelmek istiyorsun?”

“Şu noktaya: Ekmeğe bu derece ehemmiyet ve kıymet vermenize rağmen ekmeği zelil sefil eden yine sizlersiniz. Evvelâ onu israf etmekle! Sonra da kirli çamaşırlarınızın bile el sürülmeden makinelerde yıkandığı asırda ekmek hamurunun hâlâ murdar ayaklara çiğnetmek, ayaklarla yoğurmak suretiyle! Nedir fırınlarınızın hal-i-pürmelâli? İstanbul’un fethinde Konstantaniye fırınları şimdikilerden daha fena vaziyette değildi. Beş yüz senedir yerinizde saymışsınız. Ayıp yahu! Bu asırda çalı çırpı ile ısınan iptidai fırınlarda ekmek yapılır mı? Köşedeki fırın yanarken mahalleyi duman kaplıyor.”

Söz bulamadığım için cevap veremedim. Aczimden şımaran kargam, beni mat ettiğine memnun, coştı:

“Dünyanın basil, virüs, mikrop namına nesi varsa fırınlarda ve ekmeklerde. Sade mikroskopla görülebilen hayvancıklar mı? Daha irileri, iğrençleri de mevcut. İsimlerini saydırma bana, miden bulanır.”

“Aman sayma, karga kardeş! Henüz kahvaltı etmedim de...”

“Fabrika devrine girdiğinizi gazetelerden öğreniyoruz; biz gazetelere pek inanmayız ama şurada, burada rastladığımız bacalar havadisın doğruluğuna şahit. Şimdi de talaş, yonga ve saireden uydurma kereste yapan fabrikalar kuracakmışsınız. Âlâ! İtirazım yok. Fakat siz tahta yiyen böcekler familyesine mensup mahlûklar değilsiniz. Baş gıdanız ekmek. Haniya modern ekmek fabrikalarınız? Nedir o açıkta satılan, at ve eşek sırtlarında kirli küfelerle taşınan, satın alınırken yüz kişinin eliyle mıncıklanan ekmekler? Müşterinin yaralı bereli, mayasılı ve egzamalı, kapkara tırnaklı elleriyle

taze mi, bayat mı, pişkin veya hamur mu diye ekmekleri yoklamağa ne hakkı var?”

“İğrendirme beni?!”

“Bu da lâf! Eğer sizlerde hakikaten iğrenme hassası olsa çoktan o işi hallederdiniz. Devletin en büyük ricali ve sayın valiniz, milyonerler ve işçiler, hepiniz aynı şartlarla aynı fırınlardan çıkmış ekmekleri yiyorsunuz. Francalası da o, sandöviç ekmeği de o! Saraylarda da aynı şey, gecekondularda da!

Yalnız kadınlar değil, ekmekler de bir milletin terakki derecesinin mizanıdır, Azizim. Merhum Abdülhak Hâmid’in gözü ekmekten ziyade kadında olduğu için o meşhur sözüne ekmeği katmamış!”

Gülümsediğimi gören dostum, muhaveremizi tatlıya bağladığını anladığından ayrılık zamanının geldiğini de sezdi; yaman bir diplomattı. Fena bir tesir bırakıp gitmenin münasebetsizliğini kavıyordu. Konuşmaktan yemeğe vakit bulamadığı ekmek parçasını gagasına aldı. Sordum:

“Neye götürüyorsun onu? Hani beğenmiyordun?”

“Ben insanlar hesabına konuştum. Kuşlara bakma, ne olsa yerler. Biz, içinden bit de çıksa, akrep de, fare kuyruğu da hiç aldırmayız. Onları siz düşününüz, ekmeklerinizden siz utanınız!”

Tef, 4 Eylül 1954

Bir sabah gazeteyi açmış, sayfalarına göz gezdiriyordum, kargam pencere önünde göründü; gözünde okudum: “Yeni ne haberler var?” mânasına yüzüme bakıyordu.

“Senin huyunu bilirim,” dedim, “tenkid ve alay mevzuu olacak malûmat ararsın. İşin gücün bizleri, insanları yermek. Al, işte çok hoşlanacağın bir havadis: Bin turist taşıyan bir transatlantik limanımıza gelmiş; hepsi de...”

Karga sözümü kesti:

“Biliyorum bunu,” dedi, “hepsinin ağzı yanmış. Taksi şoförleri en kısa mesafeler için 10-15 lira ücret istemişler. Sonra bu seyyahlar şehrimizi fazla tozlu –ve tabii fazla tuzlu– ayrıca çok bakımsız bulmuşlar; gelip geleceklerine pişman olmuşlar, değil mi?”

“Sen nereden öğrendin?”

“Bizim martı kardeşlerimizden... Yani en emin kaynaktan. Zira martılar deniz kuşu olduklarından İngilizce bilirler. Ecnebi vapurların direklerine konup etrafında döne dolaşa bu lisanı az çok, sizin Abanoz Sokağı sâkinleri kadar öğrenmişlerdir. Malûm ya, o dil, Amerikan filoları nezaket ziyaretine ara vermedikleri için esnaf arasında bir müddettir geçer akçe oldu. İlk Cihan Harbi’nde de Almanca rağbettedi; elbette hatırlarsın. Yabancı bir devletle yapılan ittifakın en aşağı bu işe olsun yaradığı muhakkaktır.”

“Evet, 1918 ittifakı bize pek pahalıya, bir imparatorluğa mal olmuştu. İşlediği hayır, ürküttüğü kurbağaya değmedi.”

“Benim haricî siyasete aklım ermez; ermediği için de insanlardan birçoğu gibi erdiğine inanıp nahak yere diplomatlık ve hariciyecilik taslamam; sefirlikte, vekillikte gözüm yoktur. Bahsimize dönelim, yani turizm dâvasına; Turist memleketimize geliyor, neden? Bunun yüz sebebi var; birincisi şu: Turist akını olan yerlerde evvelâ memleketin yerlisi o memleketi iyice, sağlamca, konforlu şekilde yerleşmiş olmalıdır. Sen, farzet ki Anadolu’dan geldin. Geline otel buluyor musun? Hayır, vapurlarda, trenlerde, otobüslerde yer? Onu bulmakta da zorluk çekiyorsun. Sonra lokantaların ne halde? Ya gazinolar? Ya plâjlar? Geceyarısı oldu mu, ağzına atacak bir lokma yiyecek, harareti bastıracak bir damla su satan dükkân yok. Şehir sokakları yağmurdan yağmura yıkanır, yağmur fazla sürerse lağımlar tıkanır, su ayak direrse kesenizi aşar.”

“Malûm nakarat bunlar... Dinlemekten bıktık, hepsi yoluna girecek.”

“Başını uzat şu pencereden, sokağa bak. Seninle beraber en büyük caddelerden biri üzerinde oturuyoruz; en işlek semtlerden biri burası. ...Ne görüyorsun? Yaya kaldırımı dapdaracak, eğri büğrü, her taşı oynuyor. Asıl caddenin paket taşları kazılıp eşilmekten ve sonra tamir görmekten inişli çıkışlı ve yer yer çökmüş... Asfalt kısım ise yamru yumru... Saat dokuzu geçtiği halde sokak süpürülmemiş. Her evin önünde çöp tenekesi... Zira temizlik arabası daha gelmemiş; geleceği de şüpheli. Rüzgâr tozları ve süprüntüleri savuruyor. Ayrıca komşunun hizmetçisi dün gece misafirlerin üstünde tepindikleri halıları balkondan sokağa silkiyor, hattâ sopa ile pataklıyor.”

Karganın sözüne uyup başımı pencereden azıcık uzat-

tımı. Dedikleri aynıyle vâki... Hemen camı örttüm. Yine o soruyor:

“Sen taksiye, dolmuşa bindiğin günler hiç vaka çıkmadığını, hiç değilse ağız kavgası edilmediğini gördün mü?”

“Pek nadir olarak.”

“Gazinolarda tarifeye uygun hesap pusulası ve porsiyon?”

“Bazı bazı.”

“Muhallebicilerde burnuna süt kokusu ve damağına süt tadı geliyor mu?”

“Pek hatırlamıyorum.”

“Bahşişi alınca, nezaketle, tebessümle ‘Mersi’ diyen garson?”

“İşte o pek az!”

“Otellerde gürül gürül akan sıcak, hattâ soğuk su ve banyo?”

“Devede kulak.”

“Şuradan İzmit’e yeni yoldan yazın toza, kışın çamura boğulmadan gidemiyeceğini de elbette biliyorsun. Meselâ Bolu’yu pek beğensen de kalmak istesen otel var mı? Otel olmasın da bir aile pansiyonu bulunsun... Mümkün mü? Fazla söyletme beni... Birçoğunu mahcup olmayasın diye yuttum.”

“Ama Hilton Otel’ine ne buyuracaksın? Yakında açılıyor. İçinde posta şubesi, banka, yüzme havuzu. Şark kahvesi, kabare, her şeyi bulunacakmış.”

Kargam bet sesiyle bir kahkaha attı, uzaklaşırken dedi ki:

“Avucunu yala! Şimdiden odalar tutuldu. Yerleşenler yerleşti bile. O para onlarda, bu akıl sizlerde olduktan sonra yine yaya kaldınız Tatar ağaları!”

Tef, 11 Eylül 1954

“Dalgınsın; bir şeyler düşünüyorsun. Nedir derdin?”

Bunu kargam söylüyor, kargam soruyordu. Bana dikilmiş olan gözünün inatçı bakışıyle başımı çevirmiş, o suali her zamanki gibi gözünde okumuştum. Cevap verdim:

“1954 yılının dokuzuncu ayındayız. Kıyamet gününe çok bir şey kalmadı.”

“Harp çıkmasından mı korkuyorsun?”

“O da var ama benim bahsetmek istediğim küçük kıyamettir.”

“Ha, anladım: 1955 senesi Haziranı’nda ne olacağını düşünüp üzülmüyorsun.”

“Yalnız kendi hesabıma üzülmüyorum, dostum. Ben iki kişilik ailemle ne olsa, nasıl olsa, ne pahasına elde edilse, uzakta yakında, iyi kötü bir damaltı bulurum.”

“Zaten sizler bir site kuruyorsunuz; arsayı kopardınız. Allah izin verirse iki sene sonra birer eve gireceksiniz. Belki de yine komşuluk ederiz. Esentepe havadar yerdir.”

“Memnun olurum. Fakat 1955 Haziranı gelip çattı mı İstanbul’un dörtte üç ahalisi ev bulmağa, ev değiştirmeye yahut ev sahibinin dilediği ölçüsüz parayı vermeğe mecbur olacak. Sen manzarayı gözünün önüne getirsene bir kere!”

“Dehşet! Hangi polis, jandarma, adliye vesaire kuvveti bu tahliye işine yetişebilir? Ev bulamıyan, bulduğu eve istenilen kira bedelini veremiyen adam nereye çıkacak? Çıkmak istemeyenin pılsını pırtısını sokağa atmağa hamal yetmiyecek. Haydi, atıldı farzedelim, şehir ne hale girer? Sokaklar-

da, caddelerde, meydanlarda barınan bu açık hava beldesinin fotoğrafları esasen acaipliğe ve münasebetsiz resimlere düşkün olan dünya matbuatına tükenmez bir sermaye teşkil eder. Belki de hasretini duyduğumuz ve daha yıllarca duyacağımız turist akını işte o zaman başlar!”

“Lâtifeyi bırak. Mesele pek ciddidir.”

“Peki ama başka memleketlerde şu kira işi de bu şekilde mi hallediliyor? Meselâ Fransa’da, hattâ uzağa gitmiyelim, komşumuz Suriye’de böyle bir müddet kondur, müddet gelince halk sokaklara mı döküldü?”

“Kime sordumsa, ‘Öyle olmadı,’ diyor. Hükûmetler birer heyet vasıtasıyla kira bedellerini tâyin ettiriyorlarmış. Hattâ Suriye’de mal sahibi bir ay zarfında evine kiracı bulamaz yahut almazsa binanın anahtarını belediyeye teslim zorundaymış. Kiracıyı belediye buluyormuş.”

“Bundan maksat?”

“Boş ev, apartıman kalmaması... Anlamayacak ne var?”

“Mal sahibinin hakkı gözetilmiyorsa fena!”

“Heyet âzâsı arasında bir hâkim, bir belediye memuru, bir mal sahibi, bir de kiracı bulunduğuna ve kira bedellerini bunlar tâyin ettiğine göre haksızlık önleniyor, demektir. Ben insaflı adamım, dostum! Mal sahiplerine gadredilmesini istemem. Velâkin kiracı, aylığı üç yüz lira eden bir meskende otuz beş liraya oturamayacağı gibi mal sahibi de üç yüz liralık bir eve yedi yüz lira istememelidir. Meselâ Fransa’da isteyemiyor.”

“Avrupa’da ve komşu devletlerde kiralara kontrolsüz bırakıldığı bir memleket var mı?”

“Yok. Zira her yerde mesken buhranı devam ediyor. Yani hiçbir ülkede halk kendi malı olan meskenlere girememiştir. Devletler ucuz mesken inşaatına hız vererek ancak o

yoldan buhranı azaltmağa çalışıyorlar. Bu işin başka çaresi bulunamamıştır.”

“Neye siz dünya görüşüne uymayan bir kanun çıkarıverdiniz?”

Sustum. Karganın gözünde alaycı bir ışık yanıp söndü; dedi ki:

“Biliyorum, zülfiyâre dokunmak istemiyorsun. Vaktiyle çok dokundun, çok zararını gördün; başına gelmeyen kalmadı, bedavaya yaşıyorsun. Kısacası sen –siyasî mânada söylüyorum, fenaya alma– ipten, kazıktan kurtulmuş bir zatsın. İhtiyatlı hareket etmekte haklısın. Fakat büsbütün dilini yutup süt dökmüş kedi gibi durmanı da tavsiye etmem; insanı unutuverirler. Külâh sallamağı biliyorsun, bari arasına acı acı gülümsemeği ihmal etme.”

“Her şey bitti, artık kargalardan mı akıl öğreneceğim! Ben yapacağımı bilirim.”

“Ah bu insanlar! Hepiniz ‘Ben yapacağımı bilirim’ diye diye dünyayı ve kendinizi şu hale getirdiniz. Siz, yapılması gerekeni yapmasını bilen mahlûklar olsaydınız elbette ki partiler ve partizanlar bu vaziyete düşmez, döviz darlığı çekilmez, malûm kira kanunu çıkmazdı. ‘Allah cümlenizi ıslah etsin’ duası da tutmuyor. Ne haliniz varsa görünüz! Kargalarda mesken buhranı yok; kambiyo borsası, maaş kaygusu da! Vız gelir insanların derdi bize!”

Kargam, galiba sayfiye yerlerinde gördüğü gençlerin acı ip kuşlar gibi ötüşerek işaret memurları misali el, kol sallamalarıyla alay etmek için “Baybay!” diye bağırarak kanatlarını çarptı, sonbahar gökünün duru maviliğinde kaybolup gitti.

Tef, 18 Eylül 1954

“Eh, kış yaklaşıyor; leyleklerden sonra geçen hafta çaylaklar da gitti. Kömür vaziyetin nasıl?”

Kargamın bu sabahki sualine karşı şu cevabı verdim:

“Ben senin maksadını derhal anladım, zira lep demeden leblebiyi anlayanlardanım, hamdolsun! Kömür vaziyetinden söz açıp gûya iyiliğimi düşünüyormuşsun gibi bir tavır alarak bahsi kömür azlığından tahdide tâbi tutulan tren seferlerine ve yine o yüzden faaliyetini tatil eden çimento fabrikalarına kadar uzatacağsın, bin dereden su getirerek bizi iğneleyeceksin.”

“Keşke siz de bin dereden hakiki mânada su getirebilseniz de şehri susuzluk derdinden kurtarmanın yolunu bulsanız. Sorayım sana: Hilton Oteli’nin damına yerleştirilmiş o kocaman, biçimsiz ve sevimsiz künbet nedir, ne işe yarayacak?”

“Bilmem. Belki de Amerikan mimarîsinin bir icabı; belki de su deposu... Oralarda böyle acaip şekillerden hoşlanıyorlardır; olur a! Hem bana neye soruyorsun? Kanatların var, git bak, merakını hallet.”

“Biz, kargalar muhafazakâr mahlûklarız, her münasebetsizliğe tuzu benden diye koşmayız. O civarda canım. Taş Kışla’nın kiremitli damı, Dolmabahçe Camii’nin nârin minareleri dururken ne diye Hilton’un tepesine konayım? Sittin senedir alıştığım, bağdaştığım yerler, ötekiler! Yakıştı mı manzaraya bu, incecik bacaklar üzerinde tutunan tran-

satlantik bozması alelâcaip heyülâ? Nereden baksan gözü tırmalıyor.”

“Sen hem geri kafalı hem de menfi ruhlu bir kuşsun. Allah’ına şükret ki insan suretinde yaratılmamışsın; yoksa halin dumandı. İstiklâl mahkemelerinin civcivli zamanında yakanı ekspres adaletin pençesinden kurtaramazdın, darağacını boylardın.”

Kargam azıcık düşündü; sonra dedi ki:

“O mahkemeler hakikaten ekspresti ama sizin normal adalet mekanizmanız da oldukça ağır işlemiyor mu? Cezasını çekmek için suçluyu fazla bekletmek cezaya uğramak korkusunu yarı yarıya hafifletir, cürümlerin artmasına sebep olur.”

“Geç olsun da adilâne olsun. Benim fevkalâde mahkemelere sempatim yoktur.”

“Ha, bir zamanlar ‘fevkalâde’ yerine ‘olağanüstü’ sözünü kullanıyordunuz. Çoktandır işittiğim yok bunu... Vaz mı geçtiniz?”

“İyi anlamışım: Sen bugün muziplik için pencereme konmuşsun. Boyuna vesile bulup beni mahcup mevkie düşürmek kastın! Dil meselesinin bizi kargalara bile gülünç ettiğini mi söyleteceksin, aklınca?”

“Katiyen öyle değil. Ben, daha doğrusu biz kargalar sade lisan tufeylisiyiz; kargaya ‘karga’ demenizden memnunuz. Asıl eskilere kızardık; zira kargaya ‘zağ’ derlerdi; bu da yetmiyormuş gibi bazan da ‘gurab’ derlerdi; ‘karga’ dememek için ıkınırlar, sıkınırlar, kargadan başka söz bulmak için ter dökerlerdi.”

“Hah şöyle... Biraz da beğendiğini göreyim.”

“Ancak o ‘olağanüstü’, ‘ivedi’, ‘gezge’ nevinden lâfların tutmayacağını kargalar bile sizlerden önce anlamışlardı. Tek kişiye ‘Taksim gezgesi’ dedirtebildiniz mi? Ama ‘Taksim gezisi’ diyorsunuz; temiz söz de ondan! İşin püf noktası budur, bunu da lisancılar değil, sanatçıları bilir. Katalava?”

“Rumca konuşmak suretiyle sözü Kıbrıs meselesine mi getireceksin? Yağma yok, çek arabanı!”

“Bilemedin, dostum. O meselede tutulan yol en doğrusu, en diplomatçasıdır! Maziden ders alınmış şeklidir. Vakiyle bu kabil meselelerde kapıldığınız miting, boykot, ‘Ya Girit, ya ölüm’, hiçbirini bir şey kazandırmadı; hatırlarsın, tabii... Kuvvetsizdiniz de bunlara başvuruyordunuz, yaygara siyasetine! Bugün sizlere yakışanı yapıyorsunuz: vekar ve sükûn.”

“Sağ ol, dostum. Hakkında suizanda bulunduğuma müteessirim, ver elini, sıkayım!”

Kargam, yaklaşacağına biraz daha geriye çekildi. Mânasını kavradım: İnsanoğluna emniyet edemiyordu, elini sıkma bahanesiyle yakalayıp kanatlarını yolmamdan ve küçük hanımlara yelpaze yapmasam bile havaya savurmamdan korkuyordu. Uzaktan baş eğdi, veda edip gitti. Güle güle, benim akıllı kuşum!

Tef, 25 Eylül 1954

“Yüzüme bir acaip bakıyorsun... Acıyormuşsun gibi bir halin var. Sebebi?”

Kargam galiba yutkundü; cevap vermekten çekiniyordu sanki.

“Söyle,” dedim, “kızımıyacağıma söz veriyorum. Esasen ben çoktandır kızmamağa idman etmekteyim. Epeyce faydasını gördüm.”

“Yeni Trafik Kanunu’nu okumadığın belli... Zahmet et de bir göz gezdir. Bakalım kızmamak kararında durabilir misin? Seni alâkadar edecek bir maddesini söylüyeyim: Şehirde giderken tretuvar dediğiniz yaya kaldırımından bir adım dışarıya yani yola ayağını basarsan beş lira para cezasına çapılacaksın. Lâmi cimi yok... Madde gayet sarih!”

“Doğrusu bu değil mi? Medenî dünyanın her yerinde böyledir: Yayalar yaya kaldırımında yürür, nakil vasıtaları da yollardan geçip gider; biz de alışalım. Bed bed ne gülüyor-sun? Gülecek ne var bunda?”

“Nasıl gülmiyeyim, zavallı insanoğlu! Haydi, sokağa çık da yürü; ben de damdan dama konarak seni yüksekten seyredeyim. Para cezasını sonra düşünürüz. Ayağını yaya kaldırımından başka tarafa basınca yukarıdan haykıracağım. Bakalım beni haykırtmadan kaç metrelik yol alacaksın?”

“Sahi, bu iş oldukça güç... Hattâ meselâ Beyoğlu Caddesi’nde, Galata ve Eminönü taraflarında âdeta imkânsız!”

“Hah şöyle, sözüme gel. İstanbul’da sayılı birkaç cadde-

den başka tretuvarlı sokak var mıdır? Anlarım: İnsan Dolmabahçe ile Beşiktaş arası, ana yola basmadan yaya kaldırımından yürüyebilir; Osmanbey-Şişli Caddesi'nde de bu mümkündür; Rumeli Caddesi ile Atatürk Bulvarı'nda ve Divanyolu'nda keza. Üst tarafı? Şehirde az çok yol mevcuttur ama tretuvar hemen hemen hiç yoktur. Olanlar hem dar, hem eğri büğrü hem de kimi taş, kimi çimento, kimi paket taşı, birbirine uymaz, ayrıca oynak haldedir. Gözünün önüne getirsene!"

"Hoş, göz önüne getireceğine başını pencereden çıkar, eğil, aşağıya bak. Ne görüyorsun?"

"Çok kötü bir cadde, ondan daha kötü, dapdaracak, yamru yumru, anlattığın gibi tretuvardan başka her şeye benzeyen bir geçit. Herkes ortadan yürüyor; öteki yürünür gibi değil ki! Hele kadın için imkânsız."

"Tamam! Şimdi bir şeye daha dikkatini çekeceğim: Bu yaya kaldırımının önüne mermer cepheleri ve forforje kapıları ile dizilmiş, her biri yarım milyonluk, bir kısmı daha değerli apartımanlara ne buyurursun? Sahipleri binaların içine asansör, kalorifer, renkli gömme banyo, modern vasiya ve tezyinat ne varsa koymuşlar; ayrıca her daireye yedi yüz ile bin lira arasında, bir seneliği peşin aylık kira bedeli de istiyorlar. Ama yaya kaldırımına bir metelik harcamağa yanaşmamışlar. Ayrıca eski Arnavut kaldırımını bozup kapı önünü toprak bırakanlar bile var. Ne duruyorsun, yürüsene! Beyoğlu Caddesi'nden tretuvarı bırakmadan Tünel'e veya Taksim'e gitsene!"

"Yürüyemem... Gidemeyeceğim; muhakkak ana yola basarım, basmazsam iterler, mecbur olurum."

“Sökül öyleyse beş lirayı! Ama bir beşlikle kurtulursan yine sana bravo! Kanun gerçekten tatbik edilirse yalnız Beyoğlu Caddesi’ni en aşağı elli lira para cezası ödemek şartıyla geçebilirsin; azı kurtarmaz.”

“Pahalıya oturur. Bir Beyoğlu gezintisi için bu kadar parayı gözden çıkaramam.”

“Nasıl? Şimdi anladın mı kanatlı yaratılmadığının bedbahtlığını! Bereket o maddenin tatbik kabiliyeti yok. Trafik reisi bile şayet yaya yürüse bir gezintiye yüz papelden aşağı ceza ile başaramaz. Fakat keşke sadece Beyoğlu Caddesi için mahut maddeyi şiddetle tatbik etseler de orada hovardalığın, kadına sarkıntılığın pahalıya mal olduğunu anlayan sulu zırtlak gezginciler ayağını kesse; çirkin ve iğrenç sahnelerden kurtulsanız!”

“Fena fikir değil; inşallah öyle yaparlar.”

“Gak! Gak!”

“Bu ne demek?”

“Bizim lisanımızda ‘inşallah’ mânasına gelen bir söz yoktur. Biz kargalar hiçbir işin ‘inşallah’ ve ‘maşallah’ ile yürümediğini sizden çok evvel anlamış mahlûklarız. Allah’a inanırız ama işi kendimizden bekleriz. Kal sağlıcakla, dostum!”

“Güle güle. Bayana selâmlar.”

Tef, 2 Ekim 1954

“Bilirim, erkencisin ama bu sabah alaca karanlıkta seni pencerenin önünde gördüm. Ne o, bir şey mi var? Uyuma-dın mı?”

“Eh, dört beş saat kestirdim. Yetişmesi lâzım gelen yazı-larım olduğu için çalışacağım.”

“Eylül geçti, vergini verdin mi?”

“Verdim, tabii... Neye sordun?”

“Hiç... Daha doğrusu şu garajdan çıkan mükellef, lüks otomobile gözüm ilişti de hatırıma geldi.”

“O arabanın benim verdiğim, vereceğim vergilerle alâkasını anlayamadım. Saçmalıyorsun, sen!”

“Saçmalayıp saçmalamadığımı şimdi anlarsın. İçeride iki otomobil daha duruyor... Biri spor... Mahdum Bey’in ki. Öbürü de ufarakça... Kerime Hanım biner.”

“Bende otomobil de yok, merakı da. Kes bu bahsi!”

“Onlarda biri yazlık, öteki kışlık iki kâşâne de var. Ce-nup vilâyetlerinden birinde yüz binlerce dönüm arazi yü-zünden bunlar! Büyük çiftçilerdir kendileri...”

“Bana ne? Benim bir dikili ağacım, bir karış toprağım, bir dam altım bile olmadığını biliyorsun... Ne diye elin malı-nı, mülkünü sayıp döküyorsun? Kışkandıracak mısın sanki?”

“Malûm: Kıskaç bir adam olsaydın etrafında gördükle-rin seni şimdiye kadar yer, bitirirdi. Böyle filozofçasına ka-derine razı olmaz, neşeni muhafaza etmezdin. Demin bahsi geçen o büyük çiftçilerin irâdı yılda ne kadardır dersin?”

“Katiyen bilmem; kendileriyle ve emsalleriyle düşüp kalkmıyorum. Üstüme lâzım olmadığı için de kimseye sormuyorum.”

“Ben diyeyim dokuz yüz bin lira, sen de bir, bir buçuk milyon!”

“Amma da yaptın! Aslın nereli? Sakın denen maruf komşu ülkeden gelmiş olmasın? Mübalâğada Marsilyalıyı geçtin!”

“Kulağımla işittiklerimi söylüyorum. Dün sabah bahçe-de kâhyası hesap verirken ben çamın dalındaydım. İstanbul şivesiyle konuşmadıklarından önceleri iyice kavrayamadım ama nihayet tehlikeyi göze alıp alt dala indim ve defteri okudum. Pamuklar henüz satılmadığı halde buğday, darı vesai-reden yekûn yüz bini aşmıştı.”

“Allah versin!”

“Versin... Fakat o da bu paradan bir mikdarını devlet hazinesine verse olmaz mı? Verirse kıyamet mi kopar? Vergi yekûnunu kabartan, çok kazananın verdiğiidir. Senin gibi kendi muhtacı himmet bir dedenin vereceğinden ne çıkar?”

“Ben de vereyim, o da versin.”

“Tamam! Bak, sizin gibi sanat ve kalem erbabını düşünmüşler, beş bin liralık bir muafiyetiniz var. Küçük çiftçi için de aynı şey yapılınc mesele halledilir. Durmayıp okuyorsun; masan gazete ve kitapla dolup boşanıyor. Sen başka bir memlekette faraza beş yüz bin lira irad temin etmiş bir vatandaştan beş para bile vergi alınmadığını gördün mü?”

“Maliyeci, iktisatçı, mebus, filân da olmadığım için o bahisleri okumam.”

“Akıl var, yakın var... Okumasan da tahmin, takdir edersin.”

“Almaları lâzım. Bizde de bir gün alacaklardır, elbette! Çiftçinin büyüğü değil, küçüğü himaye edilmelidir ve muhakkak böyle olacaktır. Zira şimdiki usul koruma sayılmaz, imtiyazdır. Elbette değiştirirler.”

“Bu duaya sen ‘âmin’ de... Biz kargalar olacağı değil, olmuşa bakarız. Yıllık vergi olarak ne verdin sen?”

“Fazlasına gidiyorsun, karga efendi! Bir de kuşlara mı hesap vereceğiz?”

“Peki, peki... Kızmayacaktın hani? Kulağıma bir şey çaldı: Gûya kanunda değişiklik yaparlarken sizin o beş bin lira muafiyeti de kaldıracaklarmış.”

“Kaldırırlarsa yazıcılığı bırakır, tütün satarım.”

“İşte o zaman halin düdüktür. Yüzde iki kârla bugün kimse iş yapmak istemediğinden yalnız şu bizim semtte dört dükkân tütün satmaktan vazgeçti. Satmaz tabî... Hükûmet başka satışlarda yüzde kırk kâr haddini az buluyor.”

“Yallah!.. Beni bırak da git, bunları muhalif gazetelerin damında oku. Kışt!”

Kargam “gak” demeğe bile vakit bulamadan havalanıp kaçtı.

Tef, 9 Ekim 1954

Kargama soruyorum:

“Halinde bir memnunluk var, yine! Aleyhimizde bir şey mi duydun?”

“Artık hepinizin pabucu dama atıldı; ne yer yüzünde, ne de gök yüzünde borunuz ötmeyecek. Burnunuz iyice kırıldı; ‘Korku dağları bekler,’ dersiniz haniya! İşte o vaziyet-tesiniz şimdi!”

“Kimden bahsediyorsun? Bu hale düşenler kim?”

“İnsanlar... İnsan denilen mahlûkun hepsi.”

“Sebebi?”

“Anlamadığına şaşmadım. Meğerse zeki sandığımız insan esasta hiçbir şey değilmiş, kâinatın pek geri, mankafa bir mahlûkuymuş. Haydi, övünün bakalım, tepkili uçak, atom ve hidrojen bombaları yaptık, şöyle uçuyoruz, böyle yıkıyoruz diye! Buna kargalar değil, toprak altındaki solucanlar bile gülmeğe başladı; sizin tındığınız yok.”

“Hâlâ sezemedim.”

“Peki, söyleyim: Uçan dairelere ne buyuruyorsun? Bunların başka bir küredeki sizden çok daha mütekâmil, bilhas- sa fen sahasında arzdakilere fevkalâde üstün insanlar tarafından yapıldığına nihayet akıl erdirebildiniz değil mi? Bak, dünya gazeteleri tafsilâtiyle dolu, İzmir’den gelirken iki profesörünüzle bir sabah gün ağardığı sırada Konak Oteli balkonunda duran bir muharririniz gözleriyle görmüşler. Motor sesi çıkarmadan uçup gidiyorlarmış bu tayyareler!”

“Öyle imiş. Başka memleketlerde yere düşen küçük daireleri de bulmuşlar, içinden cesetler çıkarmışlar, falan, filân... Okuyup duruyoruz.”

“Bunlar ne demektir? Sizlere akıl ve teknik bakımından üstün mahlûkların mevcut olması! İnsanlar da Ay’a gitmek hülyası içinde sayıklarken ötekiler Zühre veya Merih gibi çok uzak kürelerden dünyaya gelmeğe, mütemadiyen keşifler yapmağa koyuldular. Motorları ses çıkarmıyor, insan bunu yapabildi mi? Uçaklara, velev füzeli olsun bu sürati verebildi mi? Gökte hiçten arızalarla boyuna sapır sapır dökülüp harcanıyorsunuz, hem de yıldızlar arasında uçarken değil, küçücük Arz’ın üzerinde emeklerken!”

“Söylediklerin az çok doğru.”

“Şimdi bu, sigaralar arası kolayca, sessizce, hemen hemen arızasızca uçan atmosfer gemilerini yapmağa muvaffak olan mahlûkların bir de memleketlerini düşün! Kim bilir ne derece ileri teknikle bezenmiştir! Hem görünüşe bakılırsa siz o dereceye ulaşamıyacaksınız, aklınız müsait değil. Ulaşınca kadar yanlışı, ölçüsüz, cahilce hesaplarla atom, hidrojen filân derken oturduğunuz dalı keseceksiniz, yani hatanız yüzünden şu dünyayı bir gün patlatacak, mahvedeceksiniz. Bizler, kargalar da arada kaynayıp gideceğiz.”

“Galiba öyle olacak. Bir korku daha var: Uçan dairelerin dünyamızı istilâ etmesi ihtimali. O büyük icatları başaranların elinde elbette yaman silâhlar bulunur. Biz bunlara karşı koyamayız. Gittikçe fazlalaşan ziyaretleri şüphe verici bir hal aldı.”

“Aldı ya! Sizin din kitaplarınızda bir ‘ye’cüc-me’cüc’ bahsi geçer. Vaktiyle Süleymaniye medreseleri avlusundaki

“Günaydın ahpab! Gülümseyerek ne düşünüyorsun, öyle? Sabah sabah gülümser bir adama rastlamak güçtür, bu zamanda... Malûm ya! Banka ikramiyelerinden bin altın veya döşeli dayalı ve iki katlı bir villâ da sana mı çıktı, yoksa?”

“Çıkmadı, dostum karga! Hem çıkması da şart değil; ben yine de gülümsemenin yolunu buldum.”

“Doğru. Gülümsenecek, gülünecek şey çok. Hattâ katıla katıla gülünecekler de var: Meselâ Denizcilik Bankası Umum Müdürü’nün söyledikleri: Zamlar yapıldığı zaman seyahattemiş! Ayol, bu kadar mühim bir iş yapılırken Umum Müdürün seyahatte olduğu bir zaman mı seçilir? Müsaadesi alınmaz mı? Umum Müdür bu derece hiçe mi sayılır? Ya şu habere ne dersin: Şehir Meclisi seçimi yapılınca kadar sinema ve dolmuş tarifesine zam yapılmaması kararlaşmış! Demek sonra fazlasiyle yapılacak.”

“Zam kapısını ilk açan olduğu için Denizcilik Bankası’na halk arzoldu gibi geliyor bana. Artık önüne geçilmez, ergeç zam dalgasına kendimizi kaptırırız. Fakat ben bunlara gülümsemiyordum; dikkat etmedin mi, acı gülümseyiş değildi o. Modası geçen eski tâbirleri düşünüyordum. Senin de bildiğin tâbirler! Hepsinin pabucu dama atıldı.”

“Neydi bunlar? Hatırlat bakalım.”

“Meselâ, ‘Bu balık başka balık’ sözü... Artık söylenmiyor.”

“Bir de ‘Uç baba torik’ vardı değil mi? Bu da unutuldu.”

“İsabet oldu, sevimsiz bir lâftı. Daha sevimsizi de vardı ya: ‘Dayan Karabet Ağa...’ Bir zaman öyle çok kullanılırdı ki!”

“Öyleydi. Sırası gelmişken sorayım: ‘Nereye? Kavağa mı?’ sözü ne mânaya gelirdi, Allah aşkına!”

“Birdenbire kızıp meclisi bırakanların arkasından söyle-nirdi. Bir ara şöyle bir lâf da uydurmuşlardı ama pek tutma-mıştı: ‘İyi lâstik ama otomobile gelmez!’”

“Mânası?”

“Ufak tefek meziyetleri bulunup da daha ciddi işlere ya-ramayan insan mânasına idi. Bu söze yazık oldu; şimdi de birçok zevat için kullanabilirdik; meselâ mebusluğa gelip de vekillğe çıkamıyacaklar hakkında!”

“‘Kabahat kimde? Pavlinada’ diye bir meşhur söz yok muydu? Bunu da unuttuk. Aklımda kaldığına göre, suçlu malûm iken bu suçun masum birine yahut hiç kabahati ol-mayana yüklenmesini o sözle anlatırdınız.”

“Evet, bu sözü halk bir kantodan almıştı. Bugün de bir-çok vesile ile kullanabiliriz. Halk tâbirleri bakımından fakir-leşiyoruz; azizim karga!”

“Yoo! Yenileri türeyip ürüyor; meselâ ‘Matrak’, ‘Tor-pil’, ‘Piston’, ‘Kaynak’, ‘Çaktı’, ‘Boş ver’ kabilinden talebe tâbirleri yok mu? Bu ayardakiler aldı yürüdü.”

“Bunlar bir zümre tâbirleridir, halkın lisanına geçme-miştir. Eskiden fikrinden döndü, caydı mânasına ‘Tornis-tan etti’ derdik. Denizcilik Bankası bilet tarifesinde tam mânasiyle tornistan etmedi mi, meselâ! Lüzumlu tâbirlerdi, vallahi! Yine denizcilik tâbirlerinden sürati ifade eden ‘filis-pit’ çok kullanılırdı; ‘ivedi’ kadar münasebetsizdi, nihayet!”

“Ha, bir de ‘Ayağının altına sigara kâğıdı koy” demezler miydi?’

“Derlerdi; boyu müsait olmadığı halde yükseğe uzanmak isteyenlere! Ama senin bu sözü bana ne maksatla hatırlattığının farkındayım: Bir dostumu kastediyorsun. Onun boyu maddeten kısa.”

“Sadece Türkçe değil, halk lisanına geçmiş Arapça tâbirler de pek çok kullanılmaz mıydı? Meselâ ‘Küllî kasîrûn fitne’ gibi!”

“Haydi, çek arabanı! Bu ve bu gibi sözler uydurmadır; uzun boylular hakkındaki de! Asıl fitnefücur sensin! Dostların arasını açmaktan ve herkesi birbirine düşürmekten zevk alıyorsun. İyi niyet yok sende!”

“Ne yapayım dostum, aranızda yaşıyorum. Siz damın altında, biz kargalar üstündeyiz; kiremitler huy geçmesine mâni olamıyor, sen de iyi lâstiksin ama otomobile gelmiyor-sun. Mebus değil, Şehir Meclisi Âzası bile olamadın gitti. Neyse, yine hoşça kal!”

Tef, 23 Ekim 1954

“Gel bakalım, azıcık yaklaş. Sana soracaklarım var, karga efendi! Bugün biraz edebiyattan konuşalım. Yeni şairleri okuyor musun?”

“Onları torunlarım okuyor. Hem çok beğeniyorlar; o kadar beğeniyorlar ki, kendileri de bu yeni şiirlerden kolayca düzüyorlar. Görsen, pek hoş! Yuvada kafa kafaya, gaga gagaya verip düzdükleri şiirleri takır tukur bir okuyorlar ki!”

“Sen de dinliyorsun, tabii?”

“Evet, dinliyorum. Dinlerken kendi kendime diyorum ki: ‘Yahu, vaktiyle şiir yazmayı amma da güçleştirmişlerdi şu insanlar! Belâ idi vallahi bu iş! Vezin bilecektin, kafiye bulacaktın; daha bir sürü şekiller, kalıplar, oyunlar bilmen lâzımdı ve bunlara harfî harfine uymak. Maazallah kazara ufacık bir hata işledin mi öteki şairler kıyameti koparırlardı. ‘Kara cahil bu herif!’ diye hep bir ağızdan haykırırlardı; rezil bednam olurdun.”

“Öyleydi sahi! Yenilik de istemezlerdi; Tevfik Fikret’e hani ‘Balıklar’ adlı, konuşma tarzındaki şiirini yazınca nasıl hücum etmişlerdi!”

“Ederlerdi ya! Şimdi hiçbir kayıt, külfet, kaide, usul yok. Konuşur gibi yazıyorlar; fazla yer tutsun diye galiba cümleleri de yarıya bölüp satırlara dağıtıyorlar. Hoş oluyor, doğrusu. Hele bize... Zira hem çarşıda pazarda işittiğimiz kelimeleri kullanıyorlar hem de bu kelimelerin sayısı az. Çoğunda hep, ‘karnım aç’, ‘meteğim yok’, ‘gir koynuma orospu! Koynu-

ma girmezsen yan cebime gir', 'bakkal veresiye vermez, vermezse sağ olsun süprüntü tenekesi', 'Yağmur yağıyor, sidik yağacak değil ya gökten' gibi içinde anlayamadığımız tek kelimeye rastlanmıyor. Güzel güzel Türkçe söylüyor, çocuklar! Demin bir talebe, elindeki bir mecmuadan arkadaşına bayıla bayıla şiir okuyordu. Şiir kargalara dair olduğu için hemen ezberledim. Okuyayım sana; sen artık satırları istediğin gibi dizersin. Korkma! Neresinden kırparsan kırp, yeni şiir usulüne aykırı sayılmaz, satır ister bir kelimelik, ister on kelimelik olsun."

"Oku, hele!"

"İşte şiir bu: Bakmayın bize. -Hak deriz biz yaşadıkça- Gak demeden gideriz, boku bokuna. Ama siz nerede bulursunuz böyle dünya - Gık deseniz hava - Guk deseniz su verir ağzınıza."

"Sen uydurdun bunu muhakkak. Ciddi sohbete havailik katma!"

"Vallahi değil! Ankara'da çıkan kapağı resimli, şık, sevimli bir hikâye mecmuasında yazılıydı. Hem nesini beğenmedin, sanki? Konuştuğumuz Türkçe bu değil mi? İğrenç bulduğunuz 'b' harfiyle başlayan o kelimeyi az mı kullanırsınız? Karga deyince de hemen bu söz gelir ağzınıza! Şimdi çeşitli diş macunlarıyla uyup temizlediğimiz ağzınızda 'b'li kelime daima emniyet supapı gibi hazır durur, ancak öfkelenmeniz mi fişkirir. Bir de üstelik bizim adımızı çıkarmışsınız."

"Bırak, sadede gelelim: Şiirin başlığı neydi?"

"Filozofça bir şeydi: 'İnsanlar ve Kargalar.' Aferin delikanlıya! Tam karga ağzından söylemiş şiiri! Âdeta, 'kendisi

de belki bizdendir, bir kargadır,’ diyeceğim geliyor. Ne hoş ötüyor ‘Gak’ diye! Hayran oldum, doğrusu, yavrularıma da ezberleteceğim. ‘Gak’ deme sırası geldi mi hep bir ağızdan gak gak öterler, içimiz ferahlar. Yeni nesil hayvan hakkını tanıyor, çok insaflı. Eskiler sade aleyhimize şiir düzerlerdi, avamı da, havvası da!”

“Peki, mânası ne bu şiirin? Şair ne söylemiş oluyor?”

“Sen hoşluğuna, yüreğe işleyişine, temiz Türkçesine bak; mâna arkasından gelir. Gelmesi de olur. ‘Mâna’ diye siz eskiler bir şey tutturmuşsunuz. Bugün asıl mânası olmayan mânalı sayılıyor, görüş değişti, ağababa! Mânalıyı herkes söyler. Bir marifet mi bu? Netekim sen de söylüyorsun. Söylediğin için de yenilir nezdinde on paralık itibarın yok.”

“Ben onunla geçiniyorum, demek alıcısı var.”

“Bakalım kaç zaman için! Bu şiirler hele bir yayılsın, tutsun, insanlar ‘mâna’ mefhumunu büsbütün unutsun, anlarım mânalı yazmak ne demekmiş!”

“O zamana kadar ya deve, ya deveci! Haydi geciktin, git te sabah kalvaltısını et. Demin yoldan bir sütçü beygiri geçti, fırsatı kaçırma, yallah!”

Tef, 30 Ekim 1954

“Günaydın!”

“Oo! Sen misin azizim karga? Neler var, neler yok, bakalım? Keyfin yerindedir inşallah?”

“Teşekkür ederim, hamdolsun iyiyim; iyiyim ama azıcık üzüntülüym de...”

“Sebep?”

“Şu buğday meselesi. Malûm ya, bu iş kargaları da alâkadar eder.”

“Gönlünü ferah tut. Ortada bir buğday meselesi vardır ama buğday kıtlığı yok. Köylünün ambarını tamtakır kuru bakır mı sanıyorsun? Tıkabasa değilse bile hepimize yetecek kadar mevcut! Gizliyorlar.”

“Nedir öyleyse bu telâş? Buğday ithal edecekmişsiniz.”

“Yahu, böyle şeyler her memleketin başına gelir, gelebilir. Hani, fazla kahvesini lokomotiflerde yakan Brezilya yok mu? Belki bir sene havalara müsait gitmez, kahve darlığı çeker. Meselâ! Eski iktidar zamanında buğday ithal edilmiyor muydu? Bildik bileli bu memleket hariçten hububat ve un getirirdi. Hatırlamıyor musun sen? Galata Rıhtımı'na Odesa'dan gelmiş un çuvalları yığılırdı. Aldırma... Ne olsa karnın doyar.”

Kargam yüzüme acaip acaip baktı. Bir şey soracak galiba... Cesaret edemiyor mu ne? Nihayet sordu:

“Sen muvafıklardan mısın?”

“Hükûmetin başarılı işler görmesini isteyen bir vatan-

daşım. Memlekette böylesi çoktur ve herhangi bir hükûmet için öylelelerinin sayısını azaltmayacak şekilde hareket şarttır. Hususî menfaat beklemeden umumun faydalana-acağı icraattan fisebillullah memnun olanlar yok mu? İkti- darın güveneceği asıl temel taşı o gibi insanlardır, hakiki efkârıumumiye!”

“Ben senin zaten koyu muvafık da, muhalif de olmadı- ğını anlamıştım.”

“Neremden, nasıl?”

“Bellibaşlı muvafıklardan olmadığın şunlardan belli. Ricalden kimse evine ayak basmıyor ve onlara ziyafetler ver- miyorsun; verecek halde de değilsin. Hiçbir iş görmeden havadan, sudan aldığın âzalığın da yok. Seni ne seyahatle- re götürüyorlar ne de ziyafetlere çağırıyorlar. Hep uzaktan merhaba! Ben muvafık evlerini bilirim; o gidiş başka gidiş- tir, parlaktır, doğrusu!”

“Ben bunları aramıyor, istemiyorum ki...”

“Tabî muhalif de sayılmazsın, zira son mahkûmlar liste- sinde adına rastlamadım. Ne sen kimseye sövüyorsun ne de kimse seni diline doluyor. Bir filozofluktur tutturmuşsun, gidiyor.”

“Ben memnunum. Eskiden çok yaptım o işleri... Mu- vafık da oldum, muhalif de. Biraz da başkalarını seyrediyor- um; ikisi arası rahat ediyorum; bacaklarımı uzatıp ikisinin arasında uyuyorum. Sen o hikâyeyi bilir misin? ‘İkisinin ara- sında yatmak hoş olur’ fıkrasını? Dinle öyleyse:

Vaktiyle memleketinde tecrübe ve zekâsiyle tanınmış bir adama bir genç başvurmuş: ‘Evliyim ama,’ demiş, ‘niye- tim ikinci bir kadın daha almak. Ne buyurursunuz?’

Tecrübeli zat mânalı mânalı başını sallamış, şu cevabı vermiş: ‘İkisinin arasında yatmak hoş olur!’

Delikanlı bu sözü bir tavsiye ve tasvip sanarak daha fazla izahat almağı lüzumsuz bulmuş; gidip hemen evlenmiş. Fakat kısa bir zaman sonra, ortak kavgasından evde rahatı kaçtığından o zatın yine karşısına çıkmış: ‘Yahu,’ demiş, ‘geçenlerde iki karılı olmanın hasenatından bahsetmiştin, ben de sözüne kanmış, bu münasebetsizliği yapmıştım. Şimdi halim perişan!’

Tecrübeli zat demiş ki: ‘Sen benim ikisinin arasında uyumak hoş olur sözümü yanlış anlamışsın. Meselenin esası şudur: Eskiden posta tatarlığı yaparken iki karım vardı; biri bu şehirdeki evimde, öteki gittiğim kasabada otururdu. Ben de menzil icabı bir geceyi yoldaki handa geçirirdim. İşte, ikisinin arasındaki han odasında tek başıma yatıp uyumak yok mu, en hoşu o idi; sana öylesine tavsiye edecektim!’ İşte benimki de bu!”

Kargam gülmeğe başladı: “Gak! Gak! Gak!” Selâmetledim.

Tef, 6 Kasım 1954

“Sizler hiçbir işi tadında bırakmıyorsunuz, muhakkak çığırından çıkarıyorsunuz.”

“Yine mi insanları tenkitle söze başladın bu sabah? Neymiş tadında bırakmadığımız işler? Gidişimizi beğenmemek artık kargalara, akbabalara, serçelere mi düştü? Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur derler ama ne biz kocadık ne de sen köpeksin.”

“Dur efendim, öyle pek mühim meselelerden, ne enflasyondan ne de envestismandan bahsedeceğim. Hemen alınma, lâfı ağzıma tıkama. Şu banka ikramiyelerinin ne şekle girdiğini görüyor musun? Manto bile ilân ediyorlar. Ya o açılış hediyeleri kamyon mallara, encik boncuk pestenkerâni şeylere ne buyurursun? Çocuk, hem de öksüz çocuk yerine koyuyorlar sizleri!”

“Sahi... Böyle bankacılık olmaz.”

“Peki, kredili arsa satışlarına bir diyeceğin yok mu? Curcunaya çevrildi bu iş! Şehrin bu kadar genişlemesi doğru mu? Elektrikli tren de olsa o kadar halkı taşımağa yetmez; otobüslere de benzin yetişmez. Ayrıca yarın biletlere yeni yeni zamlar da yapılacağı muhakkak. Ahalinin ömrü yollar-da tükenecek, parası da yol harçlığıyla!”

“Bunda da hakkın var, dostum karga! Ayrıca belediye işlerini de düşünmeli.”

“Ey, bu yaz yaptığınız turistik seferler ne oldu? Döviz su gibi aktı dışarıya. Sonunda da Tarsus yarın boş gidip geldi. Ka-

çakçılığın adını dış turizm koydunuz. Haniya iç turizm nerede? Kimse gitmiyor. Gidip de Giresun'dan fındık, Eskişehir'den lüle taşı, Van'dan kedi mi getirir? İspanya'dan emprime parasına astragan kürk getirmeği elbette tercih eder.”

“Öyle oluyor, doğru!”

“Bir de piyango tutturdunuz. Günü geliyor, bir kısmı çekiliyor. Ahali soruyor, cevap çıkmıyor. Gazete yazıyor, hükûmet el koymuyor. Nedir bu vurdum duymazlık? İkramiye ve piyango deliliğine tutuldunuz. Hem de belediye reisliğiyle valilik makamında bir akıl mütehasşısı oturduğu sırada büsbütün zıvanadan çıktınız. Vah vah! Onu makamında gördükçe uslanacağınıza divaneleşiyorsunuz.”

“Bunlara bir hâd tâyin edilse fena olmaz. Galiba mevcut nizamlar da tatbik edilmiyor.”

“Dedim ya, biri bir şey yapmaya görsün, hemen taklid işiniz, gücünüz! Şimdi kış geldi; çeşitli yemiş geceleri başlar, Taksim Gazinosu sabahlara kadar kundaktakinden tut ilk mektep çağındakine kadar çocukla dolar. Onların işi ne orada? Bu ne lâubalilik, ne iz'ansızlık, çocuk terbiye ve sıhhatine ne aykırı eğlencedir!”

“Taklidde yerden göğe kadar haklısın. Hekim olan belediye reisi görmüyor bunları!”

“Bir tane, beş tane olsa, haydi neyse! Portakal, fındık, kestane, ceviz filân derken neredeyse kabak çekirdeği, hasiyetli hindiba geceleri de olacak. Bir de tezek gecesi yapsanıza! Yemiş değildir ama faydalı bir nesnedir, o da hariçten kalorili!”

“Hem güldürüyor, hem düşündürüyorsun beni. Aferin karga!”

“Bitmedi. Bir şeyden daha şikâyet edeceğim: Güzellik müsabakalarından!”

“Geri kafalılık istemem. Ben geç oldum ama iyi inkılâpçı oldum.”

“Ben de öyle. Tenkidim şu noktadan: Fırsat düşkünleri bunu da istismar ettiler. Plâj, film, Adalar, Boğaziçi, falan, filân derken iş Sulukule ve maazallah bir gün Abanoz güzeli seçimine kadar gidecek. Okumadın mı? Geçenlerde külhanbeyin biri bir güzellik müsabakasında kızların soyunup giyindikleri odaya sellemetüsselâm girmiş, zor çıkarmışlar. O müsabakalara da hâd çizmeli. Tertipleyenlerde birtakım şartlar aramalı. Eski devirlerin çengi köçek oyunlarına ben-zemesini önlemeli, değil mi?”

“Şüphe mi var, dostum. Bunun da bir ahlâk ve asayiş tarafı olacak. Bak İtalya güzellik müsabakalarını yasak edecekmiş, diyorlar.”

“O kadarına gidelim demiyorum ben. Fakat işin beyaz kadın ticareti mahiyeti almasına meydan vermemeli, şu ve bu iş için güzeller reklâm ve çığırtkanlık vasıtası olarak kullanılmamalı.”

“Ben de aynı fikirdeyim. Neye el atarsak haysiyeti kalmıyor, turfaya çeviriyoruz. Seninle ilk defa bu sefer güzel güzel, kardeş kardeş konuştuk, eksik olma. Haydi selâmetle akıllı kargam!”

Tef, 13 Kasım 1954

“Siz sanayici bir millet olmak istiyormuşsunuz, doğru mu?”

Kargamın sabah sabah, damdan düşer gibi sualine –zaten kendisi komşunun damında duruyordu– hemen cevap verdim:

“İstiyoruz, zahir! İsteriz ya? Ziraatle sanaatı atbaşı bir gitmeyen memleketler kalkınamazlar, çok zorluk çekerler, kazançları sanayici memleketlere akar.”

“Malûm, malûm... Ben de bilirim bunları! Elbette olmalısınız ama fena yol tuttunuz. Çürük çarık, hileli mallar sürüyorsunuz piyasaya.”

“Ne gibi meselâ? Söyle ki anlayalım.”

“Meselâ çarşı pazar işportalarda satılan alüminyum kablolar. Bunlardan hiç kullandın mı? Sen büyük mağazalardan alışveriş ettiğin için bilmezsin.”

“Ha, bak bu doğru. Çocuklar geçenlerde ucuz bulmuşlar, bir küçük sahan almışlar, yumurta sahanı. Üç gün dayanmadı, deliniverdi. Yamrı yumru olması da caba. Kâğıt mübarek! Fakir fıkara acımıyoruz. Bunları aldıklarını gördükçe içim sızlıyor.”

“Kuş olduğum halde benim de! Sizin komşu daha pahalı bir şey mi almış, tencere biçimi yerli malı alüminyum fırın. O da delinmiş, bir ay bile kullanamamışlar. Evde kavga çıktı da merak edip dinledim.”

“Acaip... Biz de aynı fırının Avrupa’dan gelmişi vardır. Tam yirmi senedir kullanıyoruz. Demir gibi sağlam.”

“Elbette öyle olur dostum; bilmez gibi konuşuyorsun. Sanayici memleketler malın haysiyetini koruyacak nizamlar koymuşlardır. Meselâ ateşe gelecek alüminyum mutfak takımlarında şu milimetreden ince alüminyum tabakası kullanmak yasaktır. Aksini yapmak göz boyacılık, müşteriye aldatma, itibarı eksiltme sayılır, cezaya sebep olur.”

“Maşallah neler de biliyorsun?”

“Kargayım ama yirminci asır şehir kargası! Etrafa azıcık kulak verdin mi her şeyi öğreniyorsun: Hilekârlık sade alüminyumlarda mı? Bakalit bardaklar da aynı şey. Yere düşünce çatlıyor, azıcık sıkı tuttun mu yarıyor. Güvenme, sakın. Sırçadan daha çabuk kırılır bunlar. Ama ecnebî malı alırsan kullan baba kullan! Bana mı demez.”

“Doğru... Yazın parkta satın aldıklarımız çoktan süprüntü tenekesine atıldı. Bir tanesi kaldı ama antika vazo imişçesine üstüne titriyoruz. Halbuki tepe tepe kullanacağız sanmıştık.”

“Bir misal daha vereceğim. Tuvalet sabunlarınız neden eriyiveriyor öyle? Zira kıvamında kurumadan satışa çıkarılıyor. Yabancı markalılar ise dayanıklı oluyor; zira fennî kurulca derecesini bulmadan fabrikadan çıkmaz.”

“Bravo, karga! Kimyager gibi konuşuyorsun.”

“Dur, bir tane daha var: Diş macunları da tüplere kof dolduruyor, galiba! Bastın mı arasındaki hava boşluğundan dolayı fırlatıyor. Öbürlerine kıyasla bir misli harcıyor. Dikkat etmedin mi?”

“Oluyor bazan... Keşke olmasa.”

“Yerli kumaşa İngiliz damgası vuranlara ne buyuruyorsun?”

“Ha, bak bu başıma geldi. İngiliz değil ama Çekoslovak diye yutturdular, terzim güldü, yan şeridini tırnağıyla kazıdı, altından bizim markalardan biri çıkmasın mı? Adama karşı mahcup oldum vallahi! Maamafih kumaşçılığımız iyi gidiyor.”

“İçine ipten at nalına kadar yüz çeşit acaip hırdavat karıştırıldığı için geri çevrilen incir, üzüm ambalâjlarından haberin vardır, tabî! Şimdi şişelere gelelim.”

“Çoğunun oturtulunca durmayacak kadar yamru yumru oluşlarını mı söyleyeceksin? Yoksa şişe ağzlarının tirbuşon dayayınca kırılmalarından mı bahsedeceksin? Maalesef iyi, sağlam şişe yapamıyoruz henüz! Fıkara halkın aldıkları incecik çay kadehleri de durup dururken çatlıyor.”

“Çaylarınızın unufak çıkışına kızmıyor musun? Sen dünyanın neresinde kâğıt ve mukavva ambalâjda çay satıldığını gördün dostum? Bereket likörlerinize diyecek yok. Ben içmiyorum ama komşudaki ecnebilerden methini işitiyorum.”

“Neyse, sohbeti tatlıya bağladın. Az diplomat değilsin sen! Bizim muhaliflerden daha diplomatsın. Tenkitlerin acı ama tadında bırakmağı biliyorsun, hem de sonunda gönül alacak bir lâf buluyorsun. Haydi, yolun açık olsun!”

Tef, 20 Kasım 1954

“Gak! Gak!”

“Ooo, sen misin? İyi ki geldin. Biraz lâf atarız. Sabah karanlığından beri yazı yazmaktan bunaldım. Dur, şu sigaramı yakayım.”

“Tütünü bıraksan daha iyi edersin. Ara sıra öksürdüğünü duyuyorum.”

“Ben de şikâyetçiyim ama öksürtmesinden değil, sigaraların unufak olup boşalmalarına kızıyorum. Amerikan sigaraları nedense dökülmüyor; ne pakette izi kalıyor, ne kutuda. Bizimkiler hikmeti hüda fire veriyor. Durmamacasına masayı, üstümüzü başımızı temizliyoruz. Bilirsin, eski rejî sigaraları böyle değildi. Hoş, onu da düzeltmeğe sıra gelir. Bak, okumadın mı? Beyoğlu Caddesi’nde sarkıntılığın önüne geçmişler.”

“Nasıl yapmışlar bu işi?”

“Kolaymış meğerse! İki güzel, taze hanım bulmuşlar, polismiş bunlar. Saat akşamın dokuzu oldu mu, hanımlar vitrinleri seyrede ede, aheste aheste caddede yürüyorlarmış. ‘Şöyle sizinle bir gezinti yapalım, efendim’ diye teklifte bulunanı yakalıyorlarmış. Netekim iki doktorla iki mimarı tutmuşlar.”

“O saatte, yanında erkek olmadan caddede salına salına yürüyen tazeleri ben de görsem kargalığımı bakmadan eğer param, pulum varsa bir defacık gezintiye çağırırım, tabii! Kabul etmezlerse zorlamam ama... Yoluma giderim. Bunun

nesi sarkıntılık? Aç lûgat kitabını, sarkıntılık için ne diyor, bakalım.”

“‘Sataşma’ mânasına gelirmiş. ‘Sataşma’yı da şöyle tarif ediyor: ‘Çatmak, takılmak, musallat olmak.’”

“Peki, o adamlar bu kadınlara çatmışlar, takılmışlar, musallat olmuşlar mı? Senin dediğine göre iskandil etmişler. Ne kollarından yakalayıp çekmişler ne de küfür etmişler. Bir erkek bahsettiğin saatte Beyoğlu’na eğlence aramak için gidebilir. Hal ve tavrına bakıp iki tazeyi kolay elde edilebilir, eğlence sevdasında, serbest meslekli sanıp hem kendisini, hem de onları memnun ederim ümidiyle bir teklifte de bulunması gayet tabiidir. Ama kadın istemezmiş, bir başkasını arar. Yahu, vaktiyle sen de aynı şeyleri yapmaz mıydın?”

“Yaptığım olurdu. Çok defa da saat dokuzdan sonra caddede vitrinlere baka baka giden, birini arıyor ve bekliyormuş gibi duran kadın veya kadınlar teklifimi kabul ederlerdi. Ben razı, püser razı...”

“Ne yapsın buna kör kâzı, diyecektin! Doğru. Bir yahut birkaç kadınla, bir yahut birkaç erkeğin otomobile binip gezmesi, bir yerde yemek yemesi yasak mıdır? Yasak olan randevu evine gitmektir; o da yalnız kadınlar için! Geceleri Büyükdere yolunda koşuşan otomobillerin içindeki kadın ve erkekler birbirlerinin nikâhlısı mıdır? Polis bunlardan nikâh vesikası mı arıyor? Lokantalara girip vesika mı yokluyor? Çoğu caddede birbirleriyle konuşup anlaşıyor, iki tarafın muvafakatiyle gezintiye çıkıyorlar. Ortada cebir yok. Kaçırma hâdisesi de bahis mevzuu değil. Sen ecnebi diyarlarda çok bulundun. Ne yaparlar oralarda?”

“Bizim doktorların, mimarların yaptığını yaparlar, neza-

ketle teklif ederler, kadın cevap vermez, yoluna giderse ısrar etmezler. Suç olan rıza hilâfına takip ve ısrardır. Polis o zaman işe karışır. Yasak ve suç olan zor kullanmak, kötü sözler söylemek ve istemeyeni külhanbeylikle kabule zorlamaktır.”

“Hah, tamam! Benim de bildiğim, işittiğim bu! Yapılacak daha ciddî işler var. Polisliği düpedüz marifetfuruşluk.* Mimar, mühendis, doktor gibi münevver gençlere güzelce kadınlarla ağ kuracağına çoluğu çocuğu dağa kaldıran seciyesi bozuk şoförlerle mücadele etsin. Beyoğlu Caddesi’nde efendiden hovardalar zarar vermez. İpten kazıktan kurtulmuşları ayıklasın, değil mi?”

“Tamamiyle hemfikiriz dostum karga! Ne erkek arayan kadının ne de kadın isteyen erkeğin hürriyetine karışılmaz; terbiye, nizam, kanun hudutlarını aşmamak şartıyla, tabî!”

“Abdülhamid bile fazlasına gidilmezse bu işlerde göz yumardı. Haydi, hoşça kal!”

*Tef, 27 Kasım 1954***

* Metinde bir yer düşmüş gibi görünüyor. (hzl.)

** 1960 yılında 12-22 Mayıs tarihleri arasında *Tercüman* gazetesinde yine “Karga Bana Dedi ki” üst başlığı ile “Serçe” imzasıyla dokuz yazı yayımlanmıştır. Çok büyük olasılıkla Refik Halid’e ait olan bu yazılar, sadece (doğrusu pek de esprili denemeyecek) fıkralardan veya kısa anekdotlardan oluştukları için bu derlemeye alınmadı. (hzl.)

İkinci Meşrutiyet Dönemi Refik Halidi'nden
İki Mizah Hikâyesi

SUYU BULUNMAYAN ODADA YATMAMALI

Galata birahanelerinin birinde tanıştık, sözü özüne uygun temiz pâk bir bey... Kadehler tezgâha kadar mekik gibi boyuna gidip geldikçe aramızdaki dostluk kumaşı da örölüyor, birbirimize bağlılığımız artıyor, sağlamlaşıyordu. Yeni arkadaşım saat yarıma doğru benden ayrıldı:

“Yarın yine burada buluşalım da bize kadar gideriz. Çamlıca’ya yakın otururum, serinlersiniz, tenezzül buyururlur mu?” dedi, reddetmedim, minnetle elini sıktım.

Ertesi akşam birçok içtikten sonra son vapurla Üsküdar’a çıktık; bir yaylı araba bizi hücre mahalleleri arasında dolaştırdı, dolaştırdı, koca bir köşkün önünde indirdi. Etraf tenha ve karanlıktı; bereket versin parlak bir haziran gecesinin milyonlarca yıldızı yolumuzu fark ettirecek kadar aydınlık veriyordu. Ev sahibi çingırağa asıldı; neden sonra ahşap, koca bir kapı açıldı, elinde ufak bir idare kandili ihtiyar bir Arap yolumuzu gösterdi. Biraz sonra, temiz bir rakı takımı hazırlanmış, kafesleri, pencereleri tamamiyle açılmış serin, geniş bir odada konuşuyor, dertleşiyorduk.

Gece yatağa girdiğim vakit saat beş vardı.

* * *

Ne kadar sonraydı bilmiyorum. Uyandım. Dudaklarım âdi bir kösele gibi kurumuş, dilim ağzımda bir mala gibi sertleşmiş, gırtlığım kaynar zeytinyağına atılmış bir midye içi gibi haşlanmış, şişmişti: âdeta nefes alamıyor, hançerele-
rimin bir lüks lâmbası gibi mütemadiyen hışıldadığını du-
yuyordum. Dehşetli susamıştım. O kadar ki, evvelâ kendimi
konsolun üzerinde farz ettiğim sürahiye uzanamıyacak ka-
dar mecalsiz buldum sonra bin gayretle doğruldum, kibriti
yaktım ve arandım. Odamda değil sürahi, bir bardak su bile
yoktu. Gözlerim dönüyor, kulaklarım uğulduyor, ciğerlerim
yanıyordu. Yaralı bir nefer gibi sürüne sürüne kalktım, ka-
pıyı açtım ve mumu etrafa uzattım: Uzun bir dehliz, dört
beş harap kapı, sıra sıra pencereler, işte o kadar... Sarhoşlu-
ğum henüz geçmemişti, henüz cesurdum, aranmağa başla-
dım. Evvelâ kapının en eskisini, kilidi dökülmüşünü açtım:
Metrûk bir kiler, bir üçüncüsünü: Kapalı, dördüncüsünü:
Hele şükür abdesthane! Artık oradan da arımadım, kararı-
mı verdim. Bir ümitle musluğa uzandım. Semaver o kadar
kurumuştı ki, gıcırıyor ve musluk hiç dönmüyordu. Daha
müthiş ibrikte bile bir damla su kalmamış, hattâ nalının
üzerinde yan yatmış, bir sarhoş gibi devrilmişti.

Bir müddet, dehlizin boşluğunda düşündüm; ölecek-
tim, cüret lâzımdı. Merdiveni buldum ve ağır ağır aşağıya
indim; ne küp, ne bir gaz tenekesi, hiçbir şey... Açmadığım
kapı, kaldırmadığım eşya, altını üstüne getirmediğim dolap
kalmadı. Boş şişeler, içinde boyalar kurumuş birtakım kutu-
lar, faraş, süpürge, kıştan kalma çift çift lâstik, çizme ve daha
sair eşya...

Tekrar yukarı çıktım ve odama girdim, kabil değil uyu-

yamıyor, ciğerlerimin pathyacak birer mısır buğday gibi kızdığını duyuyordum. Gittim camı kaldırdım: Yıldızlı bir gök, serin şurup gibi kokulu bir rüzgâr... Ağzımı açtım ve birçok hava yuttum, âdeta canlanıyor, âdeta tekrar aranmağa kuvvet buluyordum, nasıl oldu, dışarıdan, sokaktan, uzaktan kulağıma bir ses geldi ve dinledim: Sanki bir çeşme vardı ve iyi kapanmamış olan musluğundan sular damla damla, akort edilen bir kanun gibi sesler çıkararak yalağa düşüyordu; dikkat ettim, hata etmiyordum; hemen arkamda hilâli gömleğim, ayağımda donum, çorapsız ve entarisiz, mum elimde aşağı indim ve kapıyı açtım. Sokak, büsbütün tenhaydı ve uzaktaki köşkerin pencerelerinde aydınlık bile yoktu. Şamdanı usulca yere bıraktım ve kapıyı dönüşümde açık bulmak için tamamiyle örtmedim, çıktım, etrafımı dinledim. Çeşme uzaklarda değildi. Damlaların sesi yan taraftan, sokağın içinden geliyordu. Biraz sonra, yıldızların aydınlığında mermer bir künbet keşfettim, kocaman musluğu yarı açıktı. Billur gibi suları yalağa dökülüyordu. Hemen ağzımı verdim ve kana kana içtim. Artık doymuştum, suyun sakallarımdan geçerek göğsüme akmasından lezzet alıyor ve ateş gibi yanan ayaklarımın rutubetli çamurda kalmasından memnun oluyordum. Fakat birden şiddetli bir rüzgâr çıktı vücuduma fazla bir serinlik yayıldı, ıslak gömleğim cildime yapıştı. Durmağa gelmez, dedim ve döndüm. Halbuki rüzgâr sade beni üşütmekle kalmamış, yarı açık bıraktığım sokak kapısını da tamamiyle örtmüştü. Canım sıkıldı, tokmağa uzandım ve evvelâ hafiften bir iki vurdum, galiba işittiremedim ki, kimse gelmedi. Daha şiddetli çaldım, yine duyuramadım, kırarcasına yumruklarımı indirdim, yine cevap alamadım.

Hiç şüphe yok, benim yattığım koca köşkün tamamiyle boş, terk edilmiş selâmlık dairesiydi, yine hiç şüphe yok, bir don, bir gömlek sokakta kalmıştı.

Binek taşına oturdum, biraz bekledim. Mütemadiyen titriyor, demin yanan göğsümün şimdi donduğunu duyuyor ve rahatlıyan vücudumun uykuya kavuşmak istediğini anlıyordum. Fakat kabil mi? Soğuktan hastalanmamak için sokaklarda aşağı yukarı, bir meczup, bir mezar soyucu gibi dolaşüyor, sonra gelip gidip kapı tokmağını yakalayıp çalışıyordum, böyle bir saat geçti. Hiddetinden gözlerimden yaş geliyor, soğuktan ayaklarımın harareti çekiliyordu, ne yapacağımı bilmiyor, donmamak için mütemadiyen yürüyordum.

Birden kulağıma sesler geldi; yan sokakta bekçi geziyor, sopasını hafiften şuraya buraya vuruyordu. Durmak mı lâzımdı, gizlenmek mi? Tayine vakit kalmadı, herif belimden yakaladı.

“Kimsin sen?” dedi.

Anlattım, fakat muhatabım hayli anlamaz bir adammış ki, hikâyemi bitirir bitirmez tekrar sordu:

“Kimsin sen?”

Ben tekrar başladım, o tekrar sordu. Baktım ki, olacak şey değil:

“Karakol yok mu,” dedim, “beni oraya götür!”

Ben önde, o arkada yokuşlar indik, tarlalar geçtik, çitlerden atladık, köpekleri havlattık ve nihayet karakola vardık. Polis beni don gömlek görünce, evvelâ delirdiğime hükmetti, uzak durdu, sonra yaklaştı, ağzımı kokladı:

“Ha, sarhoşmuş!..” diye söylendi ve sorguya başladı.

Başımdan geçenleri anlatıp bitirdiğim vakit, dışarının aydınlandığını fark ettim. Komiser halime acıdı, beni kendi yatağına yatırdı, üstüme de kapotunu örttü. Kendisi evine gidiyordu, nöbeti bitmişti. İçeride yatan çavuş ertesi gün gidip köşke haber verecek ve elbiseleri getirecekti.

Hemen gözlerimi kapadım ve daldım.

* * *

Uyandığım zaman, dışarıda tanıdığım bir sesin muhatabına izahat verdiğini duyuyordum:

“Sabahleyin uşak bakmış, sokak kapısının yanında mum duruyor, merak etmiş, misafirin odasına çıkmış, bir de ne görsün... Elbiseler takımıyla duruyor, kendisi yok... Evet polis efendi, misafir yok, aramadığımız ne kuyu kaldı, ne sarnıç... Küplere kadar baktık, yok, yok... Acaba beyinde bir hastalık mı vardı, karasevda illeti mi... Anlıyamadık ki...”

Anlatan anlıyamamıştı, fakat ben anlamıştım, kapıyı usulca açtım ve başımı çıkardım:

Beni evine davet eden yeni arkadaşım, sapsarı, gözleri korkudan büyümüş, ağzı hayretinden bir karış açılmış henüz geceki vak’adan haberdar olamıyan çavuşa derdini döküyordu.

İşte benim başıma misafirlikte sarhoşken bu vak’a geldi; nasihat ederim: Su bulunmıyan odada yatmamalı!

Cem, No: 16, 25 Şubat 1911

Akbaba, 29 Mart 1956

BİR TEFTİŞ!

Aslı var mı, yok mu mevzuu bahis olan zat merhum Hak-
kî Paşa veya Sait Halim Paşa mıdır, her ne ise, şahısları-
nı bilmemekle beraber, vak'a hoş olduğu için yazmak lüzu-
munu hissediyorum, işte bu iki vezirden biri, galiba ikincisi,
ikbâl zamanında, bir sabah şöyle düşünür:

“Yahu,” der, “vaktiyle vüzera, vükelâ tebdili kıyafetle
avamın içine karışır ve halkın ihtisasat ve tarzı hayatını
bizzat öğrenirlermiş... Eh, talih beni de en büyük bir mes-
net ve mansıba eriştirdi, şu memlekete serfizâr etti; öyle
nâzırlarımın sözlerine aldanarak veya polis müdürü ile jan-
darma kumandanının ve sivil memurların raporlarına ka-
narak, ahalinin idaremden memnun ve mahzuz olduğuna
zahip olmak doğru değil... Kendim sokaklara düşerek, kim-
seden habersiz halkı sorguya çekmekliğim, vasıtasız temas
ederek kanaat getirmekliğim icap eder!”

Bu haklı düşünce üzerine, merhum vezir vekilharcını
çağırır, kulağına beş on kelime fısıldar ve büyük bir heyecanla akşamı güç eder. Yemekten sonra, yüksek sesle arka-
daş ve dostlarına der ki:

“Başımda bir ağrı var, hemen yatacağım!”

Herkes, “Allah rahatlık versin! Allah âfiyet ihsan bu-
yursun” temennileriyle paşayı uğurlar. Yarım saat sonra ko-

nağın arka kapısından kısa boylu, top sakallı, kalıpsız fesli, ayakları yemenili, yarı seyis, yarı rençber, hulâsa bayağı kılıklı bir adam çıkar, caddenin yolunu tutar. İşte bu adam odur. Paşanın bizzat kendisidir. Vekilharcının tedarik ettiği elbiseleri giymiş, yapma sakal takmış ve tanınmıyacak bir şekilde halk içine karışmıştır.

Hem gidiyor, hem kendi kendine şöyle söyleniyor:

“Ah acaba idaremden ahali memnun mu, beni takdir ediyor mu? İşte biraz sonra bunu anlamak kaabil olacak... Fakat ya teftişim aksi bir netice verir, kiminle temas etsem aleyhimde bir söz işitirsem? O zaman artık durmamalı, istifayı verip çekilmeliyim!”

Paşa bu kararla Divan Yolu'na çıkar, “Acaba yukarıya doğru mu gitsem, yoksa Sultanahmed'e mi insem?” “En iyisi,” der. “Bayezit kahveleri... Avam yatağı orasıdır!” Âheste âheste, fakat büyük bir heyecan içinde caddede yürümeğe başlar. Yanından polisler geçer... Ah kendisinin kim olduğunu bilseler, bu palâspâreler giymiş adamdaki kudret, nüfuz nedir fark etseler... Fakat kaabil mi? Onda tanılacak hal kalmamış ki... Polis müdürü ile, o Azmi Cingözü ile bile burun buruna gelseler yine tanıyamaz, tanımamaz.

Paşa bu minval üzere Bayezit'e vâsıl olur. İşte orta halli bir kahve, içinde esnaftan sekiz on adam oturmuş konuşuyorlar; ön tarafa da iskemleler atılmış... Birisini çeker oturur. Yüreği bir atıyor ki... Derken “Selâmün aleyküm!” hitabı ile yanına kırk, kırk beş yaşlarında, balıkçı kılığında bir kıranta adam gelir, çöker. Hah işte fırsat... Bununla görüşmeğe başlamalı...

“Merhaba!”

“Merhaba!”

Paşa bir türlü konuşma kapısını açamıyor ki... Bereket o adam daha az sıkılan... Birden paketini uzatıyor:

“Yak bakalım bir cigara!”

Belli ki halis kaçak tütün... Fakat çaresiz içmeli!

“Ey ne var ne yok bakalım ahvali âlemde?”

Bunu soran paşadır; öbürü gevezenin biri:

“Ne olacak, iyilik... Elhamdülillâh her şey yolunda...” diye başlamış, boyna söylüyor; herif memnun mu memnun... âsayışten memnun, iç siyasetten memnun, dış siyasetten memnun... Vekilleri beğeniyor, askeri beğeniyor, yeni alınan kalp zırhlıları beğeniyor.

Paşa nihayet cesaretini takınıp soruyor:

“Kabine reisi için ne dersin?”

Balıkçı birden cûşû huruşa geliyor:

“Gözünü sevdiğimin mübareği, o ne adam, ne baba adam be! Müslüman mı Müslüman, şanlı mı şanlı, asilzâde mi asilzâde... O geldi geleli memleketin piri nuru geldi. Hem sana söyleyeyim mi arkadaş, sanma ki o, öbürleri gibi koltukta oturur, imzasını atar, çubuğunu yakar, keyfine bakar, yooo... İş gücü milletin hayrını gözetmekte... Asilzâdelik başka şey vesselâm!”

“Doğru diyorsun, arkadaş, bir kahve içer misin?”

“Eyvallah!”

Balıkçı daha hayli gevezelik etti, paşanın mecliste büyük bir nüfuza mâlik olduğunu, Almanya’da çok itibar gördüğünü, Anadolu ve Rumeli ahalisinin gece gündüz ona dualar ettiğini, hulâsa onunla misli ele geçmez bir zümrüt anka kuşunun başımıza konduğunu söyledi. Paşanın memnuniyetinden ağzı kulaklarına varıyordu. İçinden:

“Eh,” demişti, “artık sohbet kâfi, başkalarına da sormaya ne hacet? İşte safdil bir balıkçı umumî efkâra tercüman oldu, varayım, konağıma döneyim!”

O, böyle, bu kanaatle Divanyolu’nu geçerken, balıkçı cebinden bir kâğıt ve bir kalem çıkarmış, gayet işlek bir yazı ile şu raporu yazıyordu:

“Umum Müdürlüğün yüksek emirleri mucibince, paşa hazretlerini Bayezit kahvelerinden birine kadar takip ederek, bir konuşma zemini hazırlıyarak, hakkı devletlerinde enva-ı kelimat-ı tayyibe istimâl olunduğu berayı malûmat arz olunur, ol bapta.”

Siyasî Kısım Baş memuru
KİYYASÎ İRFAN

*Akbaba, 26 Nisan 1956**

* *Akbaba* dergisinde “Eski Türk Mizahından” başlığıyla yayımlanmış ve yazının ilk nerede yayımlandığı belirtilmemiştir. Bu metnin yer aldığı sayfalarda aynı zamanda karikatürist Cem üzerine de bir yazı olduğu için *Cem* dergisinde yayımlanmış olabilir ama benim ulaşabildiğim eksik *Cem* dergisi bibliyografyalarında da bu yazı görünmüyor. (hzl.)

Mizah Üzerine Yazılar ve Bir Söyleşi

FRENK FIKRALARI

Frenk tuhafliklarından, fıkra ve mizah edebiyatından bizler, öz Türkler pek hoşlanmayız. Aradaki hayat, muhit, görenek, din ayrılıklarından başka bunun birinci ve en mühim sebebi kendi fıkralarımızın her bakımdan onlarınkine üstün bulunmasıdır. Türk fıkraları insan karakterlerini daha derin surette tahlil ettiği gibi gülünç taraflarını da en canlı noktasından yakalar ve sonunu gayet iyi bağlar.

Meselâ, 900 büyük sayfalık *Encyclopediana* adındaki Fransızca kitabı baştan sonuna kadar okusanız zevkinizi tamamiyle okşıyacak ve fıkralarımızla at başı bir gidecek sekiz, on güzel söze ancak raslıyabilirsiniz. İki ciltlik *Dictionnaire d'anectodes* de sizi kâfi derecede tatmin edemez. Bunları ve yüzlerce telifatı karıştırıp en seçmelerini bir araya toplıyan iki mizah muharririnin Bienstock ve Curnonsky'nin kitabı bile, yeni bir eser olmakla beraber yine hayli yavan ve nâdiren gülümseticidir.

Nasreddin Hoca'nın tek bir fıkrasına yekpare Frenk fıkrara külliyatı fedadır, denilebilir.

* * *

Bu hususta hem bir fikir vermek hem de iyi kötü zihin

oyalamış olmak için size Frenklerce makbul hoş söz, cinas, hazırcevaplık ve tuhaflık fıkralarından –sütunlarımızın müsaadesi nisbetinde– bazı örnekler arzedeceğim. Göreceksiniz ki yabana atılacak derecede kıymetsiz değilseler de bizi lâıkiyle doyuracak nisbette olgun ve dolgun da sayılamazlar:

- Bir uysal zamane adamına sormuşlar: “Siyasî kanaatiniz nedir?” Şu cevabı vermiş: “Görüştüğüm adamınkine göre değişir!”

- İngiltere krallarından I’inci Jak, nezdine gönderilen gayet uzun boylu bir sefir hakkında meşhur Bacon’un mütalesasını anlamak istemiş. Bacon demiş ki: “Uzun boylu adamlar, ekseriya çok katlı binalara benzerler, en üst kat en fena döşenmiştir!”

- İktidar mevkiinden çekilmeğe mecbur kalan bir nazırın, maiyetinde bulunmuş olan bir memura sukutundan iki saat sonra işi düşmüş ve şu mukaddeme ile ona bir mektup yazmış: “Aziz dostum, şayet beni hâlâ hatırlıyorsanız, rica ederim, ilâh...”

- Bir Katolik papası, beraber seyahat ettikleri hahama demiş ki: “Dün gece rüyamda Yahudi cennetine uğradım. Hak mahşerullah kaynaşıyordu, her taraf fena kokuyor ve murdarlıktan geçilmiyordu. Haham demiş ki: “Ben de rüyamda kendimi Hristiyan cennetinde buldum; etraf misk gibi kokuyordu çiçeklerle, ağaçlarla dolu idi, manzara haki-katen pek lâıftı. Fakat içinde tek adam yoktu!”

- Günah çıkarmağa gelen bir adama papas sormuş: “Zevcenize kaç kere ihanet ettiniz?” “Aman, papas efendi, ben buraya günahlarımdan kurtulmağa geldim, erkekliğimle öğünmeğe değil!”

• Yılbaşında, akrabasından biri yaşlı papanın huzuruna çıkıp iyi bir hediye koparmak ümidiyle: “Allah sana yüz yıllık ömür versin!” diye dua edince papa suratını asmış: “Oğlum,” demiş, “Cenabıhakk’ın kerem ve ihsanına had çizmenin günah olduğunu biliyor musun?”

• Bir hâkim demiş ki: “Bugün üç kişiyi idama mahkûm ettik. Lâkin ikisi bu cezaya cidden müstahak idi!”

• Bir cellât, önüne getirilen bir idam mahkûmunun kulağına eğilmiş: “Ne kadar iyi hareket etmek mümkünse yapacağım fakat peşinen haber vereyim, daha şimdiye kadar hiç adam asmadım!”

Mahkûm da demiş ki: “Ben de elimden geldiği kadar senin işini kolaylaştırmaya çalışacağım; fakat bil ki ben de şimdiye kadar hiç asılmadım!”

• Bir hâkime rüşvet teklifine gelen biri şöyle demiş: “Yanımızda kimsecikler yok; işte, alınız size on bin frank veriyorum. Kimseye söylemeyeceğime emin olunuz!”

• Bir serseri “(Arkadaşına hitaben) Adlî bir hataya uğradım: Beni beraet ettirdiler!”

• Geçen asrın en büyük İngiliz sinir hekimine bir hasta müracaat eder ve hiçbir şeyle gönül avutamadığını, can sıkıntısından patladığını, buna artık tahammülü kalmadığını söyler. Doktor düşünür: “İşte size bir ilâç, dere, at canbazhanesinde halkı kahkahadan kırıp geçiren meşhur palyaçoyu ara sıra gidip seyrediniz, bir şeyciğiniz kalmaz!”

• Maruf bir tıp üstadı imtihanında talebesine hazmin nerede başladığını sorar. Genç, “Ağızda!” cevabını verince doktor: “Hayır, bilemedin,” der, “hazım mutbakta başlar!”

• Eşya üzerine faizle para veren bir mürabahacıya, ölüm

döşğinde iken yanına gelen papas –âdet olduğu veçhile– bir gümüş haç gösterir. Mürabahacı, itiyadına kapılarak: “Buna fazla bir şey veremem, ancak beş frank!” der ve ruhu- nu teslim eder.

- Bir iş adamı oğluna demiş ki: “Oğlum, para kazan, mümkünse namusunla... Fakat her halde kazanmağa bak!”

- Bir adam borsada büyük bir servet kaybeder. Aklını oynatır. Ertesi günü birisi, arkadaşına sorar: “Bari borçlarını verdi mi?” “Aklını oynattı amma o derecede değil!”

- Bir piyes muharririnden biri mektupla bedava yer ister. Eser hiç tutmadığı için muharrir, gönderdiği bilete şu pusulayı da ilâve eder: “Gideceğiniz mahal çok ıssız olduğundan rüververinizi sakın unutmayınız!”

- Açıkgozün biri panayırda bir baraka kurmuş, haykırır- mış: “Başının bulunacağı yerde kuyruğu olan bir at görmek isteyenler içeri girsin!” Meraklılardan kuruşu alır, teker teker barakaya sokarmış. Bu at nasıl şeydir? Sadece, yemliğe kuyruğundan bağlanmış olan basbayağı, herkesin bildiği bir at. Fakat dışarı çıkan, başkaları da kendisi gibi aldansın diye soranlara hiçbir şey demeyip mânalı mânalı kafa salladığı için açıkgoz bir sürü müşteri bulmuş ve bir hayli para vurmuş.

- Bir adam, gayet çirkin olan karısını bir başkasiyle yaka- lamış; hiç kızmamış, yalnız hayretle rakibini süzdükten sonra demiş ki: “Siz, benim gibi mecbur da değildiniz... Ona şaşıyorum!”

- Kadın, “Galiba sırtımda bir karınca dolaşıyor, şuna baksana...” Erkek, “Bu dalâvereler evlenmeden önce hoştu şimdi sökmez!”

- “İki senedenberi karımla konuşmuyorum.”

“Neden?”

“Sözünü kesmemek için!”

- “Anneciğim, niçin aslanlarla kaplanları avlarlar?”

“Minimini kuzuları parçaladıkları için...”

“Öyleyse neden kasabları da avlamıyorlar?”

- Misafir, “Yemekler hakikaten pek nefisti. Çoktanberi bu kadar güzel karın doyurmadım.”

Evin çocuğu: “Biz de öyle!”

Tan, 3 Ağustos 1941

NASREDDİN HOCA'YI BEKLETİYORUZ

Y azık ki, bizde, bugüne kadar Nasreddin Hoca fıkraları iyi kâğıtlı, hoş resimli, düzgün ifadeli, seçilmiş, ayıklanmış, emek verilmiş bir şekilde basılamadı. Kusurumuz büyüktür, savsaklığımız ölçüsüz... Kıymet bilmezliğin bu derecesinden üzülmemiz lâzım. Fikrimce o fıkralar, yüz ağartacak güzelikte biri büyükler, öbürleri yalnız çocuklar için iki ayrı basıkıda, bütün memlekete yayılmalıdır; başka dillere bile usta kalemle çevrilmelidir. Fakat, asıl dikkat edilecek iki nokta vardır: Üslûpta keskinlik, pürüzsüzlük ve ahenk; fıkralarda gerçeklik! Resmî daireler, kurumlar, şirketler ve bankalar tarafından parlak kâğıt üzerine elvan elvan resimlerle menevişler, minyatürlerle en zengin, en göz alıcı kitaplar, broşürler, dergiler basıldığını gördükçe zihnimden hep bu sorgu geçer: Ne zaman bir *Nasreddin Hoca Fıkraları*'na kavuşacağız? Ne zaman bu milletlerarası şöhretin büyüklüğüne uygun, öğünmiye değer bir basım örneğini, kitap raflarımızda görebileceğiz?

Bilirsiniz ki, hocanın fıkraları başlı başına bir âlemdir... Hangi iş için başvursanız dileğiniz, derdiniz ve dünya gidişi bakımından size en akıllı, en pratik, en mânalı, gülümsetici ve iç açıcı cevabı verir. Şimdi, şu tutum ve hesaplılık haftasında, daha doğrusu giyim kuşam ve azık katık darlığında

da onun zemin ve zamana uygun, mal kıymeti belirten fıkralarını hatırlamamak mümkün mü? Meselâ, düğün evine girerken hocanın –kaybolur korkusuyla– papuçlarını göğsüne sokması ve ev sahibinin “Koynunuzdaki kitap neden bahsediyor?” diye sorması üzerine: “İlmi iktisattan...” ve “Sahaflardan mı satın aldınız?” demesine karşı: “Hayır, Kavaflardan!” cevabını vermesi gibi... Yine böyle, bir gün, çocukların kendisine oynayacakları oyunu sezerek ağaca çıkarken kunduralarını yanına alması ve sebebini soranlara: “Belli olmaz, belki ağaçtan öteye yol vardır!” demesi gibi...

Fakat onun bu işler hakkında, çok hoşuma giden fıkrası şudur: Hoca, davetli olduğu bir evde, yemeği beklerken sakız çiğniyormuş. “Buyurun, sofraya!” denilince sağına bakmış, soluna bakmış, emniyetli bir yer bulamamış; sakızını ağzından çıkarıp burnunun ucuna yapıştırmış ve sini başına çöküp o halde atıştırmıya başlamış. Sofradakilerin şaştığını görünce demiş ki: “Herkesin malı kendi gözünün önünde bulunmalıdır!”

Tan, 20 Aralık 1941

HARP, MİZAH VE HİCİV

Mizah mecmualariyle mizah muharrirlerinden bugün parlak marifetler beklemek gerçekten haksızlıktır. Zaten, çoktanberi, birçok sebeplerle gittikçe değersizleşen, edebiyat çığırlarından biri olmak derecesinden önlenemez bir hızla teker meker yuvarlanıp toplama, devşirme, derleme ve doldurma bir sürü yerli ve yabancı nükte dergisi haline inen bu meslek, artık Allah vergisi ve emek ürünü seçme bir san'at olmaktan çıkmıştı. Frenk gazetelerinden uyar uymaz birtakım hikâyeler alınıyor, adaptasyon denilen aş boyasıyla şöyle bir raspa edildikten sonra yerlileştirilmiş sanılarak sayfalara gelişi güzel yerleştiriliyordu. Bir zamanlar öyle mizah mecmualarına raslıyorduk ki bunların tesiri, Mahmutpaşa yokuşuna konulmuş kamyon mallarla dolu işportalarından ileriye gidemiyordu.

Bu, böyle olduktan sonra, şimdi Frenkçe mizah gazetelerinin piyasadan suyunu çekmesi, dünyanın bir kıyamet gününe benzemesi üzerine bizim tuhaflik gazetelerinin hatırı sayılır derecede sermayesiz kalmaları ve sönükleşmeleri pek olağan bir iştir. Her yerde mizahçılık, akan kanlar ölçüsünce, kansızlığa uğradıktan sonra, hiçbir memleketin eremediği bir gelişmeyi biz nasıl bekleyebiliriz? Bir muharrir –karayı ne derece ak görse, ne kadar geniş yürekli vur-

dumduymaz, aldırılmaz ve felâketlerden kolay kolay yılmaz olsa yine- gazeteyi açıp da tifüs salgınının Polonya'yı kasıp kavurduğu, Avrupa'ya yayılmak tehlikesini gösterdiği ve bir kere yayılınca harplerden fazla insan kanına gireceği telgrafını okuduktan sonra kalemi eline alıp da, zaten o tesir altında yüreği burkulmuş bir halk tabakasını güldürmek imkânını nasıl bulabilir?

Öyle bir işe kalkışmanın şu kötü tarafı da vardır: Tam yeterlikle, candan gelerek yapılamıyan bir mizah, güldürmek bir yana dursun, gönülde birikmiş dertleri bile kabartarak çok kere insanı derin bir kedere uğratar. İlle belâların baştan aştığı böyle bir sırada zoraki ve soğuk mizahın, okuyucuyu dünyadan büsbütün ümidini kesmiş bir hale getirmesi, canından bezdirmesi bile uzak bir ihtimal sayılamaz. Harp ile mizah, ateşle su gibidir; birbirleriyle uyuşamazlar. Harp zamanının geçer akçesi ve yaraşığı mizah değildir: Hicivdir!

Tan, 22 Aralık 1941

FIKRALARIN İYİSİ VE KÖTÜSÜ

Asrın büyük fikir adamlarından biri olan Bernard Shav'ı çoğumuz, kavranması güç olan eserlerinden ziyade keskin zekâsından örnek veren hazır cevaplıklarıyla tanırız ve severiz. Her lisanla çıkan dünya dergilerinden hangisini açsanız bir sayısında muhakkak bu sayılı adama dair bir fıkraya rastlamak mümkündür. Fıkrasını okuyunca da gülümsemek, otomatik bir âletle işliyormuş gibi kendiliğinden hemen harekete geçen hançerli zekâsından hayranlıkla karışık bir ürküntü duymamak kabil değildir. Nitekim son gelen bir dergide gözüme çarpan fıkrası da böyledir, pek hoştur: Büyük bir ziyafette, şöhretli muharririn yanına, henüz tanıtmadıkları bir kadın oturturlar, bu kadının sağında ise Shav'ın eserlerini şiddetle tenkit etmiş bir gazeteci bulunmaktadır. Shav kadına der ki: "Dünyada nefret ettiğim bir adam varsa şu sağınızdakidir."

"Fakat, üstat, o adam benim kocamdır!"

Shav istifini bozmaz, hemen cevap verir: "Biliyorum ve zaten o sebepten dolayı kendisinden nefret ediyorum!"

Bir gaf bundan daha iyi düzeltilemez ve bir kadın daha kuvvetle memnun edilemez. Fakat bana sorarsanız okuduğum fıkra, ona söylenmiş birçok fıkralar gibi uydurmadır, masa başı ve gazeteci icadıdır. Neden? Zira Shav öyle bir

adamdır ki, gitmeyi kabul ettiği ziyafetlerde kimlerin hazır bulunacağını önceden öğrenir; sevmediklerinin meclisine ayağını atmaz. Sonra, titiz muharririn yemekte yanına otur-tulacak kadının kendisince daha evvelden tanınmış olması icap ettiği gibi ziyafet sahibinin de eserlerini tenkit eden bir adamın eşini onun yanına koymaktan çekinmesi lâzımgelir. Daha mühim cihet şudur: Hangi ziyafet sofrası görülmüştür ki, orada karı koca yan yana oturtulsun? Neredeyiz? Erkek sürüsüne kıran mı girdi? Bomonti bahçesinde ailece bira içilmeye mi gidildi?

Görüyorsunuz ki, saydığım sebepler, okuduğumuz fık-ranın hayal mahsulü olduğunu göstermiye yetişir. Demek ki –bizim Nasreddin Hoca fıkraları gibi– Shav’a da mal edilen fıkraların çoğu başkalarının zekâsından doğmadır ve dünya-da Shav kadar zekâlı, adsız sansız yüzlerce adam vardır! Fa-kat aradaki şu farka dikkat etmeliyiz: O adamlar, fıkralarını masa başında, düşünme taşına, araya taraya hazırlamışlardır; öyle olmakla beraber tahlil edilince sırtıyor. Shav’ın ise ger-çek hayat çerçevesi içinde, birdenbire, müthiş bir zekâ ham-lesiyle yarattığı fıkraları hiçbir noktadan aksamıyor. Ondan dolayıdır ki, en iyi fıkralar, doğru olanlar ve en iyi cevaplar, düşünmeden söylenenlerdir.

Tan, 26 Kasım 1942

BEKTAŞI FIKRALARI BİRED HİCİVDİR

Ş u son günlerde nereye gitseniz işitmekten, dinlemekten kurtulamadığınız bir fıkra vardır; bir Bektaşî fıkrası... Hele varlıklı olmıyanlar, gözleri zevkten süzölüp dudaklarda mânalı gülümsemeler gelişerek –servetin devamsızlığı, yoksula merhameti olmayan zenginin âkıbeti ve züğürdün de gün gelip tırılığın keyfini süreceğı hakkındaki– bu adalet fıkrasını anlamaktan, anlatarak avunmaktan kendilerini alamıyorlar. Eğer adınız biraz da fıkra bilir bir adama çıkmışsa hiç kurtuluş yoktur; muhakkak yirminci, otuzuncu kere dinlemek zorunda kalacaksınız:

“Efendim vaktile Bektaşî’nin biri, zengin tüccarların teşkil ettiğı yüklü bir kervana katılmış. Her mola verilen yerde ateşler yakılır, yemekler hazırlanır, bezirgânlar yer, içer, çalar, oynarmış. Bir gün...”

Sonunu yazmağa, hikâyeyi tamamlamağa lüzum yok. Artık İstanbul içinde bunu bilmiyen kalmamıştır; bir de ben tekrarlamıyayım. Fıkrayı tekrar edeceğime bu münasebetle Bektaşî fıkraları üzerine bir çift söz söylemek fırsatını kaçırmamaklığım daha doğru, daha faydalı olur.

* * *

Bektaşî fıkralarını kendisine mal ettiğimiz tipin, gerçekten yaşamış şöhretli bir sima, bir şahıs gibi şekli, kıyafeti, yüz hatları, eksiksiz gözönündedir. Bu, ellisini aşmış, kırçıl, şişmanca, göbekli, iri kıyım bir adamdır; dağınık bir sakalı, pos bıyıkları, kalın kaşları vardır, hattâ bu kaşlardan simsiyah kalmış bazı kıllar öbürlerinden uzun ve kalındır; ya alnına doğru sivrilmiş yahut gözlerinin üstüne dökülmüştür. Ayrıca düğmeleri açık veya kopuk mintanı arasından yine çok kıllı göğsü görünmektedir. Temizliğe aldırılmaz; eski tâbirlerle “harabati” ve “kalendermeşrep”dir. Yüzünde en fazla dikkati çeken burnudur; kalın, etli, gösterişli ve alkölün tesirile dalına kızarmış bir burun!

Lâkin hepsinden ziyade biz onun bakışlarını mânalı buluruz: Dünyaya, dünya âlemine, insanların yaşadıkları gaflet âlemine ve kendilerini zorla soktukları din, terbiye, görenek cenderesine karşı acımadan şaşan, bundan insafsızca keyiflendiğini, âdeta intikam aldığını anlatan hicivli bir bakış!

Bektaşî, sandığıma göre, akılsızların ekseriyet teşkil ettikleri bir âlemde ekalliyettir; kendisine fikir ayrılığından dolayı eziyet eden çoğunluğu doğru yola getirmek için onun elinde maddi kuvvet, silâh yoktur; kürsüye çıkıp: “Yahu, nedir bu hal? Nelere inanıyor, ne saçma inanlarla ömrünüzü azaba sokuyor ve birbirinize ne lüzumsuzca zulümler yapıyorsunuz?” diyemez. Ancak, fırsatını düşürünce, insanları hoş, kuvvetli, mantıklı sözleriyle hicvederek avunur, yüreğine soğuk su serper, yiyeceği sille tokat pahasına da olsa rahatlık duyar.

Bektaşilik tarikatini ve felsefesini uzun uzadıya, ilim yolile incelemeden bizim Bektaşî fıkralarından çıkardığımız mânâ şudur: Bektaşî, yaratıcıdan tutunuz da yaratılmış canlı veya cansız her mahlûk ve her şeye, bunların nizamına karşı isyan halindedir. Dünyanın olduğu kadar insanların da çirkin taraflarını gayet iyi görür, münasebetsizlikleri ustalıklıla belirtir, düşündüklerini kısa cümlelerle anlatmağı pek mükemmel başarır. Hele sofuyu, softayı, her çeşit dalkavuk ve ikiyüzlüyü, mânasız usullere maymuncasına bağlanmış dar kafalı mukallitleri, köleliği hiç sevmez; kuvvete, nereden ve kimden gelirse gelsin boyun eğmekten kaçınır.

Yine fıkralarının bize öğrettiğine göre katı din kayıtlarıle yaşama zevkini eksiltmek, para ve ikbal sevdasıle şuna, buna yaranarak hürriyetini kaybetmek hayat anlamına uymaz, ahmakça hareketlerdir. Bektaşî, bizim, başka çeşit bir “Diyojen”imizdir. Fakat zevk sahibi, keyif ehli bir Diyojen... Bektaşî de hür, adaletli, müsavatlî bir dünya ister. Kimse-nin zevkine karışılmıyan, ne yaşayış, ne düşünüş tarzı için kimseden hesap sorulmayan, siyasî veya malî hiçbir zincire vurulmayan otoritesiz, öyle olmakla beraber kendiliğinden düzenli ideal bir dünya! Bektaşî, böyle bir dünyayı kurmakta kemal gösteremediği, hele müsavat ve adalete yer veremediği için büyük Yaratıcı’yı daima tenkit eder ve kusurlarını yüzüne vurmak fırsatını kaçırmaz.

Meselâ, bir kendi perişan haline, bir de zamane zengininin sırmalar giymiş tok uşaklarına göz atar, “Ey Allahım,” der, “kuluna nasıl bakılır, şu derebeyinden öğren!” Mantığına uyduramadığı inanlar için de alaylı sözler bulur. Yine

meselâ, kendisini hamama sokmak isteyenlere, “İnsanlar topraktan yaratılmıştır, su ile oynamaya pek gelmez, sonra çamur olurum!” cevabını yetiştirir. Oruç, namaz gibi zor işlerden, dinî külfetlerden, neye ait olsa yasaktan hiç haz etmez. Padişahlar ve devlet adamlarile arası hoş değildir. Bütün Bektaşî fıkralarının temelini bu konular üzerindeki tenkitler teşkil eder.

* * *

Nasreddin Hoca fıkralarile Bektaşî fıkraları arasındaki fark büyüktür. Hoca'ninkiler daha ziyade moral bir kıymeti haizdir. Allah'ın kudretini yükseltir, dünyanın güzel kurulduğuna bizi inandırır; insanları ve hayatın gidişini beğenir. Yalnız bu insanlardan bazıları fena yaradılışlı, irtikâpçı, yalancı, hasis veya kıskançtırlar; menfaatlerine düşkündürler, gösterişi, nabza göre şerbet vermeği, birbirlerine hile etmeği, saf adamları dolaba sokmağı severler. Hoca, o kusurları pek mükemmel görür ve en tatlı, canlı noktalarından yakalayıp gözünüze sokar, gülümseterek bize ahlâk hocalığı yapar.

Hoca, gerçekten hocadır.

Karakterleri inceleyip gülünç taraflarınızı küçücük, kısacık, âdeta komprime fıkracıklarla bu derece ruhlu anlatmak henüz dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir üstada müyesser olmamıştır. Lâkin Hoca Nasreddin, Bektaşî gibi ihtilâlcî, âsî, sosyete ve otorite düşmanı, insafsızca müstehzi, daha doğrusu “heccav” değildir, o, eşi bulunmaz bir mizah ustası, bir “humoriste”dir. Bektaşî'nin elinden gelse, kendine uygun olmayan cemaatleri kılıçtan geçirir, zalimcesine düşman-

dır. Hoca böylelerini ancak ince olaylara lâayık gülümşenip geçecek ve sonunda merhamet edilecek mahiyette görür, affeder. Gülünçlüğünü göstermek, en merhametsiz ve kötü insan hakkında bile yeter bir cezadır.

Hocanın gülümsemesinde temiz yüreklilik, müsamaha, tatlılık kısacası insanlık vardır. Bektaşî'nin dudaklarından –o pek yandan, keskin, lâtif sözleriyle birlikte– acı bir zehir dökölür. Böyle olmakla beraber ikisi de yüzde yüz Türktür; yerli malıdır.

* * *

Fakat biliriz ki, Bektaşî fıkralarını gerçekten Bektaşiler değil, daha ziyade İstanbul halkı uydurmuştur. Daha doğrusu bizi dedelerimizinkine aykırı yeni inanış ve yaşayış usullerine alıştırıp dinsel ve sosyal birtakım yeni kalıplara zorla tıkan otoritelere karşı bu fıkralar bir kafa tutuştan başka bir şey değildir. Türk, beş yüz sene önce yerleştiği muhitte, yani mütaassıp Bizans çevresinde kadını erkekten ayıran, içkiyi haram sayan, orucu ve namazı mecburî kılan, türedi bir aristokrat sınıfı yaratan ve gittikçe dejenere olan yabancı kalıbı bir türlü benimsiyememiş, isyanını Bektaşî fıkraları uydurarak en zararsız yoldan âleme ilân etmiş, o sayede biraz teselli bulmuştur.

Bektaşî fıkralarına bu bakımdan ayrıca değer vermek ve ehil kalem sahipleri elinden onları en münasip şekilde derlemek vazifemizdir.

Konuşmamı az işitildiğini sandığım hoş bir fıkra ile bitireceğim:

Bektaşının biri, bir yaz günü kırdaki meşe gölgesine sığınarak dinlenirken uzaktan tozu dumana katarak bir derebeyinin uşaklarıyla, silâhşörlerle gezmekte olduğunu görür; hışmına uğramaktan korkar, ağaca tırmanarak dalların arasına saklanır. Gölge derebeyinin hoşuna gittiğinden orada inerler; uşaklar heybelerinden iri iri karpuzlar çıkararak keserler, göbeklerini beyeye verirler; dilimleri kendileri yerler, nihayet kalkıp giderler. Tam o sırada yoldan geçmekte olan bir dilenci hemen artıkların başına çöker. Kabukları bir yandan kemirir, bir yandan da mütemadiyen “Çok şükür elhamdülillâh!” diye dua edermiş. Bektaşi bunu görünce dayanamamış, ağacın tepesinden seslenmiş:

“Ulan,” demiş, “karpuzun göbeğini yiyen şükür etmedi, dilimleri yutanlar da... Allah’a şükür etmek kabukları kemirene mi düşer?!”

Tan, 3 Ocak 1943

MİZAH VE EDEBİYAT

Ulus ile *Yurt ve Dünya* sayfalarında mizah gazetelerinin bugünkü acıklı durumundan bahseden iki yazı okudum. Birincisi “Bacak edebiyatı”na yol açmalarından dolayı gazete sahipleriyle onlara âlet olan karikatüristleri ayıplıyor; öbürü fıkra muharrirlerine kadar bütün mizahçıları hırpalıyor ve diyor ki: “Bugün mizah, Türk edebiyatının en cılız çocuğudur.” Benim bildiğime göre bugün değil, eskidenberi edebiyatımızda mizah bir türlü yerini alamamıştır; Divan, Tanzimat, Serveti Fünun devirlerinde de mizah, edebiyatın başka kolları ile atbaşı bir gidememiş, daima kaba veya sönük kalmıştır.

Bu, Türk milletinde mizah kabiliyeti olmadığına mı işarettir? Hayır. Edebiyatımızın Türk mizacını, ruhunu aksettiremediğine delildir. Zira Türk halkı, yarattığı bütün o Nasreddin Hoca, Karagöz, Bektaşî, softa, tiryaki, sarhoş fıkraları ile mizah kabiliyetinde üstünlüğünü isbat etmiş, dünyayı nükte, cinas, tekerleme gibi zekâ oyunlarına hayran bırakmıştır. Bizim nüktelerimizle fıkralarımız, Frenklerinki gibi yalınkat, üstünkörü değildir; katmerlidir, derindir. Zaten bu yüksek istidadın edebiyata geçememesi de gösterir ki bizdeki edebiyat zoraki, taklit, millet dışı bir zümre edebiyatıdır. Hele şimdiki yazılarla resimlere o Frenk yavanlığını, basma

kalıplığını veren, asıl halktan buca buca uzaklara kaçmamızdır. Maçka, Talimhane, Kurtuluş gibi hemen hemen kozmopolit sayılacak semtlerde kübik divanlara kurulup Avrupa karikatür dergilerine baka baka mizah bu kadar başarılabılır; ancak mizah adaptasyonculuğu yapılabilir. Ayrıca mizah gazeteciliği son yıllarda edebî bir ideal ve istidat eseri olmaktan çıkmış, sırf tüccarlığa, karalamacılığa, kopyeciliğe döktüğü için de millî karakterini büsbütün kaybetmiştir. O fikirdeyim ki, mizah ruhu halkta hâlâ yaşıyor; bu millî vasfı yeni yeni dergilerle körletmeğe, Frenk aşisile soysuzlaştırmaya ne kadar çalışsak halk yine kendini muhafaza etmeği bilecektir.

Edebiyatın başka şubelerinde olduğu gibi ne zaman mizahda da aşırmacayı bırakır, halkın mizacına uyar, ruhuna varır, ilhamımızı yerli unsurlardan almağa başlarsak ancak o vakit bir mizah edebiyatına kavuşmuş olabiliriz. Nasreddin Hoca'yı yaratmış, sayısız halk mizahçıları yetiştirmiş bir milletin karşısına mizah ustası sıfatı ile bu yazılar, bu resimler, bu dergilerle çıkmak hakikaten büyük kabahat!

Tan, 20 Ocak 1943

HOR GÖZLE BAKTIĞIMIZ HAZNE

Sırası geldikçe Türk atalar sözile çeşitli hikâye ve fıkralarının değerinden, zenginliğinden bahsetmek fırsatını kaçırmam ve derim ki: “Bunları toplamak, sınıflara ayırmak, tertemiz basmak lâzımdır. Şimdiye kadar çıkmış olanlar kusurludur, noksandır, birbirine karışmıştır, hele yazış bakımından âhenksiz, sevimsiz, zevksiz, kısacası üslûpsuzdur. O işi ancak hikâye tarzında başarı göstermiş, pürüzsüz dil sahibi, tanınmış muharrirler yapabilir. Adsız sansızların, sırf satış kasdile ve tâbilerin masrafsız kâr getirmek için piyasaya sürdükleri gelişigüzel derlemeler millî bir serveti harcamak, kıymetinden düşürmek, hiçe indirmektir. Dil Kurumu, Maarif Vekilliği birçok fedakârlıklara katlanarak şu harp zamanında bile yayıma ara vermiyor. Böyle bir işi de üzerine alsa fena mı olur?”

Yazık ki nağmemi salâhiyetli makamlar değil, savsaklı hareketlerinden sızlandığım şahıslar dinliyor; piyasaya pek üstün körü yazılmış, binbir kusurla dolu, ufak tefek fıkra kitapları sürülüyor. Bazısına göz gezdirdim; tüylerim ürperdi. O canım hikâyeler eveleme geveleme kabilinden, bozuk cümleli, çetrefil dilli, ortaokullarda Türkçeden sınıf döndürecek yazılardır. Lüzumlu lüzumsuz “dedi, demiş, cevabını vermiş!” gibi tekrarlarla insana hafakanlar geçirtmektedir.

Daha fenası, meselâ bir Nasreddin Hoca hikâyesi Bektaşî fıkraları arasındaki farkı sezemiyen kültürsüz adamların böyle başlarından büyük işlere burunlarını sokmalarını irfan hayatımız için zararlı buluyorum. Hocaya mal edilmesi âdet haline gelmiş değersiz fıkraları bile gerçeklerinden ayırdetmek imkânı vardır ve o fıkralar dediğim gibi müte-hassıslar tarafından ayıklanarak basılmalıdır. Hoca Nasreddin ne söyleyebilir? Bektaşî nasıl düşünür? Türk ve Frenk hikâyelerinin birbirine benzemiyen belirgin vasıfları hangileridir? İşte bilmemiz lâzım gelen noktalar bunlardır; yani Türk hikâyelerini toplayıp ayırmak işi kendine mahsus bir bilgi, bir ihtisas, bambaşka bir kültür meselesidir.

Ayrıca bir propaganda meselesidir de... Milletlerarası yayımına girecek, şimdilik en kıymetli ve en şahsiyetli irfan mahsulümüz olan bu folklor hazinesine hor gözle bakıp yan çizmemize ve şunun, bunun elinde kötü şekilde harcanmasına göz yummamıza şaşa şaşa gözlerimi açmaktan gözlerim yoruldu.

Tan, 19 Haziran 1943

NASREDDİN HOCA'YI “RESTORE” ETMEK YÜZÜNDEN

Nasreddin Hoca'yı öldürdüğümüzün farkında mıyız? Nasreddin Hoca'yı da yıkımdan kurtarmak, onu da “restore” etmek lâzım geldiğini ne zaman anlıyacağız?

Nasreddin Hoca yüksek değerde bir sanat eseri, sanat eserlerimizin en eskisi, en şöhretlisi, övmeğe; övünmeğe en lâyık olanı değil midir?

Nasreddin Hoca sarayının fikir altınından sızdırılmış mozaikleri üzerine her gün bir kat daha badana vurmuyor, zekâ lâleleri açmış çinilerini söküp yerlerine âdi tuğla koymuyor, bu neşe billûrlariyle kaplı âbideyi üslûpsuz ilâveler, kaba saba tamirlerle, moloz yığınları ve süprüntü kümeleriniyle gittikçe çirkinleştirmiyor, berbat etmiyor muyuz?

Nasreddin Hoca zevksizliğe, kadir bilmemezliğe, âdi kazanç hırsına kurban gitmiyor mu?

Bütün bunlar oluyor.

Nasreddin Hoca fıkraları ve hikâyeleri adı altında savsakçasına biteviye basılan kitaplarla, yine bu ada sığınarak yapılan derme çatma filmlerle, yazılarda ona mal edilen soğuk neva lâtifelerle –insan kusurlarını ve ihtiraslarını kavrayıp bunları en yumuşak, fakat tesirli anlatan keskin görüş-

l - büyük “h morist”i Şüphesiz ki bir soytarı veya “nekre” mertebesizliğine indirmektedir.

İŞ böyle sürerse gelecek nesiller için Nasreddin Hoca, vaktiyle yavan tahafllklar yapmış, tahafllkları nasılsa hoŐa gitmiş, sevimsiz suratlı, hantal kafalı, hiçten biri sayılacak, nasıl hüviyetini ve kıymetini tamamiyle kaybedecek, o suretle de folklor hazinemizin paha biçilmez bir koleksiyonu harcanıp gitmiş olacak...

Nasreddin Hoca fıkralarını kurtarmak lâzım!

* * *

Nasıl kurtarabiliriz?

“Nasreddin Hoca’yı Bekletiyoruz?” başlığı altında yazdığım ve her fırsatta söylediğim gibi fıkraların doğrusu sahtesinden ayıklanıp seçilerek, tam fıkra  sl buna sokularak, masraftan, emekten ka ılmıyarak, hattâ biri okullara ve çocuklara öbürü büyüklere mahsus iki ayrı Şekilde, rekabet kabul etmiyecek, derecede ucuz, aynı zamanda nefis surette basılması lâzımdır.

Bu, yalnız beş, on papel kazanç sağlamaktan başka bir Şey düŐünmiyen hususî yayım müesseselerinin işi değildir. Onların marifetleri meydanda duruyor; kapağında bir eŐekle, üzerinde bu eŐekten çok daha sevimsiz  ehreli bir kavuklu adam resmi bulunan kötü k Ğda basılmış, kötü  sl pla yazılmış ve hocayla münasebeti olmıyan bayağı hik yelerle doldurulmuŐ kitapçıklar... Yeni neslin gözü önünde Nasreddin Hoca, işte başında Beberuhi’ninkini andıran uydurma k l h, diŐleri dökük, yüzü m nasızca sırtıkan, yarı budala

bir tiptir. Fıkralar ise lüzumsuzcasına uzun tafsilâtla, keskinliğini ve kuvvetini kaybetmiş cevaplarla çığırından çıkarıldı-ğı için –ister gerçekten yaşamış bir ferdin, ister bir milletin ortaklaşa malı ve deha eseri olsun– kıymetini yarıdan fazla kaybetmiş, soğuklaşmış tahafıklardır.

Bize düşen, hakikî Nasreddin Hoca fıkralarını “klâsik” bir eser haline getirmektir ve klâsik bir eser gibi basmak, yaymaktır.

Nasıl?

Önce iki, üç kişilik bir heyet kuracağız. İki, üç kişi ki yaşları, ihtisasları ve merakları bakımından Türk ve ecnebi hikâyelerini, fıkra ve masallarını, yine Türk ve ecnebî oyunların bütün çeşitlerini, lâtife ve nüktelerini bilmiş, inceliklerini ve farklarını kavramış, zihinlerine sindirmiş olsunlar... Çok fıkra bilmek başkadır, fıkraların ruhunu anlamak, cinslerini, milliyetlerini ayırmak yine başkadır. Burada nazik bir kültür meselesi, bir püf noktası vardır.

Diyelim ki öyle bir heyeti bulduk, yapılacak nedir?

Pirincin taşını ayıklamaktır.

* * *

Pirincin taşını ayıklamak için de Nasreddin Hoca’nın belirgin vasıflarını, karakterini tanımak gerekir.

Evet, hocanın pek belli, belli başlı bir karakteri olduğu muhakkaktır. Sırası düştükçe anlattığım gibi Hoca Nasreddin bir psikoloğdur, hattâ bazan “epikürist”, nikbin bir filozoftur. Yaşamayı, yiyip içmeyi, gülüp eğlenmeyi, muziplik etmeyi, kısacası dünyayı ve insanları sever. Fakat onların

acayip, gülünç ve kötü taraflarını da pek mükemmel görür, pek mükemmel belirtir de! Baş hüneri, gördüğü aksak tarafları küçücük, kısacık, âdeta komprime şekilde, en hoş, canlı ve örnek tarzda anlatabilmesidir.

Nasreddin Hoca insan karakterlerini tahlilde ve gülünçlüklerini tek hareket ve tek sözle canlandırmakta üstattır. Meselâ mal hırsını ele alalım: Kalabalık düğün evine girerken veya ağaca çıkarken kunduralarını kuşağının arasına sokması, çiğnediği sakızı yemekte burnunun ucuna yapıştırması gibi... Bütün bunlar dört cümle ile anlatılabilecek kadar küçük vakacıklardır; sonraları da gayet kısa, keskin, inandırıcı, şaşırtıp gülümsetici cevaplarla biter.

Uzun yer tutan, uzayan Nasreddin Hoca fıkrası yoktur. Uzayan, tafsilâta ihtiyaç gösteren fıkralardan şüpheyeye düşmek lâzım geldiği gibi bir karakteri belirtmiyen, sadece kelime oyunu veya tuhafılıktan ibaret olan fıkraları da ona mal etmekte ihtiyatlı davranmalıdır.

Açıkçası Nasreddin Hoca fıkralarında birbirlerine uygun, aynı seciyeye işaret eden, aynı zihniyete uyan bir “ana vasıf” bulmak mümkündür. İşte, yukarda bahsi geçen üç kişilik heyetin bu “vasıf” etrafında birleşip uyuşmaları ve fıkraları o bakımdan ayıklamaları icap eder.

Hele hocanın fıkralarına ayrı, hattâ aykırı vasıfta olan Bektaşî hikâyelerini karıştırmamak için çok dikkatli, tetikte bulunmak şarttır. Nasreddin Hoca da bazan cemiyetin kuruluş şeklini, otoriteyi, “nizamı âlem”i tenkit eder; fakat Bektaşînininki gibi ölesiye, öldüresiye, küfürbazca, âsi ve ihtilâlcî, daha doğrusu anarşist olarak değil... O insaflıdır, ölçülü ve hesaplıdır; Allah’a iman eder ve insana şefkat

besler. Bektaşî gibi cemiyet dışında yaşamaz; aramızdadır, bizimle beraberdir, halk ile düşer kalkar; halkın neşesine, kederine katılır, kendini ayrı ve yüksek bir zümreden saymaz. Gülünçlüğünü göstermek, alay etmek, sonra işi tatlıya bağlamak... Hocanın yaptığı budur. Bir kere daha dediğim gibi hoca, gerçekten hocadır; ukalâlık etmeden ders verir, falaka yerine alay kullanır ve nihayet affeder. Hiç kin tutmaz ve müfsitliğe yanaşmaz.

* * *

Anlattığım prensibe göre fıkralar ayıklandıktan sonra heyetin yapacağı nedir?

En zorudur: Yazmaktır.

Yazmak niçin zor olsun?

Şunun için ki nesilden nesile ve kulaktan kulağa yakın zamana kadar gelmiş olan anlatma, konuşma ve cevap verme şekillerini ne fazla değiştirmeye ne de süslemeğe hakkımız vardır. İlk metinlere uymak, yalnız üslûptaki pürüzleri gidermek lâzımdır. Kısa yazacağız, âhenkli yazacağız, “dedi, demiş, cevap vermiş” gibi tekrarlamaları imkân derecesinde azaltıp gevelemeden, kekelemeden, tertemiz, aydınlık ve düzenli yazacağız. Rahat okunacak, kolay anlaşılacak, akılda tutulacak, lisanda yerleşip kalacak...

İşte demin “klâsik eser haline sokmak” sözünden maksudım bu idi, bunu anlatmaktı.

Bunu da başardığımızı farzedelim.

Sıra basmağa geliyor, yani en kolayına... Kolay bulmanın sebebi şu: Resmî daireler, şirketler, bankalar, sigortalar,

hayır cemiyetleri ve hususî müesseseler görüyoruz ki –lüzumlu lüzumsuz– iyi cins kâğıtlar üzerine renkli resimlerle, tablolarla, menevişlerle, minyatürlerle süslenmiş ne zengin, ne lüks kitaplar, lûgatlar, broşürler, dergiler, takvimler, ilânlar çıkarıyorlar. Bu uğurda ne paralar harcanıyor ne emekler sarfediliyor! Demek ki hem baskı, hem masraf bakımından maddî imkânlar yok değil. Yok olan işin önemini kavrayıp harekete geçmek isteği, iradesi! O, kendini gösterince hiçbir kitap evinin rekabete kalkışamayacağı bir baskı ve maliyet fiyatı ile memleket içinde geniş yayım yapılmış olur.

Bir nokta daha: Nasreddin Hoca'ya bir çehre ve kıyafet de vermek faydalıdır. Bu, ancak ressamlarımız arasında yapılacak bir müsabaka ile başarılabilir. Hocanın XX. asırda diriltilecek çehresinin fıkralarından çıkardığımız güzel, zarif, zekâlı hüviyete uygun, çok sevimli, sıcak kanlı olması halkın zihninde dipdiri kalması, çocuklardan büyüklere kadar hepimiz için gerçekten yaşamış, sevilmiş ve sevilmekte bulunmuş bir tip mahiyetini alması, yani unutulmıyacak, değişmiyecek gibi sapsağlam tutması lâzım gelir.

İşe bir türlü yanaşılmadığını gördükçe kendi kendime soruyorum: Salâhiyetli kültür adamlarımızın Nasreddin Hoca ile araları açık mı?

Ah, keşke Nasreddin Hoca İstanbul'da bir Mısır Çarşısı veya Gazanfer Ağa Medresesi olsaydı... Belediye reisimizin himmetiyle şimdiye kadar çoktan restore edilmiş bulunurdu!

Tan, 13 Şubat 1944

BİR ŞEHİR EKSİKTİR

Harbin akla sığmaz, yürek dayanmaz, vicdana uymaz, bin bir felâketi içinde bir harp mizahı da alıp yürümektedir. Hele Anglo-Sakson gazeteleri ile dergilerinde bu mizahın öyle seçmelerine rastlanıyor ki kuvvetine bakınca ölüyü bile gülümseteceğine hükmedeceğiniz geliyor. Elbette bir meraklısı bunları toplamaktadır; yarın ilk fırsatta bastıracaktır; birçok harp karikatürleri antolojisi çıkarılacağına da şüphe yoktur. Dünyanın en müthiş, en kanlı dramını sulh devrinde tebessümle gözden geçireceklerle ne mutlu! Çoğumuz belki dikkat etmemişizdir: İkinci Cihan Harbi'nde, birincisine nisbetle harp mizahı büyük bir gelişme gösterdi; hem fıkra, hem karikatür bakımından gazeteler daha dolu, daha zengindir; eserlerin kaliteleri de yüksektir. Denilebilir ki bu sefer harp mizahı da harp sanayii ve harp hekimliği derecesinde verimli çıktı. Harp edebiyatı için henüz bir fikir sahibi değiliz. Bakalım kaç Henri Barbusse'ümüz olacak?

Ecnebi gazetelerin güzel buluşlara ayrılan sütunlarındaki hoş fıkraları okurken bunları dilimize çevirmek arzusu duyuyoruz. Fakat çoğu tarafsızlık siyasetimize aykırı düşüyor. Şu cihet de var: O kadar keskin, sert nüktelere yer vermek ancak harb eden, harpte malını; canını kaybeden milletlerin hakkıdır; onlar bu gibi zekâ oyunlarında bir nevi

teselli bulabilirler, hınçlarını çıkarırlar; seyircilere söz düşmez. Seyircinin hududunu bilmesi, hangi taraf için olursa olsun kendisini coşkunluğa kaptırmaması harp dışının icap ettirdiği terbiye kaidelerindendir. Bereket ki harp mizahının hafifleri zararsızları da var. Gökten beş tonluk bombalar salındığı ve koca şehirlerin havaya atıldığı sırada okuduğumuz öyle bir fıkrayı tekrardan kendimi alamadım. Gûya bir hava hücumundan sonra Alman tebliği şöyle yazıyor: “İngiliz ve Amerikan uçakları dün gece memleketimiz üzerinde bir akın yapmışlar ve âdetleri veçhile müdafaasız sivil ahali üzerine bombalar atmışlardır. 300 uçarkale düşürülmüş, 50 tanesi de üslerine dönemiyecek şekilde tahrip edilmişlerdir. Bizim uçaklardan hiçbirisi zarar görmemiştir.” Ve tebliğ ilâve ediyor: “Bir şehrimiz eksiktir.”

İşte Anglo-Sakson mizahı bütün kuvvete, kudretile o... tek ve kısacık cümleye yerleşmiştir. Açılan acı tebessümün dudaklarımızı yaktığını duyuyoruz.

Tan, 6 Mart 1944

GÜLÜMSETİCİ FIKRALARIMIZ

Dedelerimizce “letaif” denilen gülümsetici fıkraları toplayıp kitap şeklinde yayımlama işi ihmal edilmişe benzemiyor. Bunu ara sıra elimize kadar gelen veya kitapçı raflarında gözümüze ilişen çeşitli eserlerden anlıyoruz, memnun oluyoruz.

Şu var ki Türk zekâsının hemen hemen en parlak ve feyizli bir kaynağını teşkil eden fıkralarımız henüz tamamiyle bir araya getirilmiş, modern usullerle sıralanmış, yerlisi yabancısından ve doğrusu eğrisinden ayrılmış değildir. Öyle olmakla beraber gelecek nesillerin bunu yapabilmeleri için epeyce malzeme hazırlanmıştır. Belki yarın bizde de elbette –Fransızlardaki gibi– 900 büyük sahifelik bir *Encyclopediana* ve iki ciltlik bir *Dictionnaire d'anectodes*, hattâ daha güzelleri, katitelileri çıkar.

Hem de çıkmalıdır. Zira, her zaman tekrarlarım. Türk fıkraları insan karakterlerini derin surette tahlil etmek ve gülünç taraflarını belirtmek bakımından başka milletlerin- kine üstündür: Çoğunda zorakilik yoktur; kısa oluşları, sert ve keskin bağlanışları da ayrı bir meziyettir.

Yazık ki fıkralarımız üzerinde şimdiye kadar lüzumu kadar ciddiyetle çalışılmadı; pürüzler ayıklanamadı; bunlar cinslerine göre bölümlere ayırlamadı ve en mühimmi –birkaçı müstesna– fıkra diline uygun olarak kuvvetli nâsirler ta-

rafından kısıkvrak, derli toplu, kabukları atılmış, özü ortaya konmuş halde yazılamadı.

Fıkra lisanı, eskilerin “sehli mümteni” dediklerine yakın, kolaylıkla yazılmış hissi veren bir güzellik, akıcılık, tabiiilik, incelik, oynaklık ister. Fıkra bilmek, anlatmak ve yazmak da ayrı ayrı hünelerdir. Kimi adam çok bilir, pek fena anlatır; kimi de iyi anlatır, çok kötü yazar. Üç meziyeti birleştiren nadirattandır. Bir ufacık noktanın aksaması, unutulması veya haddinden fazla uzaması yahut da sönük geçmesi o fıkrayı öldürebilir. Fıkralar –usulünce çevrilmemiş mayonezler gibi– sonradan düzeltilmeğe hiç tahammül edemezler. Nice kimseler bilirim ki ağızlarına düşen fıkra kirli kaba konmuş süt misali âdeta kesilir, kesmik kesmik olur!

* * *

Bir lisanı mükemmel surette evirip çeviremeyen, ona istediği şekilleri veremiyen, yani “lisan plâstigi”ni beceremiyen bir adamın kalemine dolanmış fıkralar acemi ve zevksiz kuyumcu eline geçmiş mücevherlere döner. Kıymetli taşları tamamiyle yerlerinden sökmek ve lâayk oldukları estetik biçimde yeniden dizmek lâzımdır.

Demek ki yarın bir fıkra sözlüğü ve külliyyatı yapmak lüzumunu duyarak ilk önce lisan meselesinde titiz davranmamız icabedecek. İkinci nokta “tasnif” bahsinde tutulacak usul... Meselâ bizim fıkralarımız içinde Arapçanın zorluğunu gösteren bazıları vardır ki bir derdimizin ve bir realitenin pek hoş, pek canlı ifadeleridir. Çabucak aklıma gelenlerden biri şu: Bir genç köylüyü tahsil için kasabaya, medreseye

göndermişler; bir türlü “tasrif”i öğrenememiş; elâman demiş. Köyüne ve eski işine dönmüş. Bir gün ormanda odun kesiyormuş; baltası gayet sağlam bir kütüğe raslamış, sallarsallar, bir türlü ikiye bölemezmiş; ama vazgeçmemiş de... Kütüğe hitaben demiş ki: “Daraba, yadribü’den de güç değilsin a... elbette senin hakkından gelirim!”

Bir başkası, Nasreddin Hoca’ya sormuşlar: “‘Darabe’ ne kelimedir?”

“Bilirim ama söylemem. Zira söylersem yine sorar, beni bilmediğim bir yere kadar götürürsün!”

Hele bizim gibi okullarda Arapça okumuşlar, çektikleri çileleri hatırlıyarak bu iki fıkradan büyük zevk alabilirler. Almıyacak yaşta bulunanlar da o zamandaki tahsil usulüne ve bu tahsilin güçlüğüne karşı pek lâtif birer sızlanış ve hiciv teşkil ettiğini düşünerek şüphesiz ki kıymetini anlarlar. Fıkralarımızın çoğu, hususile Bektaşî fıkraları zaten sosyete ve otoriteye karşı birer hicivden ibarettir; halk, beğenmediği cemiyetten onlarla hıncını alırdı.

* * *

Türk halkı yalnız Arapça öğretiminden dert yanmamış, tumturaklı Osmanlıca ile alay fırsatını da hiç kaçırmamıştır. O cinsten fıkralarımız arasında şunu pek beğenirim: Bir mektep hocası lûgat paralamadan konuşma Türkçesi ile meramını anlatan talebesini falakaya yatırır, eşek sudan gelinciye kadar döğermiş. Bir gün, mangaldan sıçrayan bir kıvılcım hocanın kavuğuna düşmüş ve sarığı yanmağa başlamış. Fakat bunu düpedüz haber vermek kimin haddine?

Sarık yanadursun, talebeden biri, kitapları araştıra araştıra softanın istediği gibi bir cümle düzerek ezberlemiş, ayağa kalkmış, demiş ki:

“Ey hacedi bimisâl ve ey üstazi zikemâl, bihikmeti Rabbi müteâl, narı mengâlden bir şerarei cevval sıçrayup seri alül âlinizdeki kavuğu iş'al eylemiştir!”

Hoca hemen elini başına atmış ve yerinden fırlamış:

“Ulan, sarığın yandı desenel!” Yine aynı cinsten bir fıkra da şudur: Köylü çocuğu medrese tahsilinden sıla için evine dönmüş; köşede oturur, yüksek sesle Arapça ders okurmuş. O sırada açık kapıdan içeriye bir köpek girmiş, anasının yapıp hazırladığı ekmeklik hamuru yemeğe başlamış. Çocuk, yerinden kalkmadan anasına işi haber verecek ama alıştırığı Arap şivesini bozamıyor ve sade Türkçe konuşmağı da şanına yediremiyormuş. Kur'an okurcasına bir âhenkle kadına seslenmiş:

“Ümmî! Bir kelbi akur içre duhul ile hammuru ekleyleyor!”

Anası dışarıda, telâşa düşmeden işine bakar ve kendi kendine söylenirmiş:

“Aman maşallah, oğlum ne güzel de Arapça okuyor.”

Aynı tasnife girecek ve bir fasılda yer alacak kim bilir daha ne kadar fıkra vardır... Netekim Nasreddin Hoca Farsçadaki “est”lerin çokluğuna ve manzum sözler sonunda fazla yer almasına bir fıkrasile telmih etmiş, “Sen sonundaki estlere bak!” demiştir. Softanın iskele üstündeki Anadoluhisarı levhasını “İnnâ tulî hisarâ” okuması da o kabîldendir. Fakat bunları yukarıda zikri geçenler derecesinde güzel saymakta tereddüt ederiz.

Fıkralar da çiçekler gibidir; hemen hepsini az çok beğeniriz ama başkalarına tercih ettiklerimiz, zevkimize daha uygun

bulduklarımız vardır. Kimi adam fıkrayı, yemekten anlamadan karın doyururcasına dinler; duyduğu tokluktur, damaktan aldığı ince tat değil! Hele bazısında fıkra zevkine varma hissi pek kördür. Lâkin çoğunluğu itibarile Türk, fıkra dinlemediği sever; zaten sevdiği içindir ki güzel fıkra yaratabilmiş ve Nasreddin Hoca derecesinde bir fıkralar sultanı yetiştirmiştir.

* * *

Fıkralarımızı dinlediğim şekilde toplarken gözönünde tutacağımız esaslı bir mesele de bunların arasına karışmış yabancı fıkraları atmak yahut şüphelilere bir işaret koymaktır. Ne yazıktır ki Nasreddin Hoca'nın hiç de uzun, fazla tafsîlâtlı olmıyan fıkraları arasına bazan Ârapların Ebu Nevvas'ı ile Haca'sından, hattâ Yunanlıların Ezop'undan da fıkralar sokulmuş, daha feci Frenk malı tuhaflikları bile katılmıştır.

Son zamanlarda mizah dergilerince çokça yer verilen adapte ecnebi fıkraların millî fıkra zevkimizi bozdukları ve fıkra edebiyatımızdaki karışıklığı artırdıkları muhakkaktır. Bu fıkralar bana artık her semtte cemakânları dolduran pastalar tesiri yapıyor. Nasıl pasta yedikten sonra damakta yabancı bir şey, esans kokulu bir çiriş tadı duyuyorsam o fıkraları okuyunca da dimağımda bir tuhaflik, yadırgadığım bir çeşni buluyor, eski halime dönmek için ne yapacağımı bilemiyorum.

Dikkat ettim: Pastaların dilde kalan pasını tazeymiş ve adapte fıkraların burukluğunu da ancak Nasreddin Hoca temizliyebiliyor.

Bizde gerçek Türk fıkraları ana hattile 8 kaynaktan fışkırır: 1- Nasreddin Hoca. 2- Bektaşilere maledilen fıkralar

(bunların çoğunu Bektaşî olmıyan İstanbullular uydurmuşlardır). 3- Köylüler arasında yaşıyan fıkralar (ki biz pek azını biliriz). 4- Köylülere malettiğimiz fıkralar (yine İstanbul'da dokunmuştur). 5- Yaşamış bazı şeyhlere atfedilenler (bir kısmı eklemedir). 6- Yalnız İstanbul üzerine, İstanbul çapkınının, yani zekî İstanbul çocuğunun kendi, hem Ermeni, Rum ve Musevi gibi hemşerisi yahut da Arap, Kürt vesaire gibi dindaşları üstüne uydurduğu fıkralar. 7- Tarihimize ve gerçek vakalara dayanan fıkralar. 8- Vakası az çok veya bütünü unutulduğu halde bir sözü darbimesel gibi kalanlar.

Anadolu türkülerini topladığımız gibi Anadolu kasabalarında ve köylerinde tekrarlanıp gitmekte olan fıkraların derlenmesi de pek lüzumludur. Bunların içinde güzelleri pek çoktur. Meselâ cenup Anadolu'da bir köylüden dinlediğim bir fıkrayı hatırlıyorum:

Kadının biri oğlunu kebeci çıraklığına vermiş. Oğlan haşarı, haylâzmış; bir hafta sonra evine dönmüş. Anası sormuş: "Neye geldin?"

"Sanatı öğrendim de onun için geldim!"

Usta merak etmiş, kadını bulmuş: "Yahu demiş, çocuğun gelmez oldu!"

"Gelip de ne yapsın? O sanatı öğrendi."

"Allahallah! Nasıl öğrenmiş bakalım, anlatsana?"

"Nasıl olacak, direğe yünü sararsın, tepme ile yuvarlarsın, olur bir kebe!"

Usta gülmüş, demiş ki: "Kahbenin piçi kendisi öğrendikten sonra anasına da öğretmiş!"

Akşam, 7 Nisan 1946

YENİ KELİME: ESPRİ SEVER

Anadolu Ajansı'nın –epeyce oluyor– bildirdiğine göre başbakanımız bir söz kullanmış; Türkçesi şu: “espri sever”. Bu yeni kelime doğrudan doğruya başbakanın ağzından mı çıkmış, yoksa ajansın bir buluşu mudur, bilmiyoruz. Bildiğimiz “vatansever - yurdsever” gibi terkiplerin lisanımıza çok sağlam yerleşmiş olmasıdır. Farsçanın “perver”ine artık hiç lüzum kalmadı. Ama yukarıdaki sözün tutması için önce “espri”nin mânasını bilmemiz lâzım gelir. Şüphesiz ki “espri sever” lâtifeden anlar, nükteden hoşlanır, güzel sözlerin zevkine varır ve kendisi de bunları yapabilir demesine kullanılmıştır. Dilimizde bütün o mânaları belirtmeğe elverişli bir kelime bulunmadığı da muhakkaktır. Zaten Fransızcadaki “esprit”nin de lûgat bakımından tam bir tarifi yoktur. İnsan için natikadan daha eski bir tarihi olan “gülme”yi nasıl Bergson bile aydınlatamadıysa başka bilginler de “esprit”ye “hassasiyetle zekâ arasındaki zıt ve mütenakıs bir münasebettir” demekle “espri” kelimesinin tekniği gibi bizi niçin ve nasıl güldürdüğü cihetini de izah edememişlerdir.

La Bruyère der ki: “Espri her şeye yarar, fakat hiçbir şeye yetmez.” La Rochefoucauld'ya göre de esprili bir adam bazen bir ahmak olabilir. Üstadlardan Tristan Bernard ise tarifleri bir yana bırakır, kendisini anlatır: “Esprili bir adam

olduğumu pek geç, lâkırdılarıma gülenlerin çokluğuna bakarak fark ettim ve bazı sözlerime az, bazısına fazla gülündüğünü dikkate alarak da buna uygun konuşmağa başladım. İsmim espriliye çıktıktan sonra kıymetsiz sözlerime alışkanlıkla gene gülenler oluyordu. İşte, espri yapanlar için bu, tehlikeli bir andır. Zira esprisini artık kontrol edemez hale gelir, düşer.”

Pek doğru. Netekim bizde de esprili insanların çoğu aynı kusurdan dolayı kalitelerini kaybediyorlar; ama gene de espri yapmakta olduklarını sanıyorlar. Galiba her hassa, her fakülte gibi espri de suiistimal, israf ve kontrolsuzluk yüzünden zayıflamakta, tükenmektedir. Espri zekâdır, fakat akıl değildir. Bernard Shaw ve Tristan Bernard gibi esprilerini daima ölçüleyebilen ak saçlılar ve ak sakallılar hem esprili, hem akıllı, ayrıca da tam sıhhatte adamlardır.

Akşam, 30 Nisan 1946

ESKİ VE YENİ ESPRİLER

Gerçek mânâsile şair olmadığı halde vezinli kafiyeli şiirler söylediği için eskilerin kendisini bu sıfatla andıkları ve bize bu sıfatla tanıttıkları merhum Eşref'in hiçbir yaşımnda hayranı olmadım.

Zira onun mizahında incelik ve daha mühimmi, fikir yoktur; nüktelerinin çoğu kelime oyunundan ibarettir. Hele bazıları –velevki yakınlarının dedikleri gibi, irticalen yani doğuvererek, hazırlanmadan, bir nefeste söylenmiş olsun– insana zoraki tesiri yapar. Terbiye dışı, hususile kaba ve âdî lâkırdılardan kuvvet alması, ifade tarzında pek alt tabaka ağzı kullanması da zevki incitir.

Ne kadar dağıtsam yine de tamamının yükünden kurtulamadığım kitaplarıma birkaç gün önce ister istemez göz gezdirirken eline bu heccavın bir kitabı geçti 1908 tarihli... Matbaa adı yok... galiba Mısır basması, adı *Hasbihal*.

Eser tabiatile baştan başa II. Abdülhamid'in aleyhindedir. Üst kapakta şu beyit var:

*Liderler birleşip Ahmet, Hohor, Kosti, Agop
Kafalardan hangi gün patlasa yüz bir pare top*

Şimdiki nesil vaktile bir padişah öldü veya hal edildi mi

yenisinin tahta çıkması üzerine yüz bin top atıldığını belki bilmez. Hele de yukarıdaki beyitte yine bir güzellik görmez. Haklıdır. “Agop” a “top” u kafiye yapmaktan ve hicvettiği adamın ölümünü isteyip bu ölümün her dindeki ve ırktaki cemaatleri memnun edeceğini anlatmaktan ibaret basbayağı bir söz...

Elbette ki Süleyman Nazif’in “Enver Paşa, Enver Bey” i öldürdü!” nüktesi kafiyesiz, vezinsiz olmakla beraber deminki beyite kıyas kabul etmiyecek derecede güzel ve değerlidir. Sebebi de hem bir hakikati pek mükemmel anlatması, hem içinde sövüntü olmadan hicvettiği şahsın birbirine zıt iki hayat safhasını boş kelime ile belirterek o şahsı gülünç yahut acıklı vaziyete sokmasıdır.

Enver Bey, Hürriyet kahramanı bir halk çocuğu idi; Enver Paşa ise bu hürriyeti kaldıran ve padişah damatlığı rolünü canla başla, paşazade tavırları alarak oynayan bambaşka bir adamdı. Süleyman Nazif yukarıdaki kısa sözle bize âdeta bir karakter drama seyrettiriyor, bir trajedi yazıyor. Enver Paşa’ya kızıyor, Enver Bey’e acıyoruz ve tek vücuttaki iki ruhun çarpışmasına yakından şahit oluyoruz.

* * *

Hattâ aynı söz yalnız bir şahsın değil, tarih boyunca nice tanınmış ricalin hayatını hülâsa edecek mahiyettedir de... Yani önce küçük rütbede ve küçük mevkide büyük bir iş başarmak suretile ün alan bir adam bu vaziyetten istifadeye kalkışarak ikbale geçer, geniş emellere kapılır, karakterini değiştirir ve netice hem memleket, hem kendisi için zararlı çıkarsa ikinci şahsiyet daima birincisini katletmiş olur.

Ama marifet o ebedî hakikate Süleyman Nazif kadar esprili işaret etmektedir. Şair Eşref'teki espriler bu derece fikirli, kültürlü değildir. Meselâ elimdeki kitabın birinci sahifesinde yine Abdülhamid'e çatarken Namık Kemal için padişahın kendi kesesinden bir türbe yaptırmasını:

*Hayatında küçük bir hane ihsan etmedi amma
Vefatında anınçün muhteşem bir türbe yaptırdı!*

şeklinde hicveder ki kuru, sırf laftan ibarettir. Başka bir kitabında da aynı mevzua şöyle dokunmuştu:

*Kızıl Sultan anınçün türbe inşa eyledi sanma
Yine avdet eder havfile mermerle kapattırdı*

Bütün bunlar lisan itibarile olduğu gibi espri bakımından da yavan şeylerdir. Bir zamanlar hoş a gidermiş yahut da istihdat rejimine ve başındakine birer hücum teşkil ettiğinden teselli yerine geçer, yürek serinletirmiş. Bugün öyle sözler zevkimizi okşiyamaz.

Espriler ana hattile ikiye ayrılırlar: Küçük çap ve büyük çap. Küçük çaptakiler bir devirlik ömrü olanlar, yaşlananlardır; büyükleri sonsuz hayat sahibidirler ve her dem taze kalırlar. Bu son kısımdakiler bir fikire dayandıkları için cemiyet ne kadar değişse yine düşündürücü olmakta, yani yaşamakta devam ederler.

* * *

Hiciv başka, mizah başka bir şey ise de her ikisinin de ruhunu teşkil eden şey birdir: Espri. Ne yazıktır ki, Divan edebiyatımızda mizah yoktur; hicivlere gelince hemen hepsi de espriden mahrumdur.

Şair Eşref bu itibarla Divan edebiyatı heccavlarının, Nefi'nin, Şüruri'nin, Vehbi'nin vesairenin bir devamıdır. Meselâ Süruri'nin Vehbi hakkındaki şu:

*Bir zaman Tophane'de gürledi Vehbi top gibi
Şimdilik Çömlekçiler'de inliyor boş küp gibi*

lâfında ne marifet vardır? Bununla beraber Süruri ile Eşref hiç değilse doğuştan heccavdırlar; sözlerinde bir “içten gel-melik”, bir tabiiilik sezilir. Nefi'de o hassayı da bulmayız.

Hasbihal'in son sahifesindeki kıta, şairin mezartaşına yazılmak üzere vaziyet ettiği bir kitabedir:

*Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için
Gelmesin reddeylerim Billâh öz kardaşımı
Gözlerim ebneyi Âdemden o rütbe yıldız kim
İstemem ben Fatiha tek çalmasımlar taşıma*

Daha geçen gün gazete haberleri arasında mezar taşla-rını çalıp satarak geçinen bir serseriden bahsedildiğine göre Eşref'in bu dileği pek yerindedir ve insana ilk önce çok sert, mübalâğalı gelmekle beraber şüphesiz ki bir hakikatin zarif şekilde ifadesidir. İnsan bakımsız, bekçisiz, serseriler yatağı bir mezarlığa yolu düşünce bu kitabeyi hatırlıyabilir ve acı acı gülümser.

Yine aynı kitapta eski devirlerin kadı diye şuraya buraya gönderdikleri bazı cahil ve eşkiya ruhlu softalara da çatmakta ve başlarındaki sarık için:

Sarık sanma bir ölmüş beyne tutmuş bir kefen sarmış

demektedir ki yeni çeşnide bir buluş sayılabilir.

* * *

Eşref, tıpkı Sururi gibi birkaç parlak tarih de düşürmüştür. Meselâ gurbet illerinde ölen hürriyet mücahitlerinden Damat Mahmut Celâleddin Paşa'nın vefatını:

*Geldi imdada Muhammed düşünürken tarih
Buldu yol Avrupa'dan Cennete Mahmud Paşa*

Yine hürriyet âşıklarından olup İngiltere'de ölen Memduh Bey adında bir zata da şu vefat tarihini yazmıştır:

*Kabri hariçte kalınca söyledim tarihini
Şahidi hürriyetin Memdûh bey kurbanıdır*

Hasbihal'de nesir olarak birçok fıkralar da bulunuyor. Fakat kitabın temel taşı Namık Kemal'in meşhur manzumesine yapılmış bir naziredir; hiç de kuvvetli değildir. "II. Abdülhamid'in hayatından bir nebze" başlıklı zeylini de beğenmedim. Beğenmemekle beraber o devrin bazı belli başlı hâdiselerine dokunması itibarile tarih bakımından değerli olacaktır.

Şair, padişah idaresinin iç ve dış politikasını baştan aşağı tenkidediyor. Hicaz yerine Bağdad'a demiryolu yapılmamasına kızıyor; en ufak noktalara kadar dokunuyor; sansürün yasak ettiği kelimeler hakkında da diyor ki:

*Lûgatlardan bilinmez hangisi düçarı kahrolmuş
Şaşırdı kaldı, erbabı kafam evhama hizmetten*

Bütün bunlar arasında bir cins espriyi şu beyitte buldum:

*Görüp mektepte şakirdanı yırtık pantolonlarla
Muallim nazikâne bahseder hep setri avretten*

Bunlar hep küçük çapta esprilerdir. Hakkını söylemek lâzım gelirse eski Türk esprisi edebiyatta yer alamamış, daha ziyade halk ağzında gelişmiş ve yaşamıştır. Fıkralarımız bütün manzum lâkirdılarından değerlidir ve esprili adamlarımız varlıklarını yazıda değil, sohbette ve meclislerde göstermişlerdir.

Acınacak iştir ki eski Karagöz ve orta oyunu nükteleri zapta geçmiyerek kaybolup gitti.

Hele tiyatroculuğun gecikmesi yüzünden espri zayıyatımız büyüktür. Belki bizde de birer Lâbiche, Feydeau, Courteline, Capus, Tristan Bernard, Allais, Renard yetişebilirdi, tiyatroculuğumuz olsaydı!

* * *

Esprili muharrirler en çok birinci umumî harbden ön-

ceki dört başı mamûr dünyada bereketliydim. Bu devir bizde istibdat idaresine ve tiyatrosuzluğa raslar. Memleketimizde Garp usulü mizah bütün ilim, sanat ve edebiyat şubelerinde görüldüğü gibi –tanzimat devrile başlamış, *Kalem* ve *Cem*'de güzel şeklini bulmuş, fakat tek parti sistemine adapte olunmadığından bir durgunluğa uğramıştır. Demokrasi ve tiyatroculuk sahasındaki gelişme ona taze can verebilir. Yeni yeni mizah ve piyes muharrirleri, karikatüristler yetişir yahut eskileri harekete gelir.

Artık bizi şair Eşref tarzı mizah ve hiciv memnun bırakmaz. Daima daha güzelini, iyisini, temizini, terbiyelisini ve gerçekten esprilisini arıyacağız.

Hiciv ve mizahı, kısacası espriyi kuvvetli bulmak için şiddetle, ölçüsüzce mütecaviz, galiz olmasını şart koşacak, ancak öylelerinden haz duyacak zihniyetten uzaklaştığımızı sanıyorum. Bugün aradığımız tuhaflık içinde görüş inceliği ve gülümseyen bir mütefekkirin psikolojik keskinliğidir. İnsan karakterinin ve cemiyetin tahliline yer vermeyen espri-nin yokluğu varlığından evlâdır.

Her şeyin kabasına az çok tahammül edilir, şakanın veya esprinin kabasına dayanılmaz. Onun içindir ki dedelerimiz böyle şakalarla sözüm ona esprileri sesi bet ve cilvesi pek bir mahlûka maletmişlerdir!

Akşam, 12 Mayıs 1946

MİZAHTA ADAPTASYON

Eh, galiba Türk lûgatında ve Türk tarihinde mizah ile uzaktan, yakından alâkalı tek kelime ve tek şöhret kalmadı... Hepsi yeni çıkan ve çıkacak olan gazetelere takıldı. Tütüncü dükkânlarının etrafı firdolayı bu kabîl mecmualarla çevrilmiş; daha da çevrilecek. Bir zamanlar, gençliğimde mizahî ve hicivli epeyce yazı yazmış, isim yapmış bir muharrir olmak itibarile bu neşriyata alâka duymaklığım pek tabiidir. Şu var ki hepsini almağa, okumağa yetişemiyorum, muntazam takibedemiyorum. Fakat biliyorum ki mizah sahasında henüz bir gelişme olamamıştır; hususile bir veya birkaç yeni imza sahibi yetişememiştir. Meselâ umumî efkâra bugün kendisini mizah muharriri diye kabul ettirmiş, ismi dillerde dolaşan ve yazısı peşinde koşulan bir muharrir yoktur. İkinci Hüseyin Rahmi'yi kolay bulamayacağımız muhakkak... Yeni bir Osman Cemal'e de kavuşmuş değiliz.

Fikrimce bizdeki mizah gazetelerinden mühim bir kısmını umumî bakımdan az çok yavanlaştıran sebep yerli zekâsını ve esprisini bir yana bırakarak sütunlarında adaptasyonculuk yapmaları, yani ecnebi lisanlarından bir şeyler bularak bazı değişikliklerle bunları bize yerli malı gibi sunmalarıdır. Bir Marsilyalı yahut İskoçyalı, hele Amerikalı tuhaflığını memleket esprisi şekline sokmakla mizah yapmış

olamayız. Karikatürlerde de böyledir. Çizgilerin yerli tiplere uyması lâzımdır. Diğer taraftan pek güzel çizgisi olan karikatüristlerimiz varsa da içlerinde memleketin meşhur simalarını, lâıykile belirtenler, hemen hemen yok sayılabilir. Büyük sanatkâr Cemal Nadir bile şöhretli simalarımızı bir Cem, bir Rıfkı gibi canlandıramazdı.

Koleksiyonları açıp bakarsanız Meşrutiyet devrinde çıkmış *Kalem*, *Cem* ve başka bir mizah gazetesinde bütün malzeme ve esprinin yerli olduğunu, adaptasyonculuğa kaçmamağa azamî derecede çalışıldığını görürsünüz. Yeni mizahcılar mevzuu kendi muhitlerinden seçmeli, kuvveti kendi heyecanlarından almalı, kısacası kendi istidatlarına güvenmelidirler. Filmciliğimizdeki gibi halk böyle istiyor diye pek avamca tutulan yol da mizah seviyesini düşürüyor.

Akşam, 23 Nisan 1947

NASREDDİN HOCA HİKÂYESİCİLİĞİNİN ESAS VASIFLARI

Önce şunu bilmeliyiz ki, uzun yer tutan, uzun uzun anlatılan, uzayan, izah ve tefsire muhtaç olan Nasreddin Hoca fıkrası yoktur. Böyle fıkralardan şüphelenmemiz lâzımgelir. Hocanın fıkralarını sahtelerinden ayırmak için tek çare şudur: Fıkralarda birbirine uygun, aynı seciyeye işaret eden, aynı teknik, mizaç ve zihniyeti belirten bir “ana vasıf” aramak.

Bazı Bektaşî fıkralarıyla, İstanbullu esprisinin icadı hikâyeleri çok defa hocaya atfederek anlatırız. Halbuki bunlar hocanıninkilerle ayrı, hattâ aykırı vasıftadırlar. Filvaki hoca da cemiyetin kuruluş şeklini, otoriteyi, nizam-ı âlemi, kötü alışkanlıklarımızı ve bayağı hilekârlıklarımızı tenkid eder. Fakat Bektaşî ve külhanbeyi gibi ölesiye, öldüresiye, küfürbazca, âsi ve ihtilâlcî, daha doğrusu anarşist ruhiyle değil.

O, –daha doğrusu Nasreddin Hoca ismini taşıyan espri– insaflıdır, ölçülü ve hesaplıdır, merhametli ve şefkatlidir. Allah’a imanı vardır ve insana acır; Bektaşî gibi de cemiyet dışı yaşamaz. Aramızda, bizimle, herkesle beraberdir; halk ile düşer kalkar; halkın neşesine, kederine katılır; kendisini ayrı veya yüksek zümreden saymaz. Gülünçlüğü göstermek, alay etmek, sonra işi tatlıya bağlamak... İşte Nasreddin

Hoca'nın yaptığı budur. Sevimli ve kendine mahsus iyi kalbli bir mizahtır... Hiciv değil.

Binaenaleyh ilk işimiz, saydığım noktaları gözönünde bulundurarak Nasreddin Hoca fıkralarını ayıklamak, taşlarını atmak, pirinci tertemiz meydana çıkarmaktır; yani fıkraların yalnız aslına mutabık olanlarına “sah” işaretini koyarak klâsik bir “Nasreddin Hoca Hikâyeleri” kitabı vücade getirmektir. Bununladır ki, hocanın veya tarihte yaşadığı sezilen hocayı örnek tutanların mânevî muhteşem binası âdi siva ve badanalardan, çirkin ekleme ve ahengi bozan kaba süslerden kurtularak “restore” edilmiş olur.

Eski ve kıymetli eserlerimiz arasında “Nasreddin Hoca Sarayı” başta gelir. Hükûmet yardımıyle mütehassıs bir heyet o sarayı, anlattığım usulde “restore” etmelidir.

* * *

Şiirlerindeki hiciv ve mizah pırıltılarını beğendiğimi öteden beri yazdığım fakat şiir mefhumunda anlaşılamadığım Orhan Veli Kanık nihayet bize beğeneceğimiz eserini verdi: *Nasreddin Hoca'nın 70 Manzum Hikâyesi*. Bu hikâyeler esasta kendiliğinden nükteli ve dünyaca makbul oldukları için zaten büyük değer taşımakta idiler. Şu var ki, tuhaf hikâye kadar anlatılması, hele yazılması, bilhassa manzum hale sokulması büyük hüner ve âdeta doğuştan kabiliyet isteyen bu işte muvaffak olmak pek güçtü. Nitekim maruf bir fikir adamımız Birinci Dünya Harbi sırasında yaptığı öyle bir denemede –belki de mizacından dolayı– Nasreddin Hoca'yı ne çocuklara, ne bize sevdirebilmişti.

Orhan Veli ewelâ hocanın ruhunu anlamış; sonra kullanacağı lisanı mükemmel seçmiş; daha sonra –bu hikâyeleri vesile ittihaz ederek– kendi şairliğini meydana vurmuş. Hattâ daha ileriye varacağım: İrfan âlemimiz için bir hâdisе yaratmıştır. Eğer hayatla kitabı birbirinden ayırmayan okuyucusu da, anlayanı da çok bir memlekette ve devrimizde bulunsaydık eser binlerce aile yuvasında derhal yer almış, elli bininci tabını yapmış, ayrıca hediyeelik lüks baskısını da yayımlamış olurdu. Kitap cıkalı beri biz evimizde büyük küçük, hepimiz o manzum hikâyeleri bazan kendi kendimize, bazan bir arada okuyup durmaktayız.

Hamdolsun, Nasreddin Hoca hikâyeleri mektep kitaplarına girecek, kolayca ezberlenecek, bir ihtiyacı iyice karşılayacak edebî bir mahiyet aldı.

* * *

Şu var ki Orhan Veli, Nasreddin Hoca hikâyelerinin ayıklanması işini mühimsemiyor. Mühimsemediği, fikrini haklı gösterme gayretinden ve 70 manzum hikâye arasına “of aman öldüm!”, “rüyasına girmemek elimde mi?” nevin-den yakın zamanlarda, şahısları az çok malûm adamlara atfedilen tuhaflıkları katmasından belli.

Öyle olmakla beraber Nasreddin Hoca’nın yahut hoca tarzının hususiyetlerini gayet iyi anladığı muhakkak. Başbaşa versek pirincin taşını –pirinci pek andıran parlak taş kırıntıları da dahil– mükemmelen ayıklayacağımıza inanıyorum.

Şairin bu işteki muvaffakiyet sırlarından bir tanesi –tek-rar edeceğim– hikâye anlatış hususunda halk dilini âdiliğe

düşmeden ve samimiyetini gidermeden kullanabilmesidir. Eğer böyle yapmasa yahut bunu yapamasa ydi eser, kıymetinden çok kaybederdi. İkinci marifeti de fıkraları –tıpkı aslındakiler gibi– kısa tutması ve esas kuvveti teşkil eden hazır-cevaplıkları tahrife uğratmadan hemen hemen aynı sözlerle manzumelerine yerleştirebilmesidir.

Asıl sevindiğim nokta Orhan Veli'nin La Fontaine tercümesinde başladığı gibi Nasreddin Hoca hikâyelerini de yer yer değişik vezinli ve hoş kafiye, bildiğimiz manzume mefhumuna uygun şekilde yazmasıdır.

Şiir an'anesine dönüşünü, an'änenin de, kendisinin de bir zaferi sayıyorum. Yeni kitabında vezin ve kafiye tekniği daha işlek, daha münistir. Nasreddin Hoca merhumun ahalisi arasında rivayet edilen kerametlerinden biri de bu muvafakiyetli “dönüş” olsa gerek!

Yeni İstanbul, 20 Ocak 1950

Aile, sayı 13, ilkbahar 1950

BEKTAŞI FIKRALARI

Gazetelerin muayyen yerlerinde günlük hâdiselere dair kaleme alınmış kısa mütalâalara *fıkra* ismini verdiği-mizden beri evvelce *fıkra* diye anılan ve bir nükteyi ihtiva eden hoş yazılara *hikâye* adını taktık. Meselâ eski Nasreddin Hoca veya Bektaşî *fıkraları*, şimdi *hikâyeleri* oldu.

Fransızca *anektod*'ün karşılığı her halde *hikâye* değildir. Hikâye –târife hacet yok– bambaşka bir şeydir; evvelâ uzundur. Vaktiyle buna *récit* mânasına *rivayet* denildiğini sanıyorum. Netekim dedelerimizin hikâyeleri “raviyanı-anbar ve nakılan-ı a’sar şöyle rivayet olunur ki” sözleriyle başladır; *masal* başlangıçları ayrı ayrı *anektod* mahiyetindeki *fıkralar* ise girizgâhsız naklolunurdu.

Peki, *anektod*, yani eski mânasına bizdeki *fıkra* yahut *lâtîfe-lâtaif* kelimeleri ile neyi kastederiz? İçinde tuhaf bir vaka, iğneli bir söz, hazırcevaplık yahut cinas, kinaye ve muhakkak surette keskin zekâ mahsulü bir netice bulunan kısacık hikâye. Bu kısacık hikâye az çok tarihe, malûm eşhasa dayandığı gibi onlara atfedilmiş, büsbütün veya kısmen uydurulmuş da olabilir.

Binaenaleyh *anektod* karşılığı *hikâye* yanlıştır; ihtiyacı temin edemez. Gazetelerdeki kısa yazılar ise *kronik* mukabilî nasılsa *fıkra* ismini aldıktan sonra hakikî *anektodlara* ne

diyeceğimizi bilemiyoruz. Dil inkılâbı hareketinden esas maksat zengin lisanlarda mevcut bu ince farkları belirtmeğe yarıyan sözleri kendi dilimizde de bulup yerli yerinde kullanmaktır.

Hâlâ *vaka*, *hâdise*, *vâkıa* kelimeleri faraza gene Fransızcadaki mânaları ayrı ayrı “*événement-fait-incident*” sözlerinden hangisine tekabül etmektedir, farkında değiliz; gelişigüzel kullanıp duruyoruz.

* * *

Tezezbüb devam ettiği müddetçe Nasreddin Hoca ve Bektaşî nevinden hikâyeye *fıkra* demekten vazgeçmiyeceğim; yani “fıkra”yı *anektod* yerine kullanacağım.

Bizde o gibi fıkralar Fransızların yaptığı şekilde 900 büyük sayfalık *Encyclopediana* ve iki ciltlik bir *Dictionnaire d'anectodes* içinde toplanamamıştır; darmadağınık ve kar-karışıklıktır. Çok zengin bir edebiyat ve folklor hazinemizi teşkil eden Türk fıkraları kaç çeşide ayrılır? Tesbit olunup olunmadığını henüz bilmiyorum.

Esas itibariyle 8 bölümde yer alacaklarını tahmin etmiştim:

1- Nasreddin Hoca; 2- Bektaşîlere maledilenler (ki bunların çoğunu Bektaşî olmıyan İstanbullular uydurmuşlardır); 3- Köylüler arasında yaşıyan hikâyeler (ki biz bunların pek azını zaptedebilmişizdir); 4- Köylülere ve taşralılara atfederek şehirlilerin, bilhassa İstanbul halkının icadı olanlar; 5- Yalnız İstanbul üzerine, İstanbul çapkınının hem kendisi hem de ekalliyetler ve ecnebler üzerine çıkardıkları; 6- Ta-

rihimize ve nispeten gerçek vakalara dayananlar; 7- Vakaları az veya büsbütün unutulduğu halde içinde geçen bir sözü darbı mesel gibi kalanlar; 8- Padişahlara, din ehline, şeyhlerle, evliya ve kutublere izafe edilmiş olanlar (ki ekserisi hükmüdar ve tarikat muhabbetinden doğmuş, asılları şüpheli yahut mübalâğalı şeylerdir).

Anadolu türkülerini topladığımız gibi Anadolu kasaba ve köylerine münhasır kalmış fıkraları da toplamağa niçin ehemmiyet vermediğimizin sebebini anlamıyorum. Oralarda dinledğim, İstanbul'a kadar gelememiş ne güzel fıkralar vardır ve bunlar –doğrusunu söylemeli– İstanbullu fıkralarından daha şakrak zekâlı olmasa bile daha derinine mânalıdır. Huylarımızı, âdetlerimizi gayet iyi belirtip alay eder. Yazık ki nümuneler sermeğe yerimiz elvermiyor.

Geçen defa Nasreddin Hoca münasebetiyle bir nebze temas ettiğim Bektaşî fıkraları hocanın kilerden sonra başta gelir. Tahminimce o fıkralar Bektaşî'den ziyade Bektaşî'yi ileri sürerek halkın “nizamı âlem”den intikam alışını belirtmektedir. Zaten hemen hemen hepsi de, dediğim gibi halk dimağının icadıdır.

Tercümelerini okuduğum muhtelif milletlere ait binlerce anekdot arasında –mübalâğa etmiyorum, zira bir ara merak sarmıştım– bizim Bektaşî fıkraları kadar ister din, ister devlet, ister servet, nereden gelirse gelsin her nevi idraksiz otoriteyi, kötü tazyik ve müdahaleyi ışıldak bir zekâ ile hicveden kuvvetli fıkralara rastlamadım.

Fıkradaki Bektaşî sözleri gerçekten Bektaşî tarikatine mensup olanlar tarafından söylenmediğine, milletin müşterek zekâsından doğmuş çok kuvvetli hicviyeler sayılaca-

ğına göre Türk karakterinin zâhirde kendini pek de belli etmiyen haşin ve amansız bir tarafını, otoriteler tarafından kolay sindirilir yumuşacık bir hamur olmadığını meydana koymaktadır. Bu, onun lehinedir ve dâva kısaca şerh edilemeyeceğinden mevzua tekrar dönmek zarurîdir.

Yeni İstanbul, 31 Ocak 1950

CEM'E DAİR BAZI HÂTİRALAR

Bizde Avrupa tarzı ilk edebî mizahın öncüsü, Düyun-ı Umumiye Direktörü Âli Bey'dir. Yine Garp usûlü ilk zarif karikatürü memleketimize getiren, sevdiren ve o çığır açarak yeni nesle hocalık eden zât, bu hafta içinde vefâtı haberine bütün âleminin üzüldüğü Cem'dir.

Beni mizahta Âli Bey'in talebesi ve devamı olarak kabul etmek icap eder. Onun daha Galatasaray Lisesi'nin orta kısmında iken eski bir mecmua sayfalarında okuduğum bir yazısı –ki Avrupa'dan gelen ufacık anahtarlı sevimli kilitlerle yerli yapısı hantal mamulâtı mukayese eden sade, hoş, gülümsetici bir konuşma idi– *Kirpinin Dedikleri*'ne kapı açtı. Ne yapmaklığım lâzım geldiğini o yazıdan anlamıştım.

Cem de kendinden sonra yetişenlere şüphesiz aynı hizmette bulundu; makbul ve lüzumlu bir sanat eseri olan “karikatür”ü, kabataslak, bayağı ve her bakımdan kalitesiz mizah resimlerinden ayırmanın yolunu hem halka, hem genç istidatlara öğretmek gibi büyük bir iş gördü. O itibarladır ki memleket bu büyük müteceddidi daima takdir ve şükranla anacaktır.

Cem'i Meşrutiyet'in ilk senelerinde tanıdım. *Kalem* mecmuasının parlak devrini geçirip bocaladığı sıralarda idi. Hem buraya hem de muhalif gazetelere “Kirpi” imzası-

la yazılar yazıyordum. Geldi, beni buldu ve çıkaracağı *Cem* için makale istedi. Ne kadar sevimli, kibar, nazik bir gençti... Derhâl hazzettim ve mecmuasına “Arabacının Derdi” isimli bir yazı verdim. *Cem*’in ilk nüshasında ve baş sayfada yer alan bu yazı bir hiciv idi; akisler yaptı. Yapınca da *Cem*, gazetesinin başmuharrirliğini ve tahrir kısmını bana bıraktı; kendisi sadece resimleriyle meşgul oldu.

Şunu söylemek icap eder ki bugün edebiyat ve sanat tarihinde müstesna bir mevkii olan *Cem* mecmuası yalnız mümtaz zümreye, daha doğrusu memur sınıfına ve yüksek tahsil gençliğine hitap ettiği için mahdut bir okuyucu kitlesine sahipti. Ayrıca ikbalde bulunan partiye kafa tutmak değil, şiddetle hücum etmek yoluna gittiğinden o memur sınıfı da çekingen davranıyor, hükûmetin gazabına uğramaktan korkuyordu.

Cem mecmuası İstanbul’da bir türlü kaldırılmayan örfi idareye rağmen mücahedesine devam etti. Zira askerî mahkeme heyeti, sırf bir sanat eserini tahribe alet olmamak için hükûmetin müracaatlarını, dava sebebi göremediğini bildirmek suretiyle geri çeviriyor; bizi koruyordu. Mecmuayı keyfi kararlar kapatmanın halk efkârında kötü tesirler bırakacağı endişesiyle kaçamaklı vasıtalarla müracaat edildi: Evvelâ altında imza yerine mavzer kurşunu, süngü, hançer resimleri çizilmiş tehdit mektupları yağmaya başladı. Kuru tehdit mi? Palavra mı? Unutmayınız ki üç şehit gazeteciye de bizden önce böyle tehdit mektupları gelmiş, sonra ense kökleri hizasında tabancalar patlamıştı. İşin şakaya gelir tarafı yoktu. Fakat aldırmadık; ikimiz de beğenilmenin ve hürriyet mücahedesinde bulunmanın sarhoşluğu içinde idik.

İyi karikatür yapmak bir hünerdir; lâkin Şark'ta bu hüneri hak ve hürriyet mücahededesinde kullanmak için yalnız hüner değil, yürek de ister.

Hükûmetin kanaatince eğer ben, mecmuadan ayrılırsam Cem de muharrirsiz kalır, bezer, bir tarafa çekilirdi. Bunu temin için gazetenin resmen sahibi bulunan Cemâl Paşa'yı, yani Cem'in pederini, oğlundan gizli bana yolladılar. Kelimeler ağzından döküle döküle –belliydi ki kerhen ve cebir altında konuşuyordu– nasihatler etti, başımızda tehlike dolaştığını söyledi, mecmuayı bırakmazsam kapatacağını anlattı. Tabiatıyla hadiseyi Cem'e bildirdim; cevabı şu oldu:

“Şevkin kırılmasın... Biz işimize bakalım!”

Bir ay böyle geçti. Matbuat müdürü çağırdı. Beni karşısına aldı, mecmuayı övdü, karikatürlere hayran kaldığını, yazıları büyük bir zevkle takip ettiğini, gerçekten “Avrupai” bir eser vücuda getirdiğimizi söyledikten sonra;

“... Fakat,” dedi, “bazı ateşli zabitan var. Meram anlamamaktan ve bir kaza çıkarmalarından korkuyoruz. Çekilseniz iyi olur. Çekilmezseniz sırf hayatınızı sıyanet için hükûmet mecmuayı kapatacaktır.”

Cevaben masanın üzerinden bir kâğıt aldım ve “Cemşit” isimli yeni bir mecmua imtiyazı istediğimi bildiren bir istida yazdım; müdüre uzattım, dedim ki:

“Kapatırsanız, onun yerine biz de ‘Cemşit’i çıkartırız.”

Dönüşümde Cem teşekkürle ellerimi sıktı.

Size bunları merhum dostumun fena idarelere ve kanunsuz baskılara karşı nasıl bir azim, iman ve inatla karşı koyduğunu anlatmak için yazıyorum. O devirde iktidar partisine karikatür ve yazılarla meydan okumak, ölümle oynamaktı. Eğer Cem de ben de yaşıdıkça hayatımızı bize lütfen bağışlamalarından değildir; büyük karikatüristin nihayet harpler patlak verdikten sonra sahneyi terk etmesinden, benim de sürgünü boyluyarak kalemi mecburen bırakmaklığımdandır.

Cem bilhassa insan çehresinin en belirgin ve tipik hatlarını yakalayıp gülünçlüğü içinde zarafetiyle çizmekte meşhur Fransız karikatüristi Sem kadar usta idi. Mahmud Şevket Paşa'yı, Halil Bey'i, Cavid Bey'i ve zamane ricalini o zamanki donmuş fotoğraflarını ifade edemediği şekilde, ruhlarını, karakterlerini meydana koyarak emsalsiz bir sanatkârlıkla halka tanıttırır, karikatürize simalarıyla hayallerinde yaşattı. O derece ki biz bu zevatı ne fotoğraflarından tanır, ne de karşımızda durdukları sıradaki çehreleriyle görürdük. Cem'in karikatürlerinden bilirdik.

İyi yemek, iyi içmek, iyi giyinmek, iyi yaşamak bakımından mükemmel bir epiküriyen, daha doğrusu bir epikürist olan Cem ile zevk yakınlığımız vardı; hayatı tuhaf yerlerinden yakalamak hususunda olduğu gibi! İşte bu iki veçheli karabet yüzündendir ki birbirimizi daima saydık ve sevdik. Son günlerinde *Prences Nilgün*'ü bir tefrikasını kaçırmadan okuyordu. Ben de vakit buldukça Cem koleksiyonlarını karıştırmaya devam ediyordum. Buluşmuyor, görüşmüyorduk ama daima beraberdik...

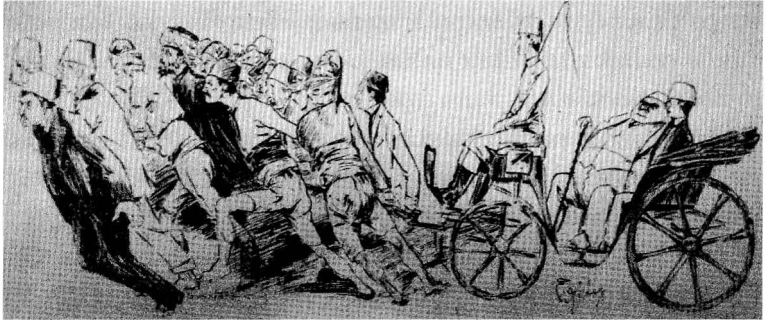
Kırk sene evvelki gibi!

Hafta, 14 Nisan 1950

İKİ FIKRA BİRKAÇ NÜKTE

İstanbul halkı, daha doğrusu halk çocuğu esprili söz ve fıkra yaratmak hususunda pek kabiliyetlidir. Zannederim son zamanlarda “şefzâde” ve “millî birader” cinaslarını da gene o bulmuştur. Vaktiyle Moskof siyaseti gütmek ve mevkiini böylece muhafazaya çalışmakla mâruf bir sadrâzâmın ismini Nedimof’a çeviren gene İstanbullu olacak.

Bir tarihte Karikatürist Cem, Selânik ziyaretinde bindikleri arabayı ahaliye çektiren bir şişman, öteki zayıf iki İttihatçı nâzırın nefis bir resmini çizmişti, fakat altına ne yazacağını bilemiyordu. İçimizden biri –Hamdullah Suphi miydi, yoksa ben miydim, rivayet zamanla değişti– sadece “çektiklerimiz” yazılmasını teklif etmişti. Karikatür o kısacık sözle meşhur oldu; hâlâ unutulmadı ise sebebi bu espridir.

Gene unutulmıyan karikatürlerden biri de genç yaşında gurbette ölen Rıfki'nın sipsivri taşlı Âbide-i-hürriyet önünde duran yaşlı bir kadınla bir genç kıza söylediği sözlerdir. Kadın soruyor: "Kuzum kızım, merak ettim, bu kimin taşı böyle?"

"Hürriyet âbidesi!"

"Ya... Demek hürriyeti buraya gömmüşler!"

İki karikatür de hakikate uyuyordu. Birincisindekilerin bizlere bilhassa ilk dünya harbine karışmak suretiyle çekirt-medikleri kalmamıştı. İkincisinde de 31 Mart isyanı yüzünden hemen hemen pek yakın yıllara kadar hürriyet mefhumu bir ölüden ve mezar taşından ibaret kalmıştı. İstanbul halk çocuğunun bodur ve en ufak rakı şişesine içki düşmanı valimizin adını koyması da parlak bir buluştur.

Eski tulûatçı komiklerimizin hepsinin Allah vergisi olan nüktedanlıklarını İstanbul muhiti parlatmış, esasen çoğu bu şehirde doğup büyümüştür. Fakat o meşhurlardan başka bir de kimler tarafından söylendiği bilinemiyen nükteler vardır ki işte asıl İstanbul esprisini bunlar meydana getirir.

Hattâ dillerde dolaşan sayısız fıkralardan çoğunu da gene bu adsızlar, daha doğrusu şehir zekâsı icat etmiştir. Ben o fikirdeyim ki meselâ "cemaziyelevvelini bilirim" sözüne dayanak olan fıkra hakiki bir vakanın değil, zekâlî bir buluşun eseridir.

Hoş, her fırsatta tekrarladığımız bu sözün –her devirde o gibi fırsatlar fazlasiyle zuhur eder– dayandığı hikâyeyi bilen azdır; anlatıvereyim: Çarşı hamamının soyunma yerinde adamın biri bakar ki yanında soyunmakta olan müşterinin donu arkasında bir yazı: Cemaziyelevvel! Hayretler içinde

kalır; düşünür, taşınır, nihayet meseleyi halleder: Bu müşteri devlet dairelerinin birinde evrak memurudur. Vaktiyle evrak Arabî aylar sırasına göre torbalara konur, torbalar da saklanırmış. Anlaşılan o dar gelirli ve gerçekten yoksul adamcağız torbalardan birini –tabii yolunu bulup– aşırımsı ve don biçimine sokup bacaklarına geçirmiş. Geçirmiş ama damgayı silmeğe ya vakit yahut imkân bulamamış.

Gel zaman, git zaman bu torba donlu memurun şansı açılmış, Allah kendisine “yürü ya kulum” demiş olacak ki büyük bir mesnede ve servete konmuş; konunca da burnu büyümüş, yanına selevatla girilecek derecede bir azamet takınmış. Aksi gibi onu mâhut kıyafette gören zatın işi de bu, sonradan görme yüksek memura düşmesin mi? Huzuruna çıkıp da eski âşinalığa güvenerek iltifat beklerken bed muamele görünce nihayet kafası atmış:

“Be adam,” demiş, “ben senin cemaziyelevvelini bilirim!”

Fıkra uydurmak kadar fıkra anlatmak da bir mârifettir. Yeri gelmedikçe fıkra anlatmamağa dikkat etmelidir; zira bir fıkra ne derece hoş olma damdan düşercesine anlatıldığı takdirde tesirinden en aşağı yarısını kaybeder. İyi fıkra söyleyenler evvelâ meclisin havasını yoklarlar, havayı uygun bulmadıkça ağızlarını açmazlar.

En fenası şudur ki güzel fıkra anlatmakla meşhur olanları bazı idraksizler yerli yersiz fıkra söylemeğe zorlarlar. Gerçek fıkracı kendisinde anlatma hevesi duymadıkça bu mârifetini lâyıkiyle meydana koyamaz. Bırakmalı, içinden gelsin!

Fıkra söyleyenler ve uyduranlar o meziyetlerini bir mü-

dafaa ve mukabele silâhı olarak da kullanırlar; hoşlanmadıkları veya kabalıklarına mâruz kaldıkları adamı ve adamları mecliste bir fıkra anlatmak suretiyle mat ederler, hınçlarını çıkarırlar. Buna bir misal vereyim:

Abdülhamid devrinde Şeyhülislâmzade Muhtar Bey ara sıra Servetifünun muharrirlerinden bazısını da konağına çağırır, edebî musahabeler tertip edermiş. Bir akşam toplantıda zamanın en ince nüktecilerinden Muhsin Bey de tesadüfen bulunuyormuş. “Dekadan” muharrirler bu, tuhafılık yapmakla mâruf adama karşı bönlükleri, ukalâlıkları, zevksizlikleri ve idrâksizlikleri yüzünden soğuk durmuşlar.

Öyle ya, Muhsin nedir? Bir komik! Dekadanların yani edebiyatı cedidecilerin zihniyeti memleketin has metahı olan nükteciliği kavrayamıyor. Folklor anlayışı yok bu zevatta... Henüz hepsi de ham ervah! Muhsin Bey içermiş, fakat belli etmemiş, sırasını getirip bir hikâyeye uydurmuş, anlatmağa başlamış. Hikâyeye şu:

“Memlekete bir hekim gelmiş, insanın kafatasını açar, beynini çıkarır, yıkar, temizler, tekrar yerine koyarmış. Bu temizlenen beyin de daha iyi çalışır, şimdiki tâbirle daha randımanlı olurmuş. Adamın biri hekime baş vurmuş, beynini çıkarttırmış. Fakat acele bir işi varmış; sonra gelip taktıracığını söyliyerek beyinsiz olarak çıkıp gitmiş. Aksi tesadüf, hekim bu beyni yıkamak için rafa koyduğu sırada bir kedi gelmiş, kapıp kaçmış. Doktorda müthiş bir telâş! Müşterisi dönünce ne cevap verecek? Aradan bir gün, beş gün, haftalar geçmiş. Beyinsiz adam meydanda yok.

Nihayet epeyce zaman sonra çat kapı, müşteri içeri girmiş. Hekim ellerini uğuşturuyor, ter döküyor, özür diliyor;

korkunç vakayı, acıklı vaziyeti güçbelâ adama anlatıyor. Har-
tada en kötü ihtimaller yazılı: Dayak yemek, öldürölmek,
hâkim huzuruna çıkmak, mahkûm olmak, hepsi mümkün!

Müşteri kayıtsız bir halde doktoru dinliyor, sonunda bir
kahkaha atıyor, diyor ki:

“Hiç üzülmeye dostum! Bana artık beynin lüzumu kalma-
dı... Zira dekadan oldum!”

Bizler şimdi pek iyi anlıyoruz ki Ahmet Rasim ve Hü-
seyin Rahmi gibi memleket ve şehir âdet ve karakterleri-
ni kavrayıp bugünkü tarihe mal eden hakiki mânada yerli
sanatkârların o devirdeki dekadan muharrirlerle bağdaşa-
mamaları, onlarla mücadele halinde bulunmaları yeniliğe
husumetten değil, yerliliğe bağlılıktan ileri geliyormuş.

Şayet bahsi geçen devir sadece edebiyatı cedideye mün-
hasır kalsaydı o devirden âdet ve karakter edebiyatına pek
az, pek sönük bir ışık aksetmiş olacaktı. Kaldı ki Garblileşme
teknîğini kavramakla beraber Servetifünun ekölü yeniden
bir yapmacık lisan vücuda getirmesi yüzünden başımıza iş
de açmıştır. Bereket, sonraki nesil bu pürüzü çabuk temiz-
ledi. Temizledi ama rahat nefes alamadan büsbütün acayip
bir lisanın girdabına yuvarlandı.

Söze nereden başladık, nerede karar kıldık? Zıyanı yok.
Tek konu üzerinde sürüp giden sohbetler yorucu olur. Za-
ten sap derken saman diyecek kadar mevzuumuzdan uzak-
laşmış sayılmayız. Bilmediğimiz yahut unuttuğunuz iki fıkra
anlattım veya hatırlattım; gülümsedinizse yeter.

Zafer, 12 Eylül 1954

AKBABA'NIN MİZAH ANKETİNE CEVAP

Mizah ayaküstü anlatılamıyacak kadar uzun bir mesele... Mizahın nelerle uğraşması lâzım geldiğine gelince, bunları hudutlandırmak doğru olmaz. Mizah hemen her şeyle, her dâva ile, her mesele ile uğraşmalıdır. Yalnız fazla hırpalayıcı olmamak şartıyla.

Akbaba, 29 Mart 1956

İÇİNDE PİRİNCİNDEN ÇOK TAŞI OLAN BİR KAP

Biz çocukluğumuzda Nasreddin Hoca fıkralarını “acem basması” denilen ve o zamanın “Amme” cüzlerine benzeyen sarı kâğıtlı ve bozuk talik yazılı bir formalık iptidaî kitaplarda okurduk. İfade bakımından da baskısı kadar kötü olan bu risalemsi şeyler Meşrutiyet hengâmesine kadar elerde dolaştı durdu. Hocanın tadına varamamıştık.

Meşrutiyet başlangıcısında forma forma neşredilen ve kapışılan fıkralar kitabı şüphesiz ki, ötekine kıyasla daha modern yapılı idi. Bunu Galatasaray Lisesi’nde Farisî hocamız olan Veled Çelebi toplamış derlerdi ama doğruluğunu tahkik edememiştim; her halde bilen vardır. İyi bildiğim ve unutmadığım şudur: Hocamızın kartviziti üstünde:

Çaker-i âl-i Muhammed
İbn-i Mevlâna Veled

Yazılı idi. Veled Çelebi ilk Türkçülerdendi ve bize bir gün derste Türklerin en eski çağlarda “bir, iki, üç, ilâh,” gibi sayı isimlerini nasıl bulduğunu anlatmıştı. Hatırimda kalmış: “bir” aslında “bür” imiş, sivri mânasına imiş. Uzak dedemiz serçe parmağına bakarak bu ismi koymuş!

Maksada dönelim: Nasreddin Hoca fıkralarından tek kaynak olarak o kitaptan hayli zaman faydalandık. Köprülüzade çocuklar için fıkraları manzum şekle sokmuştu ama zevkini verememişti. Manzum Nasreddin Hoca fıkralarında muvafak olan merhum Orhan Veli'dir; onları okullarda okunup ezberlenecek şekle sokabildi, bize değerli bir eser kazandırdı.

Şimdi de zarif kitaplar basmakla maruf *Yeditepe* dergisi hem de Eflatun Cem gibi işin ehli olması lâzımgelen bir usta markası taşıyan yeni bir *Nasreddin Hoca Fıkraları* neşretmiş bulunuyor. Himmete teşekkürler. Bir değil, bin Nasreddin Hoca kitabı yayınlansa memnun oluruz. Ama bizim asıl istediğimiz, su katılmamış hakikî Nasreddin Hoca fıkralarını toplayan kitaptır, ona mal edilen kaba, katı, yavan fıkralarla kabartılmışı değil.

Diyeceksiniz ki, gerçeklerini sahtelerinden nasıl ayırabiliriz? Anlatayım: Uzun yer tutan, uzayan, izah ve tefsire muhtaç olan Nasreddin Hoca fıkrası yoktur; böylesinden şüphelenmeliyiz. Hocanın fıkralarını yalancılarından ayırmak için tek çare: Fıkralarda birbirine uygun, aynı mizaç ve zihniyeti, aynı felsefeyi belirten bir “ana vasıf” aramak.

Hocanın mizacı, zihniyeti, felsefesi, ehlince bellidir: Esasen vaktiyle birkaç yerde ve hassaten *Yeni İstanbul* sütunlarında meseleyi incelemiştım. Dünya çapında meşhur hocamızın esprisini pürüzlerden temizleyip derlemek, iptizale düşmemiş mânasiyle millî vazifemizdir. *Yeditepe* o kitapla bizlere hayli malzeme toplamış; içinde pirincinden çok taşı olan o kaptan pirinci seçip taşları atacak bir mütehasıs elbette çıkar.

Yeni İstanbul, 6 Şubat 1958

REFİK HALİD KARAY’LA BİR KONUŞMA

Meral Çelen

Refik Halid Bey.
“Ne diye konuşacaksınız benimle bilmem ki!” diye karışladı. O kadar çok röportaj yapıyorlar, resim çekiyorlar ki! Ne işe yarıyor bunlar?”

Fotoğrafçı arkadaş alışkın olduğundan konuşmaya başladı. Daha önce de çekmiş Refik Halid Bey’in resimlerini. Ben oturduğum yerden ne soracağımı, söze nereden başlayacağımı düşünüyordum.

Refik Halid Bey birden döndü:

“Ne üstüne konuşacaksınız benimle?”

“Mizah üstüne...”

Dudaklarını büktü.

“Mizah üstüne mi?” dedi, “o da nereden geldi aklınıza? Mizah yazdığım yıllar o kadar geride kaldı ki... Madem istiyorsunuz, sorun bakalım...”

Kişi, karşısında bunca rahat, aldırılmaz birini bulunca tedirginleşiveriyor birden. Bu biraz da Refik Halid Bey’in bizden epeyce yaşlı olmasından geliyordu. İlk önce, konuşmayı nasıl yapmamızı istediğini sordum, “İsterseniz siz anlatın hep, yazayım,” dedim. Sonra soru sorulup yanıtlanmasına karar verildi.

“İlk mizah yazınız nerede çıktı, kimseden yardım, teşvik gördünüz mü?”

“Yardım mı? Teşvik mi? Kim teşvik edecekmiş beni... Hem mizah yazımı mı anlatayım, yoksa ilk yazımdan mı bahsedeyim?” diye iğneledi biraz sorumu. Birden anladım ki, Refik Halid Bey, tek yönü üstünde durmamızdan biraz alınmıştı. Benim sorumu kendince düzeltmiş, yine kendi isteğinde yanıtlamıştı. Yine anladım ki, Refik Halid Bey’e bir şeyi üstelemek gereksizdir, o nasıl isterse, öyle anlatır.

Devam etti:

“İlk yazım “R. H.” rumuzuyla Meşrutiyet’in ilk zamanlarında günlük *Servet-i Fünun*’da çıktı. Adı Guvano Gübreleri’ydi. Hatta bir yazımda söylediğim gibi, galiba gübre ile başladığım için verimli bir yazar oldum. Ondan sonra mizah yolunda “Kirpi” takma adını aldım. Maalesef o yazılar beni politikaya sürükledi. O yüzden birtakım ölüm tehlikeleri atlattıktan sonra Sinop’a sürüldüm. Anadolu’da beş yıl kaldım ki, Birinci Dünya Savaşı’na rastlar. “Kirpi” imzalı yazılarım o zamanının muhalefet gazeteleri olan *Şehrah*, *Kalem* ve *Cem*’de özellikle *Cem*’de çıkmıştır. Buradaki yazılarım *Kirpinin Dedikleri* adıyla kitap olarak çıkmış, eski ve yeni harflerle üç-dört basım yapmıştır.”

“Birden çok ilginç bir durum çıktı ortaya. Elinize kalemi alıp mizah yazmaya başlar başlamaz ölüm tehlikeleri atlatmış, sürgünlere gitmişsiniz. Başka türlü mizah yapılabilir mi?”

“Eyyam reisliği, yani her gelene eyvallah deyince hiçbir şey olmaz tabii. Yıllardır burnu kanamadan mizah yapanlar vardır bizim memlekette...”

*Gelen gelsin saadetle
Giden gitsin selâmetle.*

Yaptıkları ne derece mizah sayılabilir bilmem!”

“O dergilerde yazan sizin gibi genç arkadaşlarınız var mıydı?”

“O dergileri ben doldururdum, kim yapacak mizahı? Mütarekeden biraz önce Ziya Gökalp uğraştı, muvakkat olarak İstanbul’a geldim. *Yeni Mecmua*’ya yazmaya başladım. *Memleket Hikâyeleri*’ni bir de haftada bir ‘Hafta Musahabesi’ diye başyazı yazıyordum. Bu musahabelerimden birinde rahat duramadım, ‘Harb Zengini’ diye bir yazı yazdım. O harb zenginlerinin içinde Bayramzade diye meşhur bir milyoner vardı. Bayramzade’den ‘İdzade’ diye bahsettim. (Bayramın Arabçası ıyd demekmiş, aradaki y harfi belli belirsiz okunurmuş) Derhal tevkif ettiler, hükümet tekrar sürgüne gönderiyordu. Yine Ziya Gökalp mani oldu ve kaldım. Bu yıllar harb içindeydik.

Mütarekede hiciv yazılarıma başladım. Bunların “Sakın Aldanma, İnanma, Kanma”, “Efendiler Nereye?” gibi başlıkları vardı. Bu yazılarım büyük sükse yapmıştır. Hatta çok arandığından gazete bir liraya kadar satıldı. Gazete ertesi günler, yine aynı yazılarım da eski-yeni harflerle basılmıştır. O seri arasında *Ago Paşa’nın Hatıratı* ve *Guguklu Saat* vardır.”

“*Aydede*’yi ikinci kere çıkarmışsınız, niçin yürümedi?”

“Birinci *Aydede*’yi mütarekede başarıyla çıkardım. *Aydede* günlük bir gazeteden çok satılırdı. Bu ve emsali neşriyat, on altı yıl yurtdışında yaşamama sebep oldu.”

“Yurtdışından dönüşümde *Aydede*’yi çıkartmaya çalıştımsa da uzun ömürlü olmadı. Bunun sebebini daha çok, hürriyet hususunda eski devirlerden daha zor durumda bulunmamıza atfediyorum.”

Refik Halid Bey konuşurken, bir yandan da resimler çekiliyordu. Dik durmaya, mümkün olduğu kadar düzgün çıkmaya çalışırken birden kalktı.

“Hep burada çıkmasın, biraz da şöyle oturayım,” dedi, küçük yazı masasının başına geçip poz verdi.

Sonra dolaşmaya başladı. Gerilere gitmek, her zaman bir garip eder kişiyi... Başka soruya geçemedim. Birazdan oturdu.

“Bana mizahçılık nerden geldi?” diye sordu kendi kendine. Başka yönlerim de var benim. Hikâye ve roman gibi. Örneğin *Memleket Hikâyeleri* klasik hikâyelerimdir.

Galatasaray Lisesi’nde galiba ikinci sınıftaydım. Elime çeşitli yazarların yazıları bulunan bir dergi geçti. Bunun içinde Duyunu Umumiye Direktörü Ali Bey tarafından yazılmış bir yazı vardı. Yazıda, eski zamanın yerli malı kocaman anahtarlarıyla; sonradan Avrupa’dan gelme ince-nazik anahtarların karşılaştırılması yapılıyordu. O tatlı yazıya hayran kaldım. Galiba Ali Bey’in yazısında bir nokta unutulmuştu: O kocaman anahtarların aynı zamanda bir silah olarak kullanılması... İnsanın kafasına vurur vurmaz yere serebilir... O büyüklükte ve ağırlıkta anahtarlardı onlar... Anlaşılan asayiş, eski zamanda da şimdiki kadar bozuktu. Silah taşımış olmazdın da anahtar taşırdın. Şimdi ondan da yoksunuz. Ne anahtar taşıyoruz artık ne de silah taşıma iznimiz var...

Ben politikayı karıştırmadan mizah yapamadığım için çoktandır mizah yazmıyorum. Ağzımın yandığını tabii anlatmışım olaylardan anlamışsınızdır.”

“Bir olay, gazetede herhangi bir olay sizi dürtüp yazmaya zorlamıyor mu? Yayınlamayacak bile olsanız...”

“Yooo... Şimdi olmuyor... İçten dürtü değil, sopayla yine yazmam. Hiç kimse, 74 yaşından sonra birtakım maceralara atıl diyemez bana. Öyle yazı yazarsam yine macerasız kalıram. O yazıları şimdi yazamam. Benim yazı yazdığım zaman basın hürriyeti daha genişti. Bunu incelemek gerekir... Bugün aynı kuvvette yazıları yazarsam, sürgünle de kurtulacağımı ümit etmiyorum. Sürgünde hürdük, hapishaneden iyiydik.

Hapishane hakkında da bilgim var. Sinop’a sürülmeden önce meşhuur Bekirağa bölüğünde bir müddet kalmıştım. Helâ kokusunun, insanı bir sopa gibi dürttüğünü ve uykuya mani olduğunu Bekirağa bölüğünde gördüm. İşte bu...”

“Eski mizahçılardan kimleri seviyorsunuz?”

“Ali Bey.”

“Rum ve Ermeni karikatürcülerden beğendikleriniz?”

“Rumlardan hatırlamıyorum. Fakat Ermenilerden aktörlük eden ve gazete çıkaran biri vardı. Hatta bu zat benim *Tiryaki Hasan Paşa* adlı piyesimdeki tuhaf rollerden birini de almıştı. Adı sanırım Topalyan’dı. Belki Ulunay bilir. O kadar geçmişe bağlı yaşıyor ki... Ben biraz modern adamım...”

“Yeni mizah yazarlarından kimleri beğeniyorsunuz?”

Durdu:

“Kimler var?” diye sordu. Adlarını söyledik. Her seferinde, “Haaa... Haaa...” diye hatırlıyordu. Sonra,

“Böyle sorulup da hatırlanan mizah yazarı olmaz...” diye kestirip attı.

“Yine eskiye dönelim öyleyse,” dedim. Eski *Aydede*’lerde karikatürler yapan Rıfkı hakkında bildikleriniz?”

“Rıfkı bir teğmendi. Harbiye Nâzırı’nın yâveri ve bir Nâzır Paşa’nın oğludur. İlk ve son karikatürlerini *Aydede*’de yaptı. Bir daha da çıkmadı. Benim sevdiğim Cem’le Rıfkı’dır. Memleketten çıktı, İtalya’ya geçti, gazete ve dergilerde karikatürler çizdi. İyi para kazanıyordu. Kardeşiyle bir matbaa kurdu. Fakat genç yaşında vefat etti. O birinci *Aydede*’de, sonradan Ekonomi Gazetesi’ni çıkaran Zeki Cemal Bakiçelebioğlu ile Ord. Prof. Kâzım İsmail beylerin de karikatürleri vardır. O zaman ikisi de kısa pantolonlu denecek yaşıydı. Kâzım İsmail hâlâ resim yapar.”

“*Divançe-i Dehri* hakkında bilginizi rica edeceğim.”

“Hakkında pek bilgim yok. Nâzımla yapılan mizahın tadına pek varamıyorum. Hicivdir. O’nunkiler, *Divançe-i Dehri*’yi yazan Hüseyin Kâmi Bey’dir. Harb zamanında Konya’nın bir ilçesine sürdüler, orada vefat etti. Sonradan öğrendiğime göre bu normal bir ölüm değilmiş... Vilayete çağrılmış gösterilerek yolda öldürülmüş diye bir şey duydum ki, doğrudur. Güzel, yakışıklı bir adamdı. Bir aralık bir de kumpanya kurmuştu. Galiba sahneye de çıktı.”

“Genç yaşınızda nâzır olup çok geçmeden düşmüşsünüz. Neler hissetmişsiniz, hatırlıyor musunuz?”

Birden koltuğundan kalktı, salonda hızlı hızlı gezinmeye başladı. Sinirli ve alıngan bir hali vardı.

“Düşmüşüm de ne hissetmişim... Hiçbir şey hissetmedim... Başka türlü olsaydı bu yaşa kadar gelemeydim... En neşeli günlerim sürgünlerde geçmiştir. Eyvallah derim, işte o kadar... 74 yaşında böyle yürüyen, neş'eli bir adam görmemişsinizdir... Ne kadar sürer bilmem...”

Aydede bana o zaman bir gazeteden fazla kazandırıyor-du. Ama bastonunu aldım Allahımsırladık dedim. On parasız da kaldım, paralı olduğum da oldu. Hayatın tadını çıkaran epiküryen bir adamım... Yemek, içki severim, hanım meclislerine bayılırım...”

“Namık Kemal’in mizahını sever misiniz?”

“Namık Kemal’in mizahı mı? Mizah mı yapmış o? İncelemedim, hiç durmadım üzerinde... *Diyojen*’i okudum. Ama artık o eskilere dayanamıyorum. Ali Bey’den başkasını beğenmem. Avrupaî bir hava getirmiştir o.”

Bize sigara ikram etti. Kendi sigaramızdan içiyorduk. İlk önce yabancı bir sigara sandım. Uzattı. NATO’ya girişimizin 10. yılı için çıkarılmış özel bir sigaraydı. Yine mizahçılığı tuttu Refik Halid Bey’in...

“NATO’yu beğenmiyorum, ama sigarasını beğendim,” dedi.

Yine dolaşıp duruyordu. Öyle bir havası vardı ki, yersiz bir soru sorarsak cevap vermeyebilir, canı isteyince konuşur gibi geldi bana. Hepimiz birden susuyorduk. Bu biraz da benim acemi röportajcı olmamdan geliyordu belki de...

“Siyasi kanaatimi niye sormuyorsunuz?” dedi. “Yooo söylemem... (dolaştı biraz daha, sonra dayanamadı) Ben muhalifim evladım... En iyi hükümetten en kötü hükümete kadar hepsine muhalifim. Şimdi yapmıyorum. Ama yapanlar hoşuma gi-

der... En kuvvetli yazılarımı, memleket dışındayken yazdım. Buraya gelir elden ele gezerdi. Ama Atatürk başka adamdı, kin gütmazdi... Bütün bunları unuttuktan başka, yüzelliliklere dahil olduğum halde 1936 yılında Konsolos Celâl Bey, Atatürk'ün davet ettiğini söyledi. Ben gitmedim. Dedim ki: 'Çok sevindim... Bende bir fobi oldu... Polis karakol fobisi... Kanunî bir af olursa, memnuniyetle gelirim...'

Atatürk'ün ölümünden üç ay önce çıktı kanun. 1938'de geldik."

Masanın üzerinde Atatürk'ün büstü vardı. Önüne gitti.

"Burada durur bu," dedi, "dalkavukluktan değil, seve-
rim O'nu... Atatürkçüyüm ben."

Eşi arada yanımıza geliyor, sonra mutfağa gidiyordu. Kültürlü, anlayışlı, tatlı bir kadın.

"Bütün zevkimiz yemek yapmak," dedi. Yakınmasızdı sesi. "Yemekleri çok severiz de..."

Halep'te tanışmışlar, Refik Halid Bey'in mizah yazma-
ması şartıyla eylenmiş.

"Çocukluğumdan beri çok çektim," dedi Refik Halid Bey'in eşi, babam da sürgünlerde gezdi boyuna: Memleke-
time gelmek, aynı dili konuşan insanların arasında yaşamak istiyordum. Refik Halid o yazıları yazdıkça gelmemiz müm-
kün değildi..."

Refik Halid Bey sevdiği üç kitabının adını söyledi:

Bu Bizim Hayatımız.

Anahtar.

Sürgün.

Zübük, 16 Nisan 1962

YAYIMLANMIŞ MİZAH YAZILARI*

- “Mizahda Ehliyet”, *Yeni Mecmua*, 18 Nisan 1918, sayı 40 (Ay Peşinde)
- “Bazı Hoşça Fıkralar”, *Tan* (Sakın Aldanma İnanma Kanma)
- “Cemaziyelevvelini Bilirim (Münasebetiyle)”, *Tan*, 7.1.1940 (Sakın Aldanma İnanma Kanma)
- “Hocanın Fıkralarıyla Bir Sohbet”, *Tan*, 28.7.1940 (Sakın Aldanma İnanma Kanma)
- “Mizahi Roman İhtiyacı”, *Tan*, 8.9.1941 (Edebiyatı Öldüren Rejim)
- “Ramazan ve Oruç Fıkraları”, *Tan*, 28.9.1941 (Üç Nesil Üç Hayat)
- “Kıyamet Günü Tuhaflikları”, *Akşam*, 14.10.1945 (Edebiyatı Öldüren Rejim)
- “Neşeli Şiir”, *Akşam*, 17.11.1946 (Edebiyatı Öldüren Rejim)
- “Tristan Bernard’ın Ölümü”, *Akşam*, 16.12.1947 (Edebiyatı Öldüren Rejim)
- “Nasreddin Hoca Hikâyeciliğinin Esas Vasıfları”, *Yeni İstanbul*, 20.1.1950 (Edebiyatı Öldüren Rejim)
- “Max Nordau ve Bizimkiler”, *Yeni İstanbul*, 6.2.1950 (Edebiyatı Öldüren Rejim)

* Bu listeye sadece mizah “üzerine” olan veya fıkra seçimleriyle bir espri anlayışını dışa vuran yazılarını aldık. “Mizahi” nitelik taşıyan yazılarını (çok sayıda yazısı böyle olduğu için) ayrıca listelemeye gerek duymadık. (hzl.)

REFİK HALİD KARAY

Memleket Yazıları -12-

Karga Bana Dedi ki: Mizah Yazıları

Hazırlayan Tuncay Birkan
Önsöz Mustafa Apaydın

Kaba söze başvurmayan politik hicvin ve mizahın en başarılı örneklerini sunan Refik Halid Karay, edebiyatımızın en usta mizah yazarı ve düşünürlerinden biridir. Zengin mizah kültürünün ve yaratıcı dehasının ürünü çok sayıda mizah eseri ortaya koyan Karay, *Kalem*'de "Kırpi" imzasıyla başlayan ve *Cem*'de başyazarlıkla süren mizah yazarlığı ile İttihat ve Terakki'ye yönelik muhalefetin belirlediği Mütareke'ye kadar olan dönem ve Mütareke'den Milli Mücadele'nin sonuna kadar, özellikle *Aydede* üzerinden yürüttüğü etkin muhalefet döneminde Türk mizahına damgasını vurmuştur.

f /inkilap.yayinlari

twitter /inkilapkitabevi

ISBN: 978-975-10-3689-6

9 789751 036896

inkilapkitabevi

Online alışveriş: www.inkilap.com